

รายงานผลวิจัย

เรื่อง

การพัฒนารูปแบบการสร้างและพัฒนาครูเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้
ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

THE DEVELOPMENT OF MODEL FOR TEACHER PRODUCTION AND
TRAINING ON INTELLECTUAL DEVELOPMENT LEARNING PROCESS
BASED ON THAI WISDOM

โดย

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์

ปทีป เมธาคูณวุฒิ สุลักษณ์ ศรีบุรี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เงินอุดหนุนงบประมาณแผ่นดิน ปี 2546

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธันวาคม 2550

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย และพัฒนารูปแบบการผลิตครูในระดับปริญญาตรีและพัฒนาคู่มือประกอบการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ซึ่งหมายถึง กรอบวิธีคิดในการดำรงชีวิตของคนไทยที่อยู่บนฐาน 3 ประการในสภาพสังคมไทย คือ พระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เน้นกระบวนการพัฒนาปัญญาภายในบุคคล สังคมเกษตรกรรม และเศรษฐกิจพอเพียง โดยการยึดหลักการพึ่งพาตนเอง

งานวิจัยนี้เน้นการวิเคราะห์เอกสารแล้วสังเคราะห์กับความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการวิจัยเสนอรูปแบบการผลิตและพัฒนาครูบนพื้นฐานของแนวคิดไทยที่บูรณาการ 4 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 พุทธศาสนา สร้างปัญญา และการครองตน ที่ใช้เป็นหลักในการคิด การกระทำ และพัฒนา คุณภาพชีวิต มิติที่ 2 สังคมเกษตรกรรม รวมทั้งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมไทย ในการดำรงชีวิตของคนไทย มิติที่ 3 บริบทของชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการดำรงเลี้ยงตนเอง สร้างรายได้และปฏิบัติตน มิติที่ 4 การสื่อสาร เทคโนโลยีสารสนเทศ เน้นความสมดุลในการใช้เทคโนโลยี ภูมิปัญญาไทย ในการดำรงชีวิต และนำไปสู่การเรียนการสอน

ในรูปแบบได้เสนอคุณลักษณะของครูตามมิติการสร้างครูและสภาพการเรียนรู้ที่ครู พ่อ แม่ นักเรียน ร่วมกันสร้างสรรค์การเรียนรู้ โดยมีการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกันระหว่างพ่อแม่ นักเรียนและครู และครูสู่นักเรียนและพ่อแม่ รวมทั้งความรู้จากโลกแห่งความเป็นจริง จากคน ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม รูปแบบนี้จะต้องให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมซึ่งมี 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมและชีวิตของกรุงเทพมหานคร ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมและชีวิตเมืองต่างจังหวัด และที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมและชีวิตของชนบทต่างจังหวัด สุกทำรายงานวิจัยเสนอแนะชุดการสอนและรายวิชาต่าง ๆ เพื่อการนำไปใช้และยุทธศาสตร์ปัญญาศึกษา

เลขหมู่

เลขทะเบียน 013901

วัน, เดือน, ปี 28 พ.ย. 51

Abstract

The study aims to analyze principles and concepts related to intellectual development learning process based on Thai wisdom and to develop an undergraduate teacher education and training models in accordance to this learning process. On Thai wisdom this learning process means the Thais' living framework in Thai society based on 3 principles: Buddhism which gives religious principles for in-personal intellectual development; agricultural society; and sufficient economy based on self-reliance.

The study emphasizes in document analysis, then synthesis with experts' opinions. The study reveals an integrated models of 4 dimensions as follow: (1) Buddhism which creates intellectual and the way of living as the principle in thinking, behaving, and developing life quality; (2) the agricultural society including nature, environment, reservation and Thai culture in the Thai's ways of living; (3) context of living in the way of sufficient economy philosophy for Thai's living and income earn; (4) information technology and communication for balancing between technology and local wisdom in the way of living, learning and teaching.

The model proposes teacher's characteristics in accordance to the four *dimensions and learning environment* which create by teachers, parents and students. The knowledge is transferred to each other between those groups of people and transferring from teachers to students and their parents. The knowledge is captured from the real world, people, community, society and environment. There are 3 types of the model appropriated to the social context such as the model in accordance to society and way of living in Bangkok Metropolis, in urban area in big provinces, and in rural area in the small provinces. Finally, the study presents modules and courses and also the five pillars-base strategy for teacher education and training.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน ของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเป็นส่วนหนึ่งของชุดโครงการวิจัยในปงบประมาณที่มีทั้งหมด 5 ชุด เป็นชุดโครงการที่เน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย โดยโครงการวิจัยนี้เน้นด้านการผลิตครูบนพื้นฐานแนวคิดไทย คณะผู้วิจัยขออภัยในความล่าช้าในการจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ เนื่องจากมีปัญหาด้านการจัดการเวลาของผู้ทำวิจัย อย่างไรก็ตามคณะผู้วิจัยคาดหวังว่าผลงานวิจัยในภาพรวมจะเป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานและบุคคลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและพัฒนาครูในประเทศไทย

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่สนับสนุนโครงการวิจัยนี้ และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัยนี้ สุดท้ายนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.วัชณีย์ เชาว์ดำรง และ อาจารย์ วรรณาด เดือนคำ ในการรวบรวมศึกษาและวิเคราะห์เอกสารและการจัดพิมพ์เบื้องต้น และขอบคุณนิสิตระดับปริญญาบัณฑิตสาขาวิชาอุดมศึกษาที่ช่วยในการจัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ

คณะผู้วิจัย

ธันวาคม 2550

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

บทที่	หน้าที่
1 บทนำ	1
2 การวิเคราะห์เอกสาร	
1 ปัญหา	8
2 พื้นฐานแนวคิดไทย	18
3 กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย	37
4. การสร้างและพัฒนาครู	40
3 วิธีดำเนินการวิจัย	61
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสาร	65
ส่วนที่ 2 การสัมภาษณ์และการบรรยายของผู้ทรงคุณวุฒิ	73
ส่วนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อการ พัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย	88
ส่วนที่ 4 สรุปผลการประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ	97
5 สรุปผลการวิจัย	100
บรรณานุกรม	121

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้าที่
1 แนวคิดการผลิตและการพัฒนาครูเพื่อการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย	89
2 การพัฒนาปัญญาเกิดจากการพัฒนา 3 ระดับ	90
3 การสร้างครูเพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย	91
4 คุณลักษณะของครูตามมิติการสร้างครู	92
5 การจำแนกรูปแบบย่อยการผลิตและการพัฒนาครูเพื่อการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย	93
6 โครงสร้างหลักสูตรการผลิตครูระดับปริญญาตรีเพื่อการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย	94
7 สัดส่วนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในชั้นปีที่ 5 ของนักศึกษาครู	95
8 บทบาทหน้าที่ของครูในโรงเรียนเพื่อพัฒนาศักยภาพของนักเรียน	96
9 ยุทธศาสตร์ปัญญาศึกษาเพื่อการผลิตและพัฒนาครู	108

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและปัญหาการวิจัย

บทบาทของคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษา คือ การผลิตบัณฑิต การผลิตงานวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทย นอกเหนือจากบทบาทดังกล่าวแล้ว คณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ยังมีบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ บทบาทในการที่จะเสนอทางเลือก เสนอแนวคิดใหม่ เสนอหลักและหลักการที่ควรจะเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิรูปการศึกษาที่มีลักษณะเพียงการปฏิรูปในระบบและโครงสร้าง คือ ปฏิรูปในเชิงของระบบราชการ ระบบบริหารจัดการ เช่น การเปลี่ยนชื่อบางหน่วยงาน หรือเรียกตำแหน่งใหม่ แต่ยังไม่มีการปฏิรูปโดยการพิจารณาปรัชญา จิตวิญญาณ และทิศทางที่จะพลิกผันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม และเมื่อพิจารณาการจัดการศึกษาที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 พบว่า การศึกษาชุมชนที่สร้าง ไม่มีความคืบหน้าเท่าที่ควร (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2546)

ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญในวิถีชีวิตของสังคมไทยมาเป็นเวลานาน ตามเกณฑ์มาตรฐานของครูแห่งชาติระบุว่า บทบาทของครูประกอบด้วย (คู่มือโครงการครูแห่งชาติ, 2544)

- การจัดการเรียนการสอนของครูที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีความคิดสร้างสรรค์ และมีความสามารถทางวิชาการ คิดเป็นน้ำหนักร้อยละ 60
- การครองตนของครู หมายถึง การเป็นแบบอย่างในชีวิต ความเข้าใจและส่งเสริมจารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรม คิดเป็นน้ำหนักร้อยละ 20
- การประสานงานกับชุมชน การเป็นที่ยอมรับและเป็นผู้นำชุมชนทางวิชาการ คิดเป็นน้ำหนักร้อยละ 20

นอกจากนั้น การประเมินคุณภาพภายในของครูได้ระบุโครงสร้างและหน้าที่ของครู 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความรู้ในวิชาที่สอน ทั้งความรู้ในวิชาเฉพาะ และความรู้ในด้านการสื่อสาร เทคโนโลยี สภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองภายในประเทศ 2) สมรรถภาพด้านการสอน ซึ่งประกอบด้วย ทักษะการสื่อสาร ทักษะการจัดการ ทักษะการสร้างและปรับปรุงวิชา 3) สมรรถภาพด้านการประเมิน 4) ความเป็นนักวิชาชีพ ได้แก่ จรรยาบรรณวิชาชีพ ทักษะคิดต่อวิชาชีพ การพัฒนา

วิชาชีพ และการให้บริการวิชาชีพ 5) ความรู้เกี่ยวกับโรงเรียน บริบทของโรงเรียนและชุมชน (สุวิมล ว่องวาณิช, 2544)

ดังนั้น คณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์จะต้องเน้นบริบทของความเป็นไทยและสังคมไทย เพื่อการผลิตครูและพัฒนาครูวิชาชีพในการสร้างจิตวิญญาณและทิศทางที่ควรเป็นมากกว่าที่จะนำแนวคิดของชาติตะวันตกมาเป็นหลักตามที่ผ่านมา งานวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการสร้างและพัฒนาครูเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย จึงเป็นแนวทางเพื่อนำผลการวิจัยมาสู่การปฏิบัติเพื่อเป็นทางเลือกของทิศทางในการผลิตครูและให้บริการในการพัฒนาครูวิชาชีพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาและวิเคราะห์หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย
2. พัฒนารูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย
3. เสนอแนะแนวทางในการดำเนินการตามรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

ขอบเขตของการวิจัย

รูปแบบการสร้างและพัฒนาครู ในงานวิจัยนี้ ครอบคลุมเฉพาะการผลิตครูในระดับปริญญาตรี โดยสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่ง ส่วนการพัฒนาครู หมายถึง การฝึกอบรมครูที่สอนในระดับการศึกษาพื้นฐาน โดยพิจารณาการผลิตครูตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ 5 ปี

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

จากการประชุมร่วมกันระหว่างนักวิจัยของชุด โครงการที่เกี่ยวข้องและจากการวิเคราะห์เอกสารในเบื้องต้น ที่ประชุมได้สรุปคำจำกัดความที่จะใช้เป็นจุดเน้นขั้นแรกในการทำวิจัยของแต่ละโครงการ (รายงานการประชุม วันที่ 4 มีนาคม 2546) ดังนี้

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอนหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญา กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดไทย ครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

- 1) ตัวอย่างที่ดีจากญาติผู้ใหญ่ ในครอบครัว จากครู จากผู้ที่ได้รับการยอมรับในสังคม หรือชุมชนนั้น
- 2) ลองผิดลองถูกจากการปฏิบัติจริง
- 3) แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วนำไปใช้ และเกิดความคิดสร้างสรรค์ที่ดีขึ้น
- 4) ระหว่างการทำกิจกรรมทั้ง 3 ข้อ มีการปลูกฝังความเชื่อ ความดี ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม ไปพร้อมกับการปฏิบัติ
- 5) เชื่อมโยงในชุมชน เกิดความร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันและมีข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน

ปัญญา หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความสามารถในการแก้ปัญหา รู้เท่าทันต่อความคิดและเหตุการณ์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต การยกชีวิตและจิตวิญญาณให้สูงขึ้น

การพัฒนาปัญญา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความคิดโดยเป็นการแสดงออกหรือ การกระทำของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร ตามภาระหน้าที่เพื่อการปรับปรุงและสร้างสรรค์ให้ดีขึ้น

พื้นฐานแนวคิดไทย หมายถึง กรอบวิถีคิดในการดำรงชีวิตของคนไทยที่อยู่บนฐาน 3 ประการในสภาพสังคมไทย คือ

- 1) พระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เน้นกระบวนการพัฒนาปัญญาภายในบุคคล
- 2) สังคมเกษตรกรรม
- 3) เศรษฐกิจพอเพียง โดยการยึดหลักการพึ่งพาตนเอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเป็นแบบการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีขั้นตอนและวิธีการวิจัยโดยสรุปตามตาราง ดังนี้

วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินงาน	กลุ่มตัวอย่าง	เครื่องมือ	การวิเคราะห์
1. ศึกษา วิเคราะห์ กระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาปัญญานบนพื้นฐานแนวคิดไทย	1. ศึกษาเอกสาร 2. สัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้บริหารคณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ ผู้บริหารหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมครูประจำการและ ผู้ทรงคุณวุฒิ	เอกสารทุกประเภท ที่เกี่ยวกับการศึกษา ตลอดชีวิต การเรียน การสอนเชิงความ ร่วมมือผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีประสบการณ์ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญานบนพื้นฐานแนวคิดไทย	-แบบสำรวจเอกสาร -แบบสัมภาษณ์	แจกแจง สาระสำคัญ สรุปและ จัดกลุ่มเป็น ความถี่
2. พัฒนารูปแบบการ การผลิตครูและ การ อบรมครูประจำการเพื่อพัฒนาปัญญานบนพื้นฐานแนวคิดไทย	1. ตั้งวิเคราะห์ข้อค้นพบ จากวัตถุประสงค์ เพื่อ สร้างรูปแบบ 2. สัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ ข้อ 1 เพื่อแก้ไขรูปแบบ 3. ผู้ทรงคุณวุฒิยืนยัน รูปแบบ	ผู้ทรงคุณวุฒิที่มี ประสบการณ์ด้าน กระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาปัญญานบนพื้นฐานแนวคิด ไทย จำนวน 10 คน	-เอกสารรูปแบบ และกลไกการจัด การศึกษาตาม รูปแบบที่พัฒนา	สรุป สาระสำคัญ แจกแจงความถี่
3. เสนอแนวทางการ จัดการตามรูปแบบการ ผลิตครูและการอบรม ครูประจำการเพื่อ รองรับกระบวนการ เรียนรู้เพื่อพัฒนา ปัญญานบนพื้นฐาน แนวคิดไทย	สอบถามความคิดเห็น เกี่ยวกับแนวทางการ ดำเนินการที่เป็นไปได้	ผู้บริหารคณะ ครุศาสตร์ หรือ คณะศึกษาศาสตร์ ผู้บริหารหน่วยงาน อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมครู ประจำการและ ผู้ทรงคุณวุฒิให้ สัมภาษณ์ชุดเดิม	- แบบประเมิน ความเป็นไปได้	คำร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ เอกสารทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิดในการสร้างและพัฒนาครูบนพื้นฐานแนวคิดไทย และผลงานวิจัยเรื่องการพัฒนาปัญญานบนพื้นฐานแนวคิดไทย ของ จุมพล พูนภักทรชีวิน และ สุรภี รุโจปกร (2546) ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การเลือกเอกสาร ทั้งเอกสารภายในประเทศและต่างประเทศ โดยใช้การพิจารณาคัดเลือกเอกสารที่เป็นเอกสารปฐมภูมิ และมาจากแหล่งที่เชื่อถือได้

ประชากรกลุ่มที่สองคือ ประชากรผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ จากหน่วยงานและองค์กรที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

กลุ่มตัวอย่าง สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ

1) กลุ่มตัวอย่างสำหรับการสัมภาษณ์และการบรรยายเสนอแนวคิด ประกอบด้วย ประธานสถาบันพัฒนาองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชนแห่งชาติ (พอสช.) ประธานมูลนิธิหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และ ครูผู้สอน รวม 5 ท่าน ทั้งนี้ เพื่อให้ได้แนวคิดของการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ในบางประเด็นที่เพิ่มเติมจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยจากการวิเคราะห์ในเบื้องต้น และนำมากำหนดเป็นกรอบของรูปแบบการพัฒนาคูเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

2) กลุ่มตัวอย่างสำหรับการพิจารณา การสำรวจความเป็นไปได้ และการให้ข้อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาคูเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ประกอบด้วย คณบดีคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ของทุกสถาบัน ผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมครูประจำการพร้อมของหน่วยงาน และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้ด้านกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย จำนวน 10 ท่าน ทั้งนี้ เพื่อให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ และ ยืนยันความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ในสถานการณ์จริง

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

การศึกษาในขณะนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์และกลั่นกรองข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ในประเด็นของการจัดกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานแนวคิดไทย หลังจากนั้น จึงนำข้อมูลทั้งสองส่วน มากำหนดเป็นกรอบแนวคิด และรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาคูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการผลิตครูและพัฒนาคูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

การศึกษาในระยะนี้ คณะผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาในระยะที่ 1 มาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบ และจัดทำร่างรูปแบบการผลิตและพัฒนาครู แล้วจึงประชุมสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อปรับแก้ไข และยืนยันรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 3 การเสนอแนวทางการจัดการตามรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการ เพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

การศึกษาในระยะนี้ เพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ของแนวทางการดำเนินการตามทีระบุนี้ไว้ในรูปแบบ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 3 ชุด คือ 1) แบบสำรวจเอกสาร 2) แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิ และ 3) แบบประเมินความเป็นไปได้ของรูปแบบ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) แบบสำรวจเอกสาร เป็นรายการระบุชื่อเอกสาร และรายละเอียดของเอกสารแต่ละชุดที่เกี่ยวข้อง ตามกรอบของการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

2) แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นแบบเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ ประธานสถาบันพัฒนาองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชนแห่งชาติ (พอสช.) ประธานมูลนิธิหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และ ครูผู้สอน โดยกำหนดประเด็นและแนวคำถามไว้ 3 ประเด็นหลักคือ 1) แนวคิดเกี่ยวกับปัญญา 2) การพัฒนาปัญญา และ 3) กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญา

3) แบบประเมินความเป็นไปได้ของรูปแบบ เป็นแบบเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้สำหรับประเมินความสอดคล้องของรูปแบบและตรวจสอบความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ในสถานการณ์จริง โดยผู้ให้ข้อมูลในส่วนนี้ คือ คณบดีคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ของทุกสถาบันผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมครูประจำการพร้อมของหน่วยงาน และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้ด้านกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย จำนวน 10 ท่าน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การประชุมสัมมนา และ การสอบถามความคิดเห็น มีรายละเอียด ดังนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาพื้นฐานแนวคิดไทย การสร้างและพัฒนาครู และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำข้อมูลมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาครูบนพื้นฐานแนวคิดไทย

2) การสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ และ ผู้บริหารหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครู เพื่อให้ได้แนวคิดของการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ในบางประเด็นที่เพิ่มเติมจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ในเบื้องต้น

3) การประชุมสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นคณาบดีคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ ทุกมหาวิทยาลัย ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับรูปแบบการผลิตและการอบรมครูที่พัฒนาขึ้น แล้วจึงนำมาปรับแก้ให้รูปแบบมาความสมบูรณ์มากที่สุด

4) การสอบถามความคิดเห็น ซึ่งเป็นคณาบดีคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ ทุกมหาวิทยาลัย ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในชุดเดิม เพื่อสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการที่เป็นไปได้ในการบริหารจัดการตามรูปแบบการผลิตครู และพัฒนาครูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการแจกแจงสาระสำคัญ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยการเปรียบเทียบสาระที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์ นำมาเรียบเรียง และวิเคราะห์ตามประเด็นในกรอบความคิดของการวิจัย และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic inductive) นำเสนอในรูปแบบความเรียง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนในการผลิตครู และการอบรมครูประจำการตามรูปแบบ เพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย
2. เป็นการเสนอสิ่งที่เป็นนโยบายของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมที่สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งสามารถนำไปปรับเปลี่ยนและปฏิบัติจริง

บทที่ 2

การวิเคราะห์เอกสาร

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการสร้างและพัฒนาครู เพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้ ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญญา พื้นฐานแนวคิดไทย การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และ การสร้างและพัฒนาครู ดังต่อไปนี้

1. ปัญญา

1.1 ความหมายของปัญญา

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ได้อธิบายความหมายของปัญญาว่า หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความรู้ซึ่ง และความเข้าใจในสาระ สาเหตุปัจจัย ผล และสภาวะที่เป็นจริง ตลอดจนจนถึงความสามารถในการคิดอย่างแยกคาย จนเกิดความกระจ่างประจักษ์จริง นำไปสู่การทำลายความเขลา ผู้ที่มีปัญญาจึงเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตไปตามทางที่สว่างสงบ และแก้ปัญหาของชีวิตได้ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม (สุมน อมรวิวัฒน์, 2530) ส่วน สมักร นูราวาศ (2537) ให้ความหมายของปัญญาว่า คือ ความรอบรู้ในสรรพสิ่งทั้งหลายและปรากฏการณ์ ดังปรากฏเป็นพัฒนาการ (Development) และวิวัฒนาการ (Evolution) ต่าง ๆ ผลของปัญญา คือ ปรีชาญาณ (Wisdom) จะปรากฏออกมาเป็นการกระทำอย่างเฉลียวฉลาด หรือความเฉลียวฉลาด (Intelligence) ซึ่งนักจิตวิทยาในปัจจุบันทำการวัดเป็น I.Q. หรือ (Intelligence Quotient) ธมมวฑูโต ภิกขุ (2540) ได้กล่าวถึง ความหมายของ "ปัญญา" หมายถึง ความฉลาด ความรอบรู้ ความเข้าใจซัดในสิ่งต่างๆ ผู้มีปัญญาย่อมรู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ รู้จักเหตุผล คือ รู้จักสืบสวนจากผลไปหาเหตุ และจากเหตุไปหาผล รู้จักฐานะ (เช่น ความรู้ อายุ ฐานะ ทรัพย์) ของตนและผู้อื่น สามารถประพุดคิดนให้เข้ากับสังคมได้ รู้จักประมาณ คือ ทำให้พอดี ไม่ขาด ไม่เกิน รู้จัก กาลเทศะ เป็นต้น

1.2 การพัฒนาปัญญา

ในการพัฒนาปัญญา สุมน อมรวิวัฒน์ (2528) ได้เสนอกระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญา ดังนี้

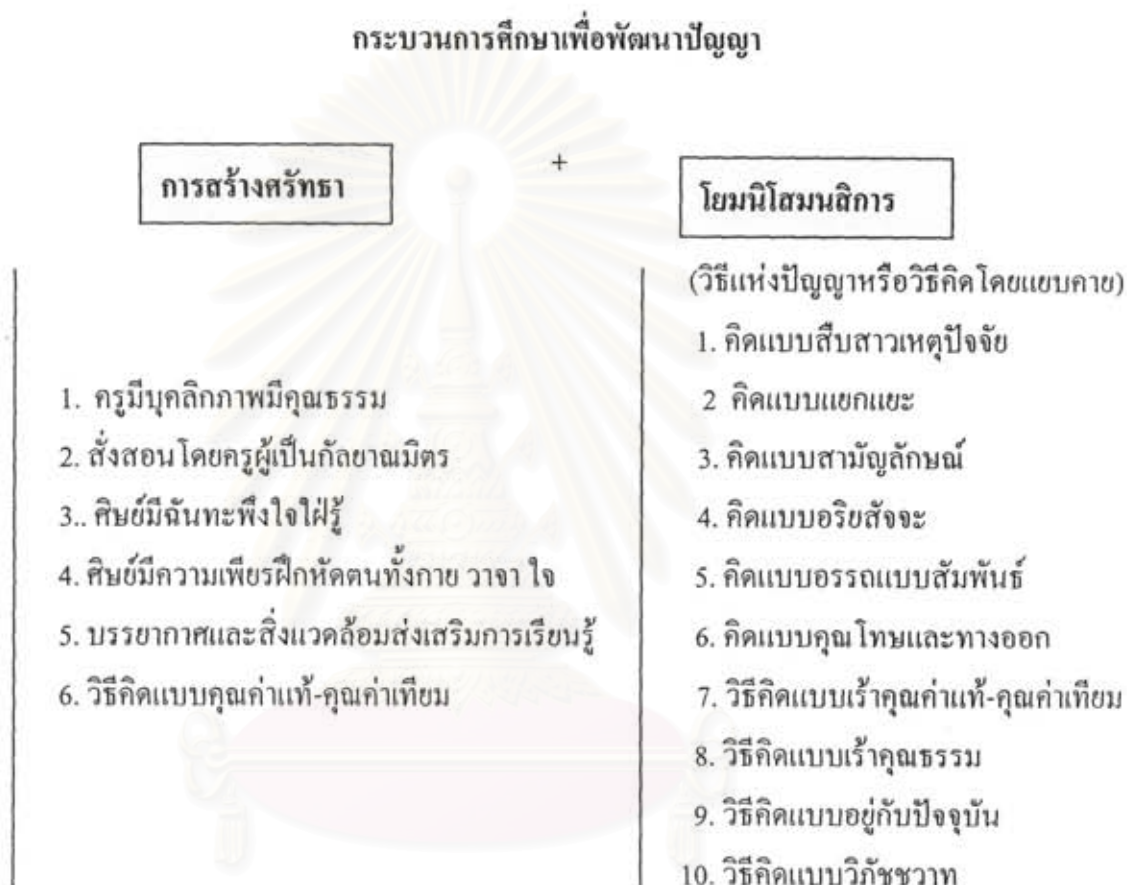
1.2.1 กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญา

กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญา มีจุดเริ่มต้นจากความศรัทธา คือ มีความเชื่อ ความซาบซึ้ง ความมั่นใจอย่างมีเหตุผล และเกิดการยอมรับว่าสิ่งที่เรียนไปมีความเป็นไปได้ มีคุณค่า และนำไปปฏิบัติจริง ศรัทธาจะต้องกำกับด้วยโยนิโสมนสิการ วิธีแห่งปัญญา

วิธีสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ

ศรัทธา หรือความเชื่อมั่นเป็นบ่อเกิดของฉันทะ ความใฝ่รู้ ใฝ่เรียน บากบั่น พากเพียร ฝึกหัด อบรมตนเองทั้งกาย วาจา ใจ ศรัทธา ต้องมีปัญญาควบคุมส่งเสริมความคิดวิเคราะห์ และได้ทดลอง ปฏิบัติจนประจักษ์ความรู้ด้วยตนเองจนสิ้นความสงสัย

กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญา

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ มีวิธีคิด 10 วิธี ดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542)

- 1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ คิดพิจารณาปัญหาด้วยการค้นหาเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์ ส่งผลสืบทอดกันมา ทำให้เข้าใจความพร้อมพร้อม และการดับสูญของสิ่งทั้งหลาย ตามเหตุ ปัจจัย
- 2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ คือ คิดวิเคราะห์โดยพิจารณาแยกแยะ หรือกระจาย เนื้อหาให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง ทำให้เข้าใจภาวะการประกอบและอิงอาศัยกัน ที่ทำให้เกิดเป็นตัวตน ซึ่งไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย
- 3) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ คือ คิดแบบรู้เท่าทันความไม่ยั่งยืนของสิ่งทั้งหลาย ความเปลี่ยนแปลงไม่อยู่เป็นสภาพเดิม และไม่อาจมีอยู่โดยตัวของมันเอง ซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ทำให้อยอมรับความจริงและแก้ไขไปตามเหตุปัจจัย

4) วิธีคิดแบบอริยสัง หรือ คิดแบบแก้ปัญหาคือ คิดทำความเข้าใจกับปัญหา หรือความทุกข์ที่ประสบ แล้วสืบค้นสาเหตุ วางแนวปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหาให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมั่นคง

5) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือ คิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ พิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง “ธรรม” คือ หลักความจริง ความดีงาม หลักการปฏิบัติ กับ “อรรถธรรม” คือ ความมุ่งหมายประโยชน์ที่ต้องการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ อย่างมีทิศทาง

6) วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก คือ คิดพิจารณาให้ครบทุกด้านทั้งด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้นๆ และพิจารณาหาทางแก้ไข โดยเอาส่วนดีและส่วนบกพร่องของสิ่งที่เป็นปัญหามาใช้ประโยชน์ด้วย

7) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม คือ คิดพิจารณาตัดสินคุณค่าโดยเฉพาะการบริโภค ใช้สอยปัจจัย 4 และเรื่องอำนวยความสะดวก โดยมีความเข้าใจและเลือกบริโภคสิ่งที่มีคุณประโยชน์อย่างแท้จริงต่อชีวิตตนและผู้อื่น ทำให้ชีวิตอย่างพอเหมาะพอดี ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ

8) วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม หรือ วิธีคิดแบบเร้ากุศล คือ คิดพิจารณาสิ่งที่ตนเกี่ยวข้อง ในแง่ที่ทำให้เกิดการกระทำที่มีคุณค่า และ ในแง่ที่ช่วยแก้นิสัยความเคยชินที่สั่งสมไว้เดิมในแง่ร้ายให้เปลี่ยนเป็นนิสัยที่ดีงาม ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ตนเอง แม้ในสภาพแวดล้อมที่เป็นปัญหา

9) วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน คือ คิดพิจารณาให้ครอบคลุมถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงต่อกันมาจนถึงสิ่งที่ตนกำลังรับรู้ และต้องกระทำในปัจจุบัน ซึ่งช่วยให้เกิดการวางแผนปฏิบัติต่อไปอย่างถูกต้องดีงาม โดยไม่พร่ำเพ้อยึดติดกับอดีตหรืออนาคตอย่างเลื่อนลอย

10) วิธีแบบวิภาษวาท คือ คิดและแสดงออกเป็นคำพูด ที่ผ่านการวิเคราะห์แจกแจงความเป็นจริงครบทุกด้าน โดยไม่ยึดถือเอาความสำคัญเพียงส่วนเดียวมาตีคลุมไปทั้งหมด ทำให้ใคร่ตรงและเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาคิดตรงตามความเหมาะสม

นอกจากนี้ ธรรมวาทุ โภคิขุ (2540) ได้นำเสนอหลักธรรมสำหรับอบรมปัญญาให้เจริญขึ้น เรียกว่า ปัญญาวุฒิธรรม ดังนี้

- 1) คบสัตบุรุษ คือ หาแหล่งวิชาหรือครูที่ดี ความรู้และคุณธรรมดี
- 2) ฟังสัตถธรรม คือ ใส่ใจเล่าเรียนโดยฟังจากครูหรืออ่านจากตำรา
- 3) คิดให้แยบคาย คือ พิจารณาให้ทราบถึงเหตุและผล คุณและโทษของสิ่งที่เรียนรู้
- 4) นำสิ่งที่ได้ใคร่ตรงแล้วมาปฏิบัติให้ถูกต้องตามความมุ่งหมาย

พระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545) ได้ให้แนวคิดในการสอนเด็กให้ใคร่ตรงใคร่ศึกษา ดังนี้

ด้านที่ 1 คือ **ด้านความสัมพันธ์กับโลกภายนอก** ได้แก่ ด้านศีล คว้ากิจกรรมการกระทำ หรือพฤติกรรมของเรานี้จะเป็นการเบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนแก่ใคร ทำอะไรให้เสียหายหรือเปล่า หรือเป็นไปในทางส่งเสริมเกื้อกูล ช่วยเหลือกัน อย่างน้อยก็ไม่ก่อให้เกิดโทษ ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน หรือทำอะไรให้เสียหาย

ด้านที่ 2 คือ **ด้านจิตใจ** คว้าสภาพจิตของเราที่กำลังทำอยู่หรือกำลังจะทำกิจกรรม อันนี้ เราทำด้วยเจตนาอย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร มีแรงจูงใจอะไร มีความหวังดี ปรารถนาดี อยากจะช่วยเหลือเกื้อกูลหรือคิดร้าย มีจิตใจที่ชื่นบานแจ่มใสหรือขุ่นมัว มีความสุขหรือความทุกข์

ด้านที่ 3 คือ **ด้านปัญญา** หรือด้านความรู้ความเข้าใจ ก็ตรวจดูว่าเราเข้าใจสิ่งที่เรากระทำชัดเจนดีหรือไม่ เป็นการกระทำที่ตรงตามเหตุปัจจัย จะก่อให้เกิดผลที่เราต้องการ ได้ครบถ้วน กระบวนการหรือไม่ ทำไปแล้วจะเกิดผลดี-ผลเสียอะไรบ้าง เป็นต้น

การศึกษา (ศึกษา) แยกย่อยออกไปเป็น 3 ด้าน โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการ ดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้ (<http://www.seameo.org/vl/payutto/buddha3.thm>, 2546)

1. ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและ วาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์มี 2 ประเภท คือ

- 1) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ (ในความหมายเดิมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้ง สัตว์อื่นทั้งหลายทั้งปวงด้วย)
- 2) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย 4 เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ

ศีลแบ่งเป็นหมวดใหญ่ ๆ 4 หมวด คือ

1. การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกขสังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกัน หรือทำงานทำ กิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนเป็นประเทศชาติ จะต้อง มี กฎเกณฑ์กติกา ตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อย ความประสาน สอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมมือรับผิดชอบและสามัคคี ที่จะเอื้อโอกาส หรือเป็น หลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือ กิจการของ ชุมชนนั้น ดังเช่น พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา โดยมีวินัยแม่บทที่เรียกชื่อเฉพาะว่า

ปาฏิโมกข์ ซึ่งมักเรียกกันง่าย ๆ ว่า ศีล 227 ชุมชนอื่น เช่น โรงเรียนก็ต้องมีกฎกติกาที่เป็นวินัยแม่บทของคนเช่นเดียวกัน

วินัยแม่บทสำหรับสังคมกฤหัสถ์หรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมด ก็คือ ศีล 5 ซึ่งถือว่าเป็นมนุษยธรรม เพราะเป็นบรรทัดฐานที่จะทำให้มนุษย์มีวิถีชีวิตที่สูงกว่าสัตว์ดิรัจฉาน อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน และรักษาสังคมให้มีสันติสุข สังคมมนุษย์ส่วนย่อยลงไป เช่น ประเทศ สถาบันองค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ นอกจากจะต้องรักษาศีล 5 แล้ว ก็ยังต้องปฏิบัติตามวินัยแม่บทที่เป็นส่วนเฉพาะของตนเองย่อยลงไปอีก เช่น กฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา จรรยาบรรณของวิชาชีพต่าง ๆ เช่น จรรยาแพทย์ จรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน เป็นต้น ฯลฯ

การจัดตั้งวางระเบียบชีวิตและระบบสังคม ด้วยการบัญญัติกฎกติกาอันชอบธรรม ที่เรียกว่า วินัยแม่บทนั้น ฟังมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ

- 1) เพื่อความสงบเรียบร้อยอยู่ร่วมกันผาสุก
- 2) เพื่อความสอดคล้องประสานกลมกลืน
- 3) เพื่อความเกื้อหนุนกัน โดยไม่เบียดเบียน ไม่เอาเปรียบกัน
- 4) เพื่อความมีส่วนร่วมและร่วมรับผิดชอบ
- 5) เพื่อความพร้อมเพรียงสามัคคี
- 6) เพื่อป้องกันความชั่วร้าย และให้โอกาสคนดี
- 7) เพื่อถ่มคนชั่วร้าย และให้โอกาสคนดี
- 8) เพื่อเอื้อโอกาสให้ชีวิตและกิจการพัฒนาและดำเนินสู่จุดหมาย
- 9) เพื่อความดีความงาม งดงามมีวัฒนธรรมของสังคม
- 10) เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงแห่งหลักการ

2. การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทรีย์สังวร) เรารับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น หู ไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกหลวงและเสื่อมเสียสุขภาพเป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมอง เพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ ให้หู ฟังเป็น อย่างมีสติ เมื่อหูเป็น ฟังเป็น เช่น หูทิวิเป็น รู้จักใช้ตาหู แสวงหาความรู้เป็น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์

1) รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟังเป็น แยกแยะ ได้อย่างรู้เท่าทันว่า สิ่งใด ราชการใดดีงามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษเป็นภัยแล้วหลีกเลี่ยงเว้นสิ่งที่ชั่วร้ายเป็นโทษภัย และรับดูรับฟังสิ่งที่ดีงาม เป็นต้น

2) คุณ ฟังเป็น อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัว ให้ลุ่มหลง มัวเมา ตกเป็นทาสของสิ่งที่ดู ที่ฟังเป็นนั่น อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง สูญเสียเวลา เสียสุขภาพ เสียการทำงาน เสียการเล่าเรียน เป็นต้น

3) ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แก่ความชอบใจ ไม่ชอบใจ แต่รู้จักดู รู้จัก ฟัง ให้ได้คุณค่าที่ถึงมาเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น โดยเฉพาะที่สำคัญคือ ต้องให้ได้ปัญญาและ คติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม

3. การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีพบริสุทธิ์) การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักใน การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิชฌาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั่นเอง จะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างขึง ในเรื่อง การพัฒนาสัมมาชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือ หาเลี้ยง ชีวิตโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย สัมมาชีพพึงมีลักษณะที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1) เป็นอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัย หรือสร้างความเดือดร้อน เสียหายแก่สังคม

2) เป็นอาชีพการงานที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมในทางใด ทางหนึ่ง

3) เป็นอาชีพการงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้งอกงามยิ่งขึ้น ทั้งด้าน พฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา

4) เป็นอาชีพการงานที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต แต่ทำให้ ชีวิตของคนมีคุณค่าน่าภาคภูมิใจ

5) เป็นอาชีพการงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีพมาด้วยเร็วแรงกำลังกาย กำลัง สติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถและฝีมือของตน และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญชัดเจน หรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

4. การเสพบริโภคนิยมโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิเสวนา) พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุด ก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่าง มากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้ ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อม เสีย คุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้ง แย่งชิง เบียดเบียนกันในสังคม การทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อกองภาวะ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย 4 ตลอดจนเทคโนโลยีนั้น ๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเช้าเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมี สุขภาพดี

ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้ อวดฐานะ หรือเดินตามค่านิยมฟูฟ่า ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือกินพอดีที่เรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุด โดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด ปึงจัยปฎเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจ แล้วบริโภคปึงจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดี ตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้น ๆ ศีลหมวดนี้มีหลักในการปฏิบัติ ดังนี้

1) บริโภคด้วยความรู้ตระหนักว่าการมี-ใช้-บริโภค สิ่งเหล่านั้นมิใช่เป็นจุดหมายของชีวิต แต่มันเป็นปึงจัย เครื่องช่วยเกื้อหนุนให้เราสามารถพัฒนาชีวิตและทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

2) บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภคใช้สอยสิ่งนั้นๆ เช่น การสวมรองเท้ามีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องเท้า มิให้เป็นอันตรายจากสิ่งกระทบกระทั่งและเชื้อโรคเป็นต้น และเพื่อช่วยให้เดินวิ่งได้สะดวกรวดเร็ว ทนนาน เป็นต้น มิใช่สวมใส่เพื่ออวดโก้ แสดงฐานะกันตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

3) บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมให้ได้ปริมาณ ประเภทและคุณสมบัติของสิ่งที่บริโภคตรงพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภคสิ่งนั้น เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและประเภท ซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

4) สามารถละเว้นหรือเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปึงจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่น สิ่งที่ทำลายสุขภาพเป็นต้น โดยไม่เห็นแก่การเสพรส หรือ ความโก้หรูหาวา เป็นต้น

2. **สมาธิ** หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจ หรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแล และนำพฤติกรรมไปในทางที่ตั้งงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ

ยิ่งกว่านั้นปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา เอาใจใส่มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้น ไม่ทอดยอ ยิ่งเรื่องที่คิดหรือพิจารณานั้นยาก หรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย คือ ต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจนเจาะลึกทะลุได้และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานะที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล การพัฒนาจิตใจนี้มีสมาธิเป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกง่ายๆ ว่า “สมาธิ” และ อาจแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ

1) พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น

- เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี เป็นมิตร อยากให้ผู้อื่นมีความสุข
- กรุณา คือ ความสงสาร อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์
- มุทิตา คือ ความพลอยยินดี พร้อมทั้งจะส่งเสริมสนับสนุน ที่ประสบความสำเร็จ มีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม

- อุเบกขา คือ ความวางตัววางใจเป็นกลาง เพื่อรักษาธรรม เมื่อผู้อื่นควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุและผล

- จาคะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว
- กตัญญูกตเวทิตา คือ ความรู้จักคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น และแสดงออก ให้เห็นถึงการรู้คุณค่านั้น

- หิริ คือ ความอายบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว
- โอตตัปปะ คือ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว คร้ามขยาดต่อทุจริต
- การวะ คือ ความเคารพ ความใส่ใจรู้จักให้ความสำคัญแก่สิ่งนั้นนั้น อย่างถูกต้องเหมาะสม

- มัทวะ คือ ความอ่อนโยน สุภาพ นุ่มนวล ไม่กระด้าง

2) พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง แก่กล้าสามารถทำกิจการหน้าที่ได้ผลดี เช่น

- ฉันทะ คือ ความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ อยากให้ความจริงและใฝ่ที่จะทำสิ่งดีงามให้สำเร็จ

อยากเข้าถึงภาวะดีงามอันเลิศสูงสุด

- วิริยะ คือ ความเพียร นุกฝ่าไปข้างหน้า รับผิดชอบไม่ยอมทอดทิ้งกิจการหน้าที่
- อุตสาหะ คือ ความขยัน ความอดสู ความสู้ยากบากบั่น ไม่ย่อ ไม่ถอย
- ขันติ คือ ความอดทน ความเข้มแข็ง ความทนทาน หนักแน่น มั่นคง
- จิตตะ คือ ความมีใจจดจ่อ ใส่ใจ อุทิศตัว อุทิศใจให้แก่กิจการหน้าที่หรือสิ่งที่ทำ
- สัจจะ คือ ความตั้งใจจริง จริงใจและจริงจัง เอาจริงเอาจัง มั่นแน่วต่อสิ่งที่ทำ ไม่เหยาะแหยะ ไม่เรรวน ไม่กลับกลาย

- อธิษฐาน คือ ความตั้งใจเด็ดเดี่ยว ความมุ่งมั่นแน่วแน่ต่อจุดหมาย
- ตบะ คือ พลังเผากิเลส กำล้างความเข้มแข็งพากเพียร ในการทำกิจการหน้าที่ให้สำเร็จ โดยแผดเผาเรงยับยั้ง กิเลสตัณหาได้ ไม่ยอมแก่ทุจริต และไม่เห็นแก่ความสุขสำราญปรนเปรอ

- สติ คือ ความระลึกรู้ได้ ไม่เผลอเรอ ไม่เลือนลอย ทนต่อสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไป ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับทุกอย่าง กำหนดจิตไว้กับกิจการหน้าที่หรือสิ่งที่ทำ กัน ยังใจจากสิ่งที่เสื่อมเสียหายเป็นโทษและไม่ปล่อยโอกาสแห่งประ โยชน์ หรือความดีงามความเจริญให้เสียไป

- สมာธิ คือ ภาวะจิตที่ตั้งมั่น แน่วแน่ ใต้ที่ อยู่ตัว สงบอยู่กับสิ่งที่ต้องการทำไม่ฟุ้งซ่าน ไม่แกว่งไกว ไม่มีอะไรรบกวนได้

3) พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ คุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้น ให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่างโดยเฉพาะ

- ปราโมทย์ คือ ความร่าเริง สดชื่น เบิกบานใจ ไม่หดหู่หรือห่อเหี่ยว
- ปิติ คือ ความอิ่มใจ ปลาบปลื้ม เปรมใจ พูใจ ไม่โหยหิวแห้งใจ
- ปีติสัทธา คือ ความสงบเย็น ผ่อนคลายกายใจ ไม่คับ ไม่เครียด
- สุข คือ ความคล่องใจ สะดวกสบายใจ สมใจ ไม่มีอะไรบีบคั้น ดัดขัดกับข้อง
- สันติ คือ ความสงบ ปราศจากความเร่าร้อนกระวนกระวาย ซึ่ง
- เกษม คือ ความปลอดโปร่ง ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย โล่งโปร่งใจ ไร้กังวล
- สติภาพ คือ ความเย็นสบาย ไม่มีอะไรแผดเผาใจ ไม่ครอมครม
- เสรีภาพ คือ ความมีใจเสรี เป็นอิสระ ไม่ถูกผูกมัดจะไปไหนก็ไปได้ตามประสงค์
- ปรีโยทาทตา คือ ความส่องใส ผุดผ่อง แจ่มจ้า กระจ่างสว่างใจ ไม่มี ความขุ่นมัว เศร้า

หมอง

- วิมรียาทิกัตตา คือ ความมีใจไร้พรมแดน ไม่กีดกันจำกัดตัว หรือหมกมุ่นติดค้าง มีจิตใจใหญ่กว้างไร้ขอบเขตแดน

คุณสมบัตินี้ทั้งหลายที่กล่าวมานี้ แม้จะดีงามเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง แต่บางอย่างอาจถูกนำไปใช้ในทางที่ผิด ก่อให้เกิดโทษได้ (เช่น เพียรในการลักของเขา) หรือนำไปพ่วงกับการกระทำที่ไม่ดี (เช่น ปิติปลื้มใจที่รังแกเขาได้) หรือใช้ผิดเรื่องผิดที่ ผิดกรณี ผิดสถานการณ์ (เช่น มุกตพาถอย ยินดีส่งเสริมคนที่ได้ลาภ หรือประสบความสำเร็จโดยทางทุจริต) เป็นต้น จึงต้องศึกษาให้เข้าใจ ความหมาย ความมุ่งหมาย และการใช้งานเป็นต้น ให้ชัดเจน และรู้จัก ปฏิบัติให้ถูกต้องพอดี การพัฒนาในด้านจิตใจนี้ เมื่อปฏิบัติสูงขึ้นไป ความสำคัญของสมาธิที่เป็นแกนหรือเป็นศูนย์กลาง จะยิ่งเด่นชัดมากขึ้น และเมื่อสมาธิเจริญขึ้นไปจนจิตแน่วคั่งอยู่ตัวอย่างแท้จริงแล้ว ผู้บำเพ็ญสมาธิ นั้น ก็จะบรรลุภาวะจิตที่เรียกว่า “ฌาน” ซึ่งเป็นสมาธิจิตขั้นสูง

การพัฒนาจิตใจ หรือเรื่องของสมาธิทั้งหมดนี้ แม้จะมีประโยชน์มากมายนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ได้หลายอย่าง เช่น ในเรื่องพลังจิต และในด้านการหาความสุขทางจิตใจ แต่คุณค่าแท้จริงที่ท่านมุ่งหมาย ก็คือ เพื่อเป็นฐานหรือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาปัญญา การทำงานทางปัญญาที่ยังละเอียดซับซ้อน และลึกซึ้งมากขึ้น ก็ยังต้องการสมาธิจิตสูงขึ้น การพัฒนาจิตใจหรือสมานี้จึงมีความสำคัญมาก

3. ปัญหา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นคัมภีร์นำทาง และควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไรและแค่นั้น ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญา ชี้นำหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจ อึดอัดมีปัญหาคิดกันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็น เรื่องกว้างขวาง แยกออกไปได้หลายด้าน และมีหลายขั้นหลายระดับ เช่น

- 1) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ ได้แก่
  - ความรู้ความเข้าใจข้อมูล ความรู้ รวมทั้งศิลปวิทยาการต่าง ๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมาย ได้ถูกต้องชัดเจน
  - การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้น ๆ ตามที่เป็น
  - ความรู้จักจับสาระของความรู้หรือเรื่องราวต่าง ๆ รู้จุด รู้ประเด็น สามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แจง หรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้
  - ความรู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความต้องการของตนให้ผู้อื่น รู้ตาม เห็นตาม
  - การจัดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง
  - ความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์หวัจยสืบสาวเหตุปัจจัยเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะทำให้สามารถ แก้ไขปัญหา และทำการสร้างสรรค์ต่าง ๆ ได้
  - ความรู้จักจัดทำดำเนินการ บริหารจัดการกิจการต่าง ๆ ให้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย
  - ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสานการณ์ ข้อมูลและองค์ความรู้ต่าง ๆ โยงเข้ามาประสาน เป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็นใหม่ ๆ ได้

2) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบ ความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะและ กระบวนการที่ชีวิต สังคม และโลกคือ หมู่สัตว์ มีความเป็นมา และจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ตนประกอบ สร้างสมจัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย เรียกว่า ว่าเป็นไปตามกรรม

3) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความรู้เข้าใจเข้าถึงเท่าทัน ความจริงของสังขาร คือ โลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมชาติ จนสามารถ วางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วย ปัญญาอย่างแท้จริง การศึกษา 3 ด้านที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา นี้ เป็นหลักใหญ่ของ พระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการพัฒนาคน จากหลักไตรสิกขานี้

พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมและข้อธรรมแยกย่อยออกไปมากมาย อย่างที่เรามักเห็นหรือได้ยิน เป็นหมวดหรือเป็นชุด มี 3 ข้อ หรือ 4 ข้อ หลักธรรมแต่ละหมวดแต่ละชุดเหล่านั้น ก็คือ ข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมในขั้นตอน หรือในส่วนปลีกย่อยต่าง ๆ แต่ละหมวด แต่ละชุดมักจะมีสาระบางส่วนของไตรสิกขา ครอบคลุมทั้ง 3 อย่าง ประสานหรือ บูรณาการกันอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งตามความเหมาะสมกับกรณีนั้น ๆ

2. พื้นฐานแนวคิดไทย

พื้นฐานแนวคิดไทย หมายถึง กรอบวิธีคิดในการดำรงชีวิตของคนไทยที่อยู่บนฐานหลักคือ ฐานพระพุทธศาสนา ฐานสังคมเกษตรกรรม ฐานเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) แนวคิดไทยบนฐานพระพุทธศาสนา เป็นการนำพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในส่วนต้น ที่เกี่ยวกับปัญญาคามแนวพุทธศาสนาและการนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

2) แนวคิดไทยฐานสังคมเกษตรกรรม เกษตรกรรมยั่งยืน เป็นพื้นฐานแนวคิดไทยที่จะกล่าวรายละเอียดต่อไป

3) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ

2.1 แนวคิดไทยฐานสังคมเกษตรกรรม

เกษตรกรรมยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีความสัมพันธ์และเกี่ยวพันกัน โดยธรรมชาติ อันได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ เป็นปัจจัยพื้นฐาน หากมีอยู่แล้วอย่างสมบูรณ์ก็ช่วยให้ทำการเกษตรกรรมยั่งยืนไปได้ด้วยดี ในทำนองกลับกันหากมีการดำเนินการเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างจริงจัง ก็ช่วยจัดสมดุลและทำให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปด้วยดีเช่นกัน ทั้งนี้ต้องให้ชุมชน เป็นตัวหลักในการจัดการและพัฒนา

การทำเกษตรกรรมยั่งยืน คือ การทำเกษตรกรรมอย่างมีการวางแผน โดยคำนึงถึงอนาคต มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในเชิงอนุรักษ์ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานทางการผลิตในระบบการเกษตรและการดำรงชีวิต ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุล และเกื้อกูลกัน ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ คือ การไม่ใช้สารเคมีในกิจกรรมการเกษตรเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็สร้างความมั่นคงทางอาชีพ โดยเกษตรกรสามารถทำอาชีพการเกษตรได้อย่างต่อเนื่อง และสืบทอดต่อไปยังรุ่นลูกหลาน ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจคือ เกษตรกรมีรายได้อย่างต่อเนื่องและพอเพียงในการดำรงชีวิต มีความมั่นคงทางด้านผลผลิต คือ เกษตรกรได้รับผลผลิตที่เกิดจากการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ ซึ่งระบบเกษตรกรรมยั่งยืนนั้นจะต้องมีกิจกรรมภายในระบบที่หลากหลาย เช่น ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ทำประมงให้เกิดการเกื้อกูลกันภายในระบบให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ภายในระบบและพึ่งพาปัจจัยภายนอกให้น้อยที่สุด

2.1.1 แนวคิดและความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน

ความยั่งยืน หรือบางท่านเรียกว่า ภาวะภาพนั้นมาจากคำว่า Sustainability ซึ่ง Conway (1986 อ้างถึงในกรมวิชาการ, 2534) ได้ให้คำจำกัดความว่า คือ ความสามารถของระบบที่จะรักษาอัตราของการผลิตให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายในระยะยาวติดต่อกันภายใต้สภาวะแวดล้อมที่เลวร้าย หรือไม่เหมาะสม ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำจนเป็นลักษณะประจำของท้องถิ่น ในปัจจุบันได้มีการพูดถึงการพัฒนาแบบยั่งยืน (sustainability development) กันอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและวงนานาชาติ ซึ่งสาเหตุสำคัญเป็นเพราะในช่วงของการพัฒนาประเทศไทยรวมทั้งทั่วโลกที่ผ่านมานั้นมนุษย์ได้กระทำการต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาโดยขาดการระมัดระวังผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันสภาพแวดล้อมธรรมชาติได้รับผลกระทบของการพัฒนาจนมีสภาพเสื่อมโทรมผิดปกตินั้นได้ก่อให้เกิดผลต่อมนุษย์ ในด้านของการเกิดภัยธรรมชาติ นานาประการ เช่น ดินถล่มที่กระสุน อำเภอฟิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อปลายปี 2531 และพายุเฮอร์ริเคนที่ซุมพรในปลายปี 2532

สมพันธ์ เตชะอธิก (2544) ได้ให้แนวคิดและความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืนโดยแบ่งออกเป็น 8 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 มองเฉพาะกิจกรรมที่หน่วยงานรับผิดชอบเป็นหลัก เช่น ป่าไม้ ปศุสัตว์ ประมง ฯลฯ ที่จะสร้างความยั่งยืนในการผลิต มีรายได้พอเพียง ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ตัวอย่าง กรณีปศุสัตว์เป็นกิจกรรมเสริมรายได้ของเกษตรกรต้องเสริมกิจกรรมทางเกษตรอื่น ๆ ด้วย โดยต้องดูพื้นฐานหรือข้อจำกัดของเกษตรกรและสภาพพื้นที่ด้วย

ส่วนที่ 2 มองกิจกรรมผสมผสานหลาย ๆ อย่างระหว่างพืช สัตว์ คน และสภาพแวดล้อมที่สมดุลเกื้อกูลกัน ต้องมีการจัดการที่ดีกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเอื้ออำนวยในการดำรงชีวิตให้ยั่งยืน โดยได้ผลตอบแทนทางปริมาณและคุณภาพของผลผลิต การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่คุ้มค่าในระยะเวลายาวนาน

ส่วนที่ 3 เกษตรกรรมยั่งยืนเป็นเพียงส่วนประกอบหรือองค์ประกอบย่อยของระบบการเกษตรทั้งหมด และเกษตรกรรมยั่งยืนจะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำสิ่งเหล่านี้มาวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการและกำหนดระดับความพอเพียง สมดุลให้กับเกษตรกรผู้ผลิตและสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติที่

เป็นปัจจัยการผลิตให้สามารถเกื้อกูลกันได้ หากทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยการผลิตถูกทำลาย หรือขาดความสมบูรณ์ในการเกื้อกูลระบบเกษตร ก็จำเป็นต้องนำปัจจัยหรือเทคโนโลยี ภายนอกเข้ามาเป็นปัจจัยการผลิตบางส่วนเพื่อป้องกันความเสี่ยงของการอยู่รอดในเรื่องรายได้ และเป็นแหล่งอาหารของเกษตรกร เพราะถ้าหากคำนึงถึงแต่สิ่งแวดล้อมเป็นหลัก ตัวเกษตรกรเองก็อยู่อย่างลำบาก ซึ่งไม่อาจถือได้ว่าเป็นระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

ส่วนที่ 4 เกษตรกรรมยั่งยืนจริงๆ ต้องมีความยั่งยืนทางจิตใจ เป็นรากฐานสำคัญ ความยั่งยืนในเชิงกิจกรรมหรือเชิงระบบมีลักษณะของการเป็นพลวัตร หรือวัฏจักร เกษตรกรที่สามารถทำกิจกรรมด้านเกษตรกรรมยั่งยืนหรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต้องอาศัยความอดทนอย่างสูงจึงจะสร้างความยั่งยืนให้เกิดได้และผลที่ได้รับก็คือ สุขภาพจิตที่ดีของเกษตรกร

ส่วนที่ 5 มูลค่าของผลิตผลทางการเกษตรเป็นตัวกำหนด คือ คำนึงถึงรายได้ของเกษตรกร ที่จะได้จากการทำกิจกรรมเกษตรกรรมยั่งยืน โดยเห็นว่าระบบเกษตรกรรมยั่งยืนได้ต้องมุ่งเน้นการผลิตที่มีแผนการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าทางด้านเกษตร หมายความว่า เกษตรกรต้องมีความรู้ ความเข้าใจและความพร้อมในการเตรียมรับกับความไม่แน่นอนของราคาสินค้าด้านการเกษตร โดยสามารถนำผลิตผลที่ได้จากการทำการเกษตรที่มีราคาถูกแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้อย่างค่อเนื่องโดยไม่เดือดร้อน เมื่อได้รับผลกระทบด้านราคาสินค้าการเกษตรจากระบบตลาด

ส่วนที่ 6 กระบวนการส่งเสริมเป็นตัวกำหนดความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเห็นว่าเกษตรกรรมจะยั่งยืนได้ต้องอาศัยกระบวนการส่งเสริมที่เป็นลักษณะการส่งเสริมแบบปัจเจกบุคคลในเกษตรกรขนาดกลาง และส่งเสริมเป็นรายกลุ่มในเกษตรกรขนาดเล็ก เพื่อให้เกิดพลังในการต่อรองและสร้างเครือข่ายของเกษตรกรควบคู่กันไป

ส่วนที่ 7 กิจกรรมการเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นตัวกำหนด โดยเห็นว่ากิจกรรมทางการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวสามารถสร้างความยั่งยืนให้กับเกษตรกรได้ ถ้าหากมีองค์ประกอบด้านปัจจัยการผลิตที่เพียงพอและเหมาะสม

ส่วนที่ 8 รูปแบบทางเกษตรแบบดั้งเดิมเป็นตัวกำหนดความหมาย ความยั่งยืน โดยเห็นว่า ระบบเกษตรกรรมแบบโบราณดั้งเดิมที่เป็นมาในอดีต สามารถสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรได้ เพราะเป็นแบบแผนวัฒนธรรมเดิมของสังคมเกษตร มีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ มีกิจกรรมหลากหลายในพื้นที่เดียวกัน โดยอาศัยปัจจัยทางธรรมชาติให้เกิดการเกื้อกูลกัน โดยใช้ความอดทนเป็นตัวกำหนด ความยั่งยืน

ดังนั้น จึงสามารถวิเคราะห์แนวคิดและความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืนเป็น 4 แนวคิด

ดังนี้

1. **ความคิดเชิงระบบ** หมายถึง ส่วนประกอบหรือองค์ประกอบย่อยของระบบเกษตรทั้งหมด ที่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำสิ่งเหล่านี้มาวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการและกำหนดระดับความพอเพียงและสมดุลให้กับเกษตรกรผู้ผลิตและทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยการผลิตให้สามารถเกื้อกูลกันได้ ทั้งพืช สัตว์ คน และสภาพแวดล้อม ทั้งนี้ต้องมีการจัดการที่ดีกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเอื้ออำนวยในการดำรงชีวิตให้ยั่งยืน โดยได้รับผลตอบแทน ทั้งปริมาณและคุณภาพผลผลิต การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่คุ้มค่าในระยะเวลายาวนาน หากทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายหรือขาดความสมบูรณ์ในการเกื้อกูลระบบเกษตร ต้องนำปัจจัย การผลิตหรือเทคโนโลยีภายนอกเข้ามาเพื่อป้องกันความเสี่ยงของการอยู่รอดในเรื่องรายได้และแหล่งอาหารของเกษตรกร

2. **ความคิดเชิงวัฒนธรรม** หมายถึง ระบบเกษตรกรรมแบบโบราณหรือแบบดั้งเดิมที่เคยเป็นมาในอดีต เพราะเป็นแบบวัฒนธรรมเดิมของสังคมเกษตร มีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ มีกิจกรรมหลายอย่างในพื้นที่เดียวกัน โดยอาศัยปัจจัยทางธรรมชาติให้เกิดการเกื้อกูลกัน ทั้งนี้มีลักษณะพลวัตรหรือเป็นวัฏจักรเชิงกิจกรรม โดยใช้ความยั่งยืนทางจิตใจและความอดทนอย่างสูง จนส่งผลถึงสุขภาพจิตที่ดี

3. **ความคิดเชิงกลยุทธ์** หมายถึง กระบวนการส่งเสริมแบบปัจเจกบุคคลในเกษตรกรขนาดกลางและส่งเสริมเป็นรายกลุ่มในเกษตรกรขนาดเล็ก เพื่อให้เกิดพลังต่อรองและสร้างเครือข่ายของเกษตรกรควบคู่กันไป โดยคำนึงถึงรายได้ที่มุ่งเน้นการผลิตที่มีแผนการแปรรูป ผลผลิต เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร ดังนั้นเกษตรกรต้องมีความรู้ ความตั้งใจ และความพร้อมในการเตรียมรับกับความไม่แน่นอนของราคาสินค้าในระบบตลาด

4. **ความคิดเชิงกิจกรรม** หมายถึง กิจกรรมด้านการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ที่แต่ละหน่วยงานรับผิดชอบเช่น ป่าไม้ ปศุสัตว์ ประมง ชลประทาน ฯลฯ ในการสร้างความยั่งยืนในการผลิต มีรายได้พอเพียง ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม มีองค์ประกอบด้านปัจจัยการผลิตได้แก่ พื้นฐาน หรือข้อจำกัดของเกษตรกร สภาพพื้นที่ที่เพียงพอ และเหมาะสม

2.1.2 สังคมเกษตรกรรม

นายคำเตื่อง ภาษี เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม (เกษตรธรรมชาติ) เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน จึงได้รับการยกย่อง เชิดชูเกียรติ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีให้

เป็นครูภูมิปัญญาไทย เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาคตามอัธยาศัย

ครูคำเตื่อง ได้ค้นพบองค์ความรู้และถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

1. **องค์ความรู้** จากการทำนาแบบธรรมชาติ ทำให้ครูคำเตื่องค้นพบองค์ความรู้ 4 ในการ ทำเกษตรธรรมชาติให้ประสบความสำเร็จ คือ 1) ไม่ไถพรวนดิน 2) ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี 3) ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง และ 4) ไม่กำจัดวัชพืช

2. **การถ่ายทอดความรู้** ครูคำเตื่องใช้บ้านและแปลงนาของตนเป็นโรงเรียนชุมชนอีสาน สำหรับการถ่ายทอดแนวคิดและความรู้ในเรื่องการทำเกษตรกรรมธรรมชาติให้แก่กลุ่มเกษตรกร นักศึกษามหาวิทยาลัย ทั้งในและต่างประเทศ หลากหลายระดับความรู้ที่ได้เดินทางไปศึกษาดูงาน และฝึกงานที่แปลงเกษตรธรรมชาติ โรงเรียนชุมชนอีสาน จึงเป็นการให้ความรู้ด้วยการอบรม เกษตรกรให้เข้าใจถึงแนวทางใหม่ ๆ ในการทำเกษตร โดยเน้นการทำเกษตรธรรมชาติเกษตร ผสมผสาน เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เป็นการถ่ายทอดความรู้โดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน ด้วยกันเอง

ครูคำเตื่องถ่ายทอดความรู้โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น 1) การบรรยาย 2) การสาธิต 3) การฝึกปฏิบัติจริงที่แปลงนา 4) การให้ผู้ที่สนใจเรียนรู้พักอยู่ที่บ้าน เพื่อเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตในแต่ละวัน ของครูคำเตื่อง

ครูคำเตื่อง ใช้เวลาอย่างยาวนานในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากชีวิตจริงด้วยตนเอง สิ่ง ที่เรียนรู้ได้กลายเป็นภูมิปัญญาด้านเกษตรธรรมชาติที่สามารถเอาชนะปัญหาอุปสรรคที่เผชิญมาอย่าง ยาวนานได้เป็นผลสำเร็จ และข้อสำคัญได้นำภูมิปัญญาสอนให้ผู้อื่นนำไปปฏิบัติจนเกิดประ โยชน์ทั้ง แก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

นายมัน สามสี เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์) โดยนำความรู้ ด้านเกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์) ที่ตนเองได้ศึกษา ค้นคว้า ค้นพบ ทดลอง จนประสบความสำเร็จ แล้วไปเผยแพร่ สอน ถ่ายทอด ให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ นำไปปฏิบัติจนประสบความสำเร็จเป็นประโยชน์ โดยรวมแก่สังคม ครูมัน สามสี ได้ค้นพบองค์ความรู้และมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

1. **องค์ความรู้** ครูมัน สามสี เคยเป็นลูกจ้างร้านขายของชำในกรุงเทพฯ ทำให้เรียนรู้ เรื่องการทำธุรกิจรายย่อย และมองเห็นช่องทางการประกอบอาชีพค้าขาย จึงเดินทางกลับบ้านเกิดเพื่อ สร้างงานในหมู่บ้านของตนเอง เมื่อประสบความสำเร็จจึงริเริ่มจัดตั้งกองทุนร้านค้าประจำหมู่บ้าน ร่วมงานพัฒนาชุมชนด้วยการจัดตั้งโรงเรียนชาวนาธรรมชาติ จากนั้นริเริ่มค้นคว้า ทดลองทำนาระบบ เกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ เพื่อให้เกษตรกรสามารถกำหนดราคาขายข้าวได้เอง เมื่อทดลองจน ประสบความสำเร็จแล้ว จึงเผยแพร่แนวคิด การทำนาระบบเกษตรอินทรีย์ให้แก่เยาวชนในหมู่บ้าน

สมาชิกชมรมรักษารักษาธรรมชาติ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลนาไผ่ อำเภอภูซำ จังหวัดยโสธร และผู้ที่สนใจทั่วไป

2. วิธีการถ่ายทอดความรู้ ครูนั้นใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชมรมรักษารักษาธรรมชาติ กลุ่มเกษตรกรทำนที่บ้านนาไผ่ และผู้สนใจหลากหลายลักษณะ เช่น การบรรยาย การนำชม การสาธิต การให้คำปรึกษา การฝึกปฏิบัติ

นายประคอง มนต์กระโทก เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม (เกษตรวิถีพุทธ) โดยเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ทุกคนในสังคมที่มีความกตัญญูอย่างสูงต่อพ่อ แม่ และแผ่นดิน เป็นตัวอย่างของคนที่ไม่ยอมแพ้ต่อชีวิต มีความมานะบากบั่นในการประกอบอาชีพด้วยแรงกายของตนเองเป็นหลัก เป็นนักวิจัยธรรมชาติ สังเกต ทดลอง จนเกิดองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาในการประกอบอาชีพ เมื่อมีความรู้แล้วได้เปิดสอนเพื่อถ่ายทอดความรู้ที่ได้มาด้วยความยากลำบากของชีวิต เพื่อให้ผู้ที่สนใจนำไปเป็นบทเรียนใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและสังคม ครูประคอง มนต์กระโทก ได้ค้นพบองค์ความรู้และมีวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ดังนี้

1. องค์ความรู้ ครูประคอง เป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรมมาตั้งแต่เด็ก เมื่อเติบโตประกอบอาชีพทำนาแต่ประสบความล้มเหลวจึงไปประกอบอาชีพอื่นอีกหลายอาชีพแต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงกลับมาทบทวนปัญหาที่เกิดขึ้น โดยทดลองขุดบ่อเลี้ยงปลา แต่ก็ต้องประสบปัญหาอุทกภัยหลายครั้ง ทำให้เกิดความคิดใหม่ในการแก้ปัญหาโดยขุดคันดินให้สูงและกว้างขึ้นในบ่อปลานานาชนิด ส่วนคันบ่อปลูกพื้นอายุสั้น ทำให้มีผลผลิตทั้งพืช ผัก และปลายขายได้ตลอดปี

2. วิธีการถ่ายทอดความรู้ ครูประคองใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้วิธีการที่เรียบง่าย เช่น

- 1) การเล่าประสบการณ์ การเลี้ยงปลา และการทำเกษตรกรรม
- 2) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
- 3) การฝึกปฏิบัติในบ่อปลาและพื้นที่ทำเกษตรกรรมบนคันบ่อปลา
- 4) สิ่งที่น่าเป็นพิเศษ คือ การทำเกษตรวิถีพุทธที่ใช้วิธีการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด

ไม่ทำลายธรรมชาติ ใช้ชีวิตสมถะพออยู่พอกิน และข้อสำคัญคือ ต้องสำนึกถึงบุญคุณของแผ่นดิน

นายเล็ก กุดวงศ์แก้ว เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม (วิถีเกษตร) โดยเป็นผู้นำสำคัญของชุมชนบ้านบัว อำเภอภูซำ จังหวัดสกลนคร ที่นำประวัติศาสตร์ ประเพณี ศาสนา วัฒนธรรม อันเป็นรากเหง้าดั้งเดิมของชาวทะเลสาบแห่งนี้มาบูรณาการ ซึ่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รัก และหวงแหนธรรมชาติคู่ชีวิต มาปลูกกระแสให้คนในชุมชนที่หันไปตัดไม้ทำลายป่า ขาดความเอื้ออาทรซึ่งกันให้หวนกลับมาใช้ชีวิตในรูปแบบเดิมที่เรียบง่าย รวมกลุ่มกันอนุรักษ์ ปกป้องธรรมชาติ พลิกฟื้นความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและจิตใจจนคืนสู่สภาพเดิม

ครูเล็ก กุศลวงศ์แก้ว ได้ค้นพบองค์ความรู้และได้ใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

1. **องค์ความรู้** ครูเล็ก ได้บวชเป็นสามเณรตั้งแต่อายุ 11-20 ปี ศึกษาธรรมะจนสอบได้นักธรรมตรี เมื่อลาสิกขาแล้วได้ออกมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม สังเกตเห็นว่า ความเจริญทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เริ่มเสื่อมโทรมลงไปอย่างรวดเร็ว พืชและสัตว์หลายชนิดสูญพันธุ์ไปจากเทือกเขาภูพานคุณค่าวัฒนธรรมดั้งเดิมถูกรุกรานจนเกือบจะสูญหายไปจากชุมชน จึงได้ใช้ความรู้ที่ได้จากการทำงานและการศึกษาธรรมะริเริ่มให้มีการรวมกลุ่มเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่แต่ดั้งเดิมของชุมชน เพื่อให้ทุกคนเกิดความตระหนักถึงรากเหง้า ความเป็นมาของตนเอง เมื่อทุกคนให้ความร่วมมือจึงได้ริเริ่มให้มีการจัดตั้งศูนย์อินแปง เพื่อจัดทำกิจกรรมฟื้นฟูป่าไม้ด้วยอาการปลูกป่า และปลูกจิตสำนึกคนไปพร้อม ๆ กัน ส่งผลให้มีการจัดตั้งกลุ่มคลองส่งน้ำ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเด็กอีกถิ่น กลุ่มหมอบ้าน และศูนย์ประสานงาน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนและนอกชุมชน

2. **วิธีการถ่ายทอดความรู้** ด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครู ครูเล็กได้ถ่ายทอด ความรู้ที่ตนเองมีแก่ผู้สนใจอย่างสม่ำเสมอ ด้วยรูปแบบการให้ความรู้ที่หลากหลาย เช่น

- 1) การนำชม เรื่อง วนเกษตร
- 2) การสาธิตเพาะพันธุ์ไม้พื้นบ้านในแปลงของกลุ่มอินแปง
- 3) ให้การอบรมแก่สมาชิกเครือข่ายวนเกษตรในจังหวัดสกลนคร กาฬสินธุ์ และอุดรธานี เดินทางไปเป็นวิทยากรในจังหวัดต่าง ๆ
- 4) การใช้กิจกรรมบันเทิงผ่านการเล่านิทานที่ทั้งสนุกสนานและมีคติสอนใจให้เยาวชนได้ ซึมซับ บ่มเพาะ คุณธรรม จริยธรรม ไว้ในสายเลือด และในจิตวิญญาณ

ครูสุทธินันท์ ปรัชพฤทธิ เป็นบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) โดยได้นำประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเองเผยแพร่แก่ผู้ที่สนใจ ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาสภาพความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมอย่างได้ผล นำความรู้ที่มีถ่ายทอดให้แก่เยาวชน ประชาชนที่สนใจ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ครูสุทธินันท์ ปรัชพฤทธิ ได้ค้นพบองค์ความรู้ และมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

1. **องค์ความรู้** ครูสุทธินันท์ เป็นผู้ริเริ่มนำแนวคิดระบบวนเกษตรมาปรับประยุกต์ใช้ในหมู่บ้าน โดยคำนึงถึงการใช้ที่ดินและเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยการปลูกไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ปาล์ม ไม้ไผ่ ทำให้ผืนดิน เกิดการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นการฟื้นฟูสภาพความเสื่อมโทรมให้กลับมีความอุดมสมบูรณ์ จากนั้นเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนผู้สนใจในชุมชน นอกชุมชน ในประเทศ และต่างประเทศ ได้จัดทำ “โครงการบ้านเรือนในป่าใหญ่” ขึ้น เพื่อถ่ายทอดความรู้ แนวคิดและการ

ปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับการทำการเกษตรแก่เยาวชน ประชาชนในท้องถิ่น และผู้สนใจทั่วไป

2. วิธีการถ่ายทอดความรู้ ครูสุทธินันท์ได้จัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ใน 3 ลักษณะ ดังนี้

- 1) บรรยายในพื้นที่เมื่อมีผู้มาเยี่ยมชม
- 2) บรรยายและอภิปรายในการสัมมนา
- 3) ถ่ายทอดประสบการณ์ผ่านสื่อต่าง ๆ
- 4) การให้คำปรึกษา
- 5) การฝึกปฏิบัติ
- 6) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

เกษตรกรรมยั่งยืนสามารถนำมาพิจารณาในมุมมองของการจัดการเรื่องวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจากการศึกษาเอกสาร สรุปสาระที่ปรากฏที่เกี่ยวข้องกล่าวไว้มีดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2544) ได้กล่าวถึงวิสาหกิจชุมชนในการเป็นทิศทางใหม่ของการพัฒนาไว้ ดังนี้

วิสาหกิจ (Enterprise) หมายถึง การประกอบการยุคปัจจุบันเป็นยุคของวิสาหกิจที่นักวิสาหกิจกำลังผลักดันให้เกิดการปฏิวัติที่กำลังเปลี่ยนรูปโฉม และพลิกฟื้นเศรษฐกิจทั่วโลกขึ้นมาใหม่ วิสาหกิจทำให้เศรษฐกิจการตลาดมีชีวิตชีวามากยิ่งขึ้น ธุรกิจใหม่ ๆ ที่กำลังผุดขึ้นมาสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เปลี่ยนแปลงวิถีการทำงาน และการดำเนินชีวิตและยังก่อให้เกิดการสร้างงานใหม่ หัวใจของวิสาหกิจอยู่ที่ “ความแตกต่าง” และเกิดจาก “วิสัยทัศน์” หมายถึง “การมองเห็นอะไรที่คนอื่นมองไม่เห็น” สิ่งที่อยู่เบื้องหลังวิสาหกิจ มีดังนี้

1. ระบบคุณค่าหรือค่านิยม ซึ่งเป็นพื้นฐานของชีวิตความเป็นอยู่ การบริโภค การทำงาน และความสัมพันธ์ของผู้คน
2. การรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้เกิดการยอมรับในกลุ่มผู้บริโภคและผู้คนในสังคม เช่น เรื่องสุขภาพการศึกษา
3. ความสนใจเรื่องสุขภาพ ทำให้สิ่งที่ผลิตและส่งเข้าไปในตลาดต้องคำนึงถึงคุณภาพ ต้องไม่ปนเปื้อน สารเคมีและอื่น ๆ ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ มิฉะนั้นตลาดก็จะไม่รับ

ตัวอย่างการทำวิสาหกิจชุมชนที่สัมพันธ์กับคุณค่าทางสังคมและแนวโน้มนิยมของสังคมที่เปลี่ยนไป โดยการนำเอาปัญหาเศรษฐกิจ สังคมมาเป็นจุดรวมเพื่อการเริ่มต้นวิสาหกิจที่จะค่อย ๆ ขยายตัวออกไปสู่วงกว้าง ๆ

1. การทำเกษตรผสมผสานเป็นตัวอย่างที่ดีของพลังร่วม เมื่อเกษตรกรเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ บนบ่อปลา ขี้หมู ขี้ไก่ ก็เป็นอาหารปลา ผักที่เหลือหรือที่เสียก็เป็นอาหารหมู ปลา น้ำในบ่อส่วนหนึ่งก็นำไปรดผัก ขี้หมู ขี้ไก่ ก็เอาไปเป็นปุ๋ย ทุกอย่างในสวนเกษตรสัมพันธ์กัน เกื้อกูลกัน ทำให้ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้

2. กลุ่มหอมใจ (รวมใจ) ที่บ้านน้ำหิน อำเภอพาน้อย จังหวัดน่าน รวมตัวกัน 30 ครอบครัว เริ่มลงหุ้นทำโรงสี มีรำ มีปลายข้าว ก็เอามุมมาเลี้ยงเอาไก่มาเลี้ยงรวมกัน มีเกลบมากก็พื้นการปั้นหม้อ ปั้นอิฐ ปลูกผักปลอดสาร เอาเศษผักให้ปลากิน ให้หมูกิน ส่งชาวบ้านสามคนไปทำเครื่องสีข้าวมือหมุนแบบโบราณ กลับมาทำเครื่องสีข้าวเอง แล้วผลิตเครื่องสีข้าวขาย กลุ่มก็ตัวเองบริโภคเอง เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ กลุ่มฆ่าเหาะหมูและไก่บริโภคกันเอง ราคาถูกและมั่นใจว่าไม่มีสารเคมีตกค้างเพราะเลี้ยงมาเอง มีชาวบ้านอื่น ๆ สนใจมาขอซื้อหมู ตลาดก็เริ่มกว้างขึ้น เริ่มขยายการเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ และกำลังตั้งโรงงานอาหารสัตว์ เพราะในท้องถิ่นมีข้าวโพด และวัตถุดิบทำอาหารสัตว์ ส่วนหนึ่งส่งข้าวโพด ไปแลกเปลี่ยนกับเครื่องใช้ของครัวเรือนที่ภาคกลางและภาคใต้ มีการทำปุ๋ยชีวภาพ โดยใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่น

ข้อสรุปแนวคิดเพื่อหัวใจของวิสาหกิจ คือ ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดใหม่ที่มีพลังสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรม คนที่จะเป็นนักวิสาหกิจที่ดี ต้องเป็นเหมือนศิลปิน เป็นคนที่มีความคิดอิสระมีผลงานที่ออกมาจากส่วนลึกของจิตวิญญาณของตนเอง ผลงานมีเสน่ห์ มีพลัง มีเอกลักษณ์ มีความแตกต่างจากผลงานของคนอื่น ๆ

ในสาระที่เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนยังมีปราชญ์อีกหลายท่านที่ได้กล่าวไว้ ดังนี้

พระครูพิพัฒน์โชติ เป็นบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (ธนาคารชีวิต) ที่ตนเองศึกษา ค้นคว้า ทดลอง จนประสบความสำเร็จแล้วนำไปเผยแพร่สอน ถ่ายทอดให้ผู้อื่น ได้เรียนรู้ นำไปแก้ไขปัญหาและปฏิบัติ จนประสบความสำเร็จเป็นประโยชน์ โดยรวมแก่สังคม

พระครูพิพัฒน์โชติ ได้ค้นพบองค์ความรู้ และมีวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ดังนี้

1. **องค์ความรู้** พระครูพิพัฒน์โชติ ได้จัดตั้งธนาคารที่เรียกว่า “ธนาคารชีวิต” หรือ “กลุ่มสังฆะออมทรัพย์” ขึ้นโดยใช้หลักทางพระพุทธศาสนา เน้นเรื่อง “เบญจศีล” และมงคล 38 ประการ ให้สมาชิกรู้จักควบคุมตนเอง ดำเนินในบทบาทกติกาทางสังคม มั่นใจในพลังสังฆะของ

ตนเอง ละเว้นความชั่ว กระทำแต่ความดี มีจิตใจผ่องใส ท่านทำให้สมาชิกได้เชื่อว่า “ธนาคารชีวิต” เป็นธนาคารที่สร้าง ความมั่นคงปลอดภัย และให้ผลคุ้มค่าแก่สมาชิกในรูปของ สวัสดิการด้านต่าง ๆ

2. **วิธีการถ่ายทอดความรู้** พระครูพิพัฒนโชติ ได้สร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชุมชนใน ลักษณะแบบองค์รวม ทั้งเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และการจัด เงินออมดังนี้

1) **กองทุน** การจัดตั้งธนาคารชีวิตโดยการประสานเอาความรู้ที่ได้รับจากกระบวนการ เรียนรู้จากพระพุทธศาสนา การเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตที่ท่าน ได้สัมผัส และการแสวงหาความรู้ กับนักวิชาการในสถาบันการศึกษาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ที่เป็นรูปธรรม คือ การจัดกองทุนมี หลักการสำคัญที่มีคุณค่าและหลักปฏิบัติตามแนวทางพุทธศาสนา “ธนาคารชีวิต” หมายถึง การอยู่ ร่วมกันอย่างปลอดภัย สมาชิกต่างมีอุดมการณ์ร่วมกันในการช่วยเหลือกลุ่มมากกว่าคิดจะหา ประโยชน์จากกลุ่ม

2) **ระบบสวัสดิการ** การจัดสวัสดิการ โดยคอกผลจากกองทุนไม่นำไปปันผล แต่จะคืน กลับสู่สมาชิกในรูปของสวัสดิการทั้งหมด เน้นการดำเนินงานกิจกรรมเพื่อหลักประกันชีวิต หรือระบบ ประกันสังคมร่วมกัน โดยมีแนวคิดที่เงินจำนวนมากอาจทำให้สมาชิกเกิดความโลภต้องการสะสม เพื่อประโยชน์ เป็นการทำลายคน เงินจำนวนพอเหมาะกับฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน จึงจะช่วย พัฒนาคนได้

3) **ธรรมะในพระพุทธศาสนา** ในการบริหารจัดการท่าน ได้แบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อย โดยให้สมาชิกจัดกลุ่มเอง กลุ่มละไม่เกิน 25 คน และให้สมาชิกเลือกหัวหน้ากลุ่มเอง แต่ละกลุ่มยึด เอาหนึ่งใน มงคล 38 ประการ ในพระพุทธศาสนามาเป็นชื่อและหลักยึดในทางปฏิบัติของกลุ่ม เช่น กลุ่มประพฤติกุศลธรรม กลุ่มบูชาคนควรบูชา กลุ่มการงานไม่อาดูร กลุ่มขันติ เป็นต้น

4) **สิ่งแวดล้อม** ท่านเห็นว่า มนุษย์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นของเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มนุษย์หากทำตัวเหนือธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรอย่างไม่ชาญฉลาดแล้ว ในที่สุดทรัพยากรก็จะหมดสิ้น ไป จะนำความแห้งแล้งและความเสียหายมาสู่ชุมชนในที่สุด ท่านจึงได้จัดกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์ คลองคูตะเภา และทำให้เกิดเครือข่ายชุมชนรอบทะเล หรือที่เรียกว่า “ธรรมชาติรอบทะเลสาบ สงขลา”

5) **ประเพณีและวัฒนธรรม** ท่านได้อบรม และถ่ายทอดให้ชุมชนและอนุชนรุ่นหลัง ได้ศึกษา และเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณี โดยการจัดกิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ให้กับคน ในพื้นที่เพื่อฟื้นฟูคุณค่าทางประเพณี ได้แก่ การแข่งเรือ การเล่นเพลง การแสดงความเคารพต่อ สายน้ำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชุมชนในอดีต ที่ควรอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป

นายเคียง กงแก้ว เป็นบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาในการนำความรู้ด้านเกษตรกรรม (เกษตร ยั่งยืน) ที่ตนเองศึกษา ค้นคว้า ค้นพบ ทดลองจนประสบความสำเร็จ และไปเผยแพร่ สอน ถ่ายทอด ด้วยวิธีการหลากหลายรูปแบบให้ผู้อื่นได้เรียนรู้สามารถนำไปแก้ไขปัญหาและปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตจน ประสบผลสำเร็จ และเป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยหมู่บ้านสวนกงแก้ว โดยให้คำขวัญของสวนไว้ว่า “อนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมคืนกลับสู่ธรรมชาติ พึ่งตนเองได้ ตอบสนองต่อ ปัจจัยสี่ที่ชาวโลกต้องการ

ครูเคียง กงแก้ว ได้ค้นพบองค์ความรู้ และมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

1. องค์ความรู้ ในสวนของครูเคียงจะเหมือนกับห้องปฏิบัติการ และห้องทดลองทางชีววิทยายขนาดใหญ่ เพราะมีต้นไม้หลากหลายพันธุ์คละเคล้ากันไป แมลงและสัตว์มีอยู่หลายพันธุ์ หลายชนิดอาศัยอยู่บริเวณเดียวกัน จากการทำงานได้ผ่านการทดลองมาแล้ว นับครั้งไม่ถ้วน สรุปประสบการณ์ เพื่อได้มาถึง องค์ความรู้ ดังนี้

1) การทำงานช่วงแรก เป็นการทำงาน เกษตรธรรมชาติ วนเกษตร ป่า สวน โบราณ พืช สัตว์พื้นบ้าน ดินดี น้ำดี ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี มีโรงแมลงรบกวนน้อย ไม่ใช่ยาเคมี มีกินดีใช้ เหลือเงินให้เก็บ ไม่รู้จักหนี้สิน สุขภาพแข็งแรง จิตใจร่าเริง ครอบครัวยั่งยืน สุขช่วยเหลือสังคม

2) การทำงานช่วงที่สอง คิดค้นเรื่อง เกษตรแผนใหม่ ปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียว ใช้ ปุ๋ยเคมี ดินเสื่อม ขาดน้ำ โรคแมลงรบกวน ใช้ยาเคมี ภัยธรรมชาติ ลมพัด ฝนตกหนัก น้ำท่วม ขาด ฝน พืชผลขาดคุณภาพ ราคาตกต่ำ มีหนี้พอกพูน สุขภาพจิตไม่ดี

3) การทำงานช่วงที่สาม คิดค้นเรื่อง เกษตรแผนใหม่บวกกับเกษตรธรรมชาติ ปลูกพืช ผสมผสาน ควบคู่กับการเลี้ยงสัตว์ ดินเริ่มดีขึ้น โรคแมลงลดลง ปุ๋ยเคมี – ยาเคมี ใช้น้อยลง อนุรักษ์ ธรรมชาติ ปราบโรคแมลงโดยชีววิธี ไม่มีการขาดทุน หนี้สินไม่เพิ่ม เริ่มเห็นหนทาง

4) การทำงานปัจจุบัน เป็นการทำงาน สังคมวนเกษตร เกษตรธรรมชาติ ยั่งยืน ยั่งยืน องค์ประกอบในการผลิตที่สนับสนุนการค้าอยู่ของมนุษย์และสังคมมนุษย์ ระบบเพื่อความยั่งยืน และเกื้อกูลของสิ่งมีชีวิตกับธรรมชาติสนองต่อปัจจัยสี่เป็นเกษตรเศรษฐกิจ โภคทรัพย์ ชีวิตผาสุก เป็นมรดกโลก

2. วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ครูเคียงใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้หลากหลายวิธีดังนี้

- 1) การเป็นวิทยากรรับเชิญให้แก่บุคคลหน่วยงานทั่วไป และผู้ที่มาศึกษาดูงานที่สวน
- 2) การถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติให้แก่ชาวบ้านในเครือข่ายต่าง ๆ เช่น เครือข่ายเกสรย่าน พัทลุง เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ เป็นต้น
- 3) สาธิตและทำเป็นตัวอย่าง มีการแปรรูปเป็นน้ำผลไม้ให้ผู้เข้าชมได้ทดลองชิมและนำ กลับไปทำเอง

4) ใช้สื่อ คือ “แจกกันกินได้” โดยการนำพืชผักผลไม้พื้นบ้านมาประดับไว้ในแจกัน ให้ทุกคนที่มาได้เห็นและได้นำกลับไปใช้ประโยชน์กับตนเองและครอบครัว

นายตรีวุธ พาระพัฒน์ เป็นครูภูมิปัญญาไทย ในการนำความรู้ด้านเกษตรกรรม (สวนสมรม) ที่ตนเองศึกษาค้นคว้าทดลองจนประสบความสำเร็จ แล้วไปเผยแพร่สอนถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ นำไปแก้ไขปัญหาและปฏิบัติจนประสบความสำเร็จ เป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม ครูตรีวุธ พาระพัฒน์ ได้ค้นพบองค์ความรู้และได้ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนทั่วไปหลากหลายรูปแบบดังนี้

1. องค์ความรู้ ครูตรีวุธ ได้พยายามรักษาแนวคิดดั้งเดิมของบรรพบุรุษในเรื่องการเพาะปลูกที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จากความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า เป็นปัจจัยสำคัญ เกื้อหนุนให้เกิดองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการพัฒนา “สวนสมรม” อันเป็นภูมิปัญญาเก่าแก่ด้านการเกษตรของชาวล้านนา การเพาะปลูกในลักษณะนี้คำนึงถึงความเกี่ยวเนื่อง และความสัมพันธ์กับการพัฒนาในด้านอื่นอย่างเป็นระบบโดยเน้นสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก บางคนเรียกสวนสมรมว่า “เกษตรผสมผสาน” เพราะจะนำเมล็ดพันธุ์พืชและต้นกล้าไปปลูกแซมป่า เกิดพื้นที่ว่างที่ไค้ปลูกผลไม้ทดแทนที่นั้น โดยดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม้ต้นโตหมดยุคก็จะนำต้นไม้ใหม่มาปลูกเคียงข้าง เมื่อถึงอายุจะได้ผลก็โค่นต้นเก่าทิ้งควบคู่กันไป ครูตรีวุธ ได้พัฒนาแนวคิดดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง โดยการปลูกพืชให้พืชพึ่งพาอาศัยกันตามธรรมชาติ ไม่เปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ พืชประเภทต่าง ๆ สามารถอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกันได้โดยปราศจากปัญหา จากงานเกษตรกรรม ทำให้ครูตรีวุธ ได้นำมาสะท้อนความเป็นอยู่ของชีวิตมนุษย์ว่า “หากมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่แบ่งชั้นวรรณะ มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันแล้ว สังคมมนุษย์ก็ย่อมงอกงามคึกคักพรรณพืชในสวนสมรม”

2. การถ่ายทอดองค์ความรู้ ครูตรีวุธมีวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ หลากหลายรูปแบบ ดังนี้

- 1) การถ่ายทอดในบทบาทของวิทยากร
- 2) การถ่ายทอดผ่านกลุ่มและเครือข่าย
- 3) การถ่ายทอดผ่านการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นวิธีการที่เป็นธรรมชาติ ผู้เรียนได้รู้ ได้เห็น ได้ฝึกปฏิบัติ และทดลองเชิงประจักษ์

นายประยงค์ รัตนรงค์ เป็นครูภูมิปัญญาไทยในการนำความรู้ด้านกองทุน และธุรกิจชุมชนที่ตนเองศึกษา ค้นคว้า ทดลองจนประสบความสำเร็จไปแล้วเผยแพร่ สอนถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ นำไปแก้ไขปัญหาและปฏิบัติจนประสบความสำเร็จเป็นประโยชน์แก่สังคม

ครูประยงค์ ได้ค้นพบองค์ความรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ ดังนี้

1. **องค์ความรู้** พัฒนาแนวคิดโดยคิดถึงวงจรชีวิตการทำมาหาเลี้ยงชีพของชาวดัตช์ผูกพันกับการทำสวนยาง และชีวิตต้องผูกผันตามราคายางมานาน แต่ชาวบ้าน ไม่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายร่วมกับรัฐ การกรีดยางขึ้นอยู่กับคินฟ้าอากาศเท่านั้น เป็นอาชีพที่ปราศจากความมั่นคงในชีวิต ครูประยงค์ จึงคิดค้นหาวิธีพัฒนาโรงงานแปรรูปเกษตรขนาดเล็กรู้จักกันในชุมชน โดยการออกแบบโรงงานบ่มยางที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ผลจากการคิดค้นทำให้การบ่มยางของครูประยงค์ เป็นอย่างคุณภาพดี ขายได้ราคาดีเป็นที่แพร่หลายในชุมชน จนกลายเป็นต้นกำเนิดของเกษตรกรที่ผลิตยางที่ดี คุณภาพดีที่สุดในเอเชีย นอกจากนี้ครูประยงค์ ได้เป็นผู้นำจัดทำแผนแม่บทการพัฒนายางพาราฉบับประชาชน ได้ผลักดันให้ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในการตั้งโรงงานรองรับแทนส่งออกนอกเป็นผลสำเร็จ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้านอุตสาหกรรมชุมชนขึ้น ในขณะที่เดียวกันครูประยงค์ ได้ออกศึกษาสภาพต่าง ๆ ในพื้นที่และค้นพบความจริงว่า ชาวที่ปลูกที่ลุ่มน้ำปากพองมีคุณภาพต่ำและผู้บริโภคขนมจีนแต่ละวันในจังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวนมาก ทำให้ครูประยงค์ จัดตั้งโรงงานทำแป้งขนมจีน เพิ่มเติมจากการทำยางพารา และประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก

2. **การถ่ายทอดองค์ความรู้** ครูประยงค์ มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ โดยการสร้างผู้นำในชุมชน เพื่อให้สามารถดูแลสมาชิก และการทำงานตามหมู่บ้านต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง เป็นการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ให้มีจิตสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชน โดยคัดเลือกผู้นำชุมชนจาก 8 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5 คน และให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง

ครูประยงค์ ได้จัดให้มีโครงการฝึกอบรมเกษตรกร 8 หลักสูตร 8 กิจกรรม เพื่อรองรับแผนงานหลักด้านเกษตรกรรม โดย

- 1) การฝึกภาคทฤษฎีและปฏิบัติ
- 2) ให้มีการทดลองจริงในพื้นที่ของตนเอง เพื่อสร้างอาชีพในชุมชน

จากผลของการถ่ายทอดตามโครงการประมาณ 3 ปี ผู้รับการถ่ายทอดสามารถเข้าสู่ธุรกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งทางด้าน การผลิต การแปรรูป และการตลาด

นายฝาก ตรีถวัลย์ เป็นครูภูมิปัญญาไทยในด้านการนำความรู้ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (ระบบบัญชี ชาวบ้าน) ที่ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง จนประสบความสำเร็จแล้วไปเผยแพร่ สอนถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ นำไปแก้ไขปัญหาและปฏิบัติจนประสบความสำเร็จ เป็นประโยชน์ร่วมแก่สังคม ครูฝาก ตรีถวัลย์ ได้ค้นพบองค์ความรู้และมีวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่บุคคลต่าง ๆ ดังนี้

1. **องค์ความรู้** ครูฝากได้บุกเบิกสร้างธนาคารชุมชนร่วมกับผู้นำชุมชน โดยเดินตามแนวทางของกลุ่มที่จะออมทรัพย์ที่กรมพัฒนาชุมชนจัดตั้งไว้เป็นจุดเริ่มต้น กลุ่มออมทรัพย์บ้านศิรีวงศ์ย่อย ๆ เติบโตขึ้น แต่เมื่อดำเนินการได้สองปี ก็พบปัญหาในเรื่องบัญชีงบดุล ซึ่งพนักงานบัญชี

ลงบัญชีซ้ำซ้อน จึงเริ่มศึกษาเรื่องบัญชีด้วยตนเองอย่างจริงจัง รวมทั้งวางระบบบัญชีของกลุ่มใหม่ ทำให้ได้เรียนรู้ การทำบัญชีแบบสากล กลายเป็นนักบัญชีมือดีของกลุ่มถูกขนานนามว่าเป็น “นักบัญชีชาวบ้าน” ในฐานะที่เป็นผู้ริเริ่มปรับระบบบัญชีแบบชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาความไม่โปร่งใส เรียกได้ว่า “ครูฝากเป็นบิดาแห่งบัญชีชาวบ้าน”

นอกจากนี้ครูฝากได้รับการคัดเลือกเป็นผู้จัดการของศูนย์สาธิตการตลาดคีรีวง จึงต้องหาความรู้เรื่องการบริหารจัดการศูนย์สาธิตและปลูกฝัง เรื่อง สหกรณ์ร้านค้าให้แก่สมาชิกของศูนย์ จากบทบาทการบริหารจัดการทั้งกลุ่มออมทรัพย์และธนาคารหมู่บ้าน ทำให้ครูฝากได้ตระหนักถึงความสำคัญของธนาคาร หมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ว่าเป็นแหล่งรวมศูนย์เงินของหมู่บ้าน ในการหมุนเวียนเงินทุนในแต่ละครอบครัว เพื่อนำไปเพิ่มรายได้ เพิ่มผลผลิต และสร้างความเติบโตให้กับเงินทุนส่วนรวมของหมู่บ้าน อันจะนำไปสู่ความสมบูรณ์ของหมู่บ้าน ในที่สุดกลุ่มออมทรัพย์และธนาคารหมู่บ้าน จึงกลายเป็นวงจรทรัพย์สร้างความมั่นคงในหมู่บ้านเป็นหลักประกันการพัฒนาหมู่บ้านทุกด้าน

2. วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ จากความพยายามในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ครูฝากได้นำมาถ่ายทอดแก่บุคคลต่าง ๆ ดังนี้

1) ประชาชนใน 12 อำเภอ และในจังหวัดใกล้เคียงได้เรียนรู้และเข้าใจระบบบัญชี สามารถนำความรู้มาบริหารการเงินในองค์กรของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) สมาชิกของชุมชนได้เข้าใจอย่างแท้จริง สามารถตรวจสอบการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ ได้อย่างถูกต้อง ผลก็คือลดปัญหาการทุจริต การทำงานของกลุ่มโปร่งใส

3) เครือข่ายต่าง ๆ ที่ครูฝากได้สร้างขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน เครดิตยูเนียน สหกรณ์ประมาณ 19 องค์กร ได้รวมตัวกันในรูปของ “สภาธนาคารหมู่บ้าน” ช่วยเหลือทางการเงิน

นายฉัตร หนูประคิษฐ์ เป็นครูภูมิปัญญาไทย ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (การออมทรัพย์) ได้ค้นพบองค์ความรู้และวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ดังนี้

1. องค์ความรู้ ครูฉัตร ได้ใช้ความสามารถเชิงวัฒนธรรมและเชิง จึงได้ริเริ่มให้ชาวบ้านรวมกัน จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตบ้านคลองหระขึ้น ใน พ.ศ. 2520 โดยเริ่มต้นแรกตั้งมีสมาชิกจำนวน 47 คน และเงินกองทุน จำนวน 2,500 บาท ในการดำเนินงานกลุ่มจะดำเนินการปล่อยเงินกู้เอง ควบคุมเงินฝากตั้งจะของสมาชิก ยอดเงินสะสมรวมทั้งกำไรจากดอกเบี้ยเอง โดยให้เงินทุนหมุนเวียนอยู่ภายในกลุ่ม หากสมาชิกต้องการกู้เงินในจำนวนเงินที่น้อยกว่ายอดเงินตั้งจะของตนเองกลุ่มจะเน้นให้สมาชิกถอนเงินไปลงทุน โดยให้มีเงินคงเหลือในสมุดบัญชีไว้ไม่น้อยกว่า 5,000 บาท แล้วสะสมต่อไปทุกๆ เดือน จนที่ยอดสะสมสูงขึ้น เป็นเงินก้อน โทพอจะนำไปขยายกิจการ

ของตนเองได้ ด้วยวิธีการเช่นนี้ ชาวบ้านก็จะไม่เป็นหนี้ แต่มีทุนในการพัฒนาครอบครัวของตนเอง เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้อยู่รอดแก่ชาวบ้าน เป็นการเชื่อมโยงและบูรณาการเงินตรา จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน

2. วิธีการถ่ายทอดความรู้ สิ่งที่ทำให้การดำเนินการบริหารสหกรณ์การเกษตร ของ คุรุรักษ์ ได้ผลดี เนื่องมาจากกลวิธีให้สมาชิกได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนี้

- 1) การใช้ระบบสัจจะรายเดือน
- 2) รณรงค์ให้สมาชิกสหกรณ์ ฝากสะสมกับสหกรณ์เป็นรายเดือน เพื่อให้สหกรณ์กับสมาชิกได้มีโอกาสพบปะตามได้ทุกข์สุขและแก้ปัญหาาร่วมกันในแต่ละหมู่บ้านต้องมีสหกรณ์ในพื้นที่
- 3) มีบุคลากรทำงาน ณ ที่ทำการสหกรณ์ทุกแห่ง เพื่อคอยดูแลและสมาชิก

นายอัมพร ค้วงปาน เป็นครูภูมิปัญญาไทยด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (การออมทรัพย์) เป็นผู้ที่มีความคิดก้าวหน้า สนใจงานพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ และมีความเลื่อมใสในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จึงได้นำหลักธรรมมาผสมผสานกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

คุรุอัมพร ได้ค้นพบองค์ความรู้ และมีวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ดังนี้

1. องค์ความรู้ คุรุอัมพร ได้ริเริ่มให้คนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญก้าวหน้า จากนั้นริเริ่มให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ตำบลคลองเปือย โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบการกู้ยืม การใช้คินนำหลักธรรมมาเป็นเครื่องกำกับสมาชิกแทนกฎหมาย ทำให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ จากสมาชิกเริ่มแรก จำนวน 51 คน เงินทุน 2,850 บาท เพิ่มจำนวนสมาชิกเป็น 4,000 คน เงินทุน 80,000,000 บาท และเป็นต้นแบบให้เกิดการเรียนรู้เรื่องการจัดการกองทุนและธุรกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

2. วิธีการถ่ายทอดความรู้ คุรุอัมพร มีวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้หลายรูปแบบ ดังนี้

1) จากตัวคุรุอัมพร เป็นวิทยากรบรรยาย ฝึกสมาชิกให้เป็นนักปฏิบัติ นักคิด นักแก้ปัญหา มีระเบียบวินัยในการใช้จ่ายเงิน โดยใช้ระบบการฝากและการกู้เงิน เป็นเครื่องมือให้เกิดการเรียนรู้ ด้านการออมทรัพย์แก่สมาชิก

2) จากการจัดระบบการเรียนรู้ ในรูปขององค์กร คือ มหาวิทยาลัยชาวบ้าน คลองเปือย ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย ด้านกองทุนออมทรัพย์ ถ่ายทอดประสบการณ์การจัดเงินทุนให้แก่ผู้สนใจ

นายทองคำ แจ่มใส เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน โดยเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ มาด้วยประสบการณ์ชีวิตของตนเอง โดยไม่ได้ผ่านสถาบันการศึกษาชั้นสูง แต่แนวคิดในการ

พัฒนาแผ่นดินที่อยู่อาศัยให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยการถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมโดยไม่ได้ใช้งบประมาณทางราชการ

ครูทองคำ ได้ค้นพบองค์ความรู้ และได้ถ่ายทอดความรู้ดังนี้

1. องค์ความรู้ ครูทองคำ แจ่มใส เป็นผู้ที่สนใจงานพัฒนาสังคมมาตั้งแต่เป็นเยาวชน เคยมีส่วนร่วมในการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ตามแนวทางที่ทางราชการกำหนดแต่ประสบความสำเร็จล้มเหลว จึงศึกษาค้นคว้าถึงหลักการบริหารกลุ่มออมทรัพย์อย่างจริงจังและค้นพบว่า ระเบียบวิธีการที่ยุ่งซับซ้อน โดยสมาชิกไม่มีส่วนร่วมในการกำหนด จะไม่สามารถบริหารงานให้ประสบความสำเร็จได้ จึงริเริ่มให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นใหม่ โดยคิดค้นระบบการกู้ยืมตามความต้องการของชาวบ้านจากนั้นส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกขยายการลงทุนในธุรกิจหลายประเภทมีสมาชิกร่วมดำเนินการกว่า 10,000 คน สามารถสร้างงานจนเกิดเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนกว่า 50 ล้านบาท

2. วิธีการถ่ายทอดความรู้ ครูทองคำ ถ่ายทอดความรู้ในเรื่องต่าง ๆ แก่องค์กรสมาชิก ด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เช่น การบรรยาย การให้คำปรึกษา การปฏิบัติให้ดู การให้สมาชิกปฏิบัติจริง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และการเดินทางไปศึกษาดูงานในสถานที่ต่าง ๆ วิธีการถ่ายทอดความรู้ของครู สรุปได้ดังนี้

- 1) การบรรยาย
- 2) การสาธิต
- 3) การฝึกปฏิบัติจริง
- 4) การให้ผู้สนใจเรียนรู้ พักที่บ้าน เพื่อเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตในแต่ละวัน
- 5) การใช้สื่อประกอบ
- 6) การปฏิบัติให้ดู
- 7) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- 8) การเดินทางไปศึกษาดูงานในสถานที่ต่าง ๆ
- 9) การนำชม
- 10) การให้คำปรึกษา
- 11) การเล่าประสบการณ์
- 12) การเน้นวิถีพุทธที่ใช้การพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด
- 13) การใช้กิจกรรมบันเทิงผ่านการเล่านิทานให้เยาวชนได้ซึมซับ บ่มเพาะคุณธรรม

จริยธรรมไว้ในสายเลือดและในจิตวิญญาณ

- 14) การฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอและจริงจัง
- 15) การถ่ายทอดประสบการณ์ผ่านสื่อต่าง ๆ

2.2 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ (Moderation) ความมีเหตุผล (Reasonableness) และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี (Self-immunity) เงื่อนไขสำคัญคือ การสร้างคนให้มีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีความเพียร มีความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก รอบคอบ ระมัดระวัง (สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม, 2546 : 21-22) แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

กรอบความคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน ทั้งแนวทางปฏิบัติและตัวอย่างการประยุกต์ที่เกิดขึ้น โดยปรัชญาใช้ได้ทั้งระดับปัจเจกครอบครัว ชุมชน ประเทศ ในแง่การบริหารเศรษฐกิจ (ระดับประเทศ) เป็นการมองโลกในลักษณะที่เป็นพลวัต มีการเปลี่ยนแปลง มีความไม่แน่นอน และมีความเชื่อมโยงกับกระแสโลก คือ ไม่ใช่ปิดประเทศ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่เสรีเต็มที่อย่างไม่มีมีการควบคุมดูแล ไม่ใช่อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรืออยู่โดยพึ่งภายนอกทั้งหมด คุณลักษณะเน้นการกระทำที่พอประมาณบนพื้นฐานของความมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกัน

มีคนอีกจำนวนไม่น้อยที่อาจจะเข้าใจว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือความไม่เจริญ หรือความล้าหลัง เพราะความเจริญแล้ว ความหมายอยู่ตรงข้ามอย่างสิ้นเชิง ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศเศรษฐกิจทุนนิยมมานาน แต่เราได้มีนโยบายและแนวทางในการดำเนินเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในหลายๆ ครั้ง อาจจะไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทย เมื่อเกิดวิกฤติขึ้นมาคนไทยเราก็ได้เคาะห์พระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่สอนให้คนไทยคิด ไม่ประมาท เวลาเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงเร็ว ขอให้เราพึ่งตัวเองเป็นหลัก ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียง จึงไม่ได้สกัดกั้นความเจริญเติบโต เพราะในอดีตเราพึ่งพาจากต่างประเทศมากเกินไปเราจึงมีปัญหามากมาย เนื่องจากเศรษฐกิจของไทยเน้นการส่งออก แต่เราควรเป็นการส่งออกแบบยั่งยืน เราต้องมีทุนทางปัญญา และมี R&D (Research and Development) ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียง จึงไม่ใช่แค่เรื่องการเกษตรอย่างที่หลายคนเข้าใจ และถ้าเรารู้จักเชื่อมโยงกับโลกภายนอกอย่างค่อยเป็นค่อยไปแล้ว ก็จะทำให้ไทยเราเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนที่แท้จริง (ปรีชา วัชรากย์, 2549: 37)

ความพอประมาณ คือ ความพอดี กล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นการยืนได้โดยลำแข้งของตนเอง โดยมีการกระทำไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไปในมิติต่าง ๆ เช่น การบริโภค การผลิตอยู่ในระดับสมดุล การใช้จ่าย การออมอยู่ในระดับไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับความพอประมาณ ในมิติต่าง ๆ จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุมีผลต้องเป็นการมองระยะยาว คำนึงถึงความเสี่ยง มีการพิจารณาหาเหตุปัจจัยและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิด

ทั้งนี้ เจื้อน ใจการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือการมีความรอบรู้ นั่นคือ มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นประโยชน์พื้นฐานเพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติอย่างพอเพียง การมีความรอบรู้ย่อมทำให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง มีความรอบคอบ คือ มีการวางแผน โดยสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาต่าง ๆ มาพิจารณาเชื่อมโยงสัมพันธ์กันและมีความระมัดระวัง คือ ความมีสติ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ในการนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนหลักวิชาต่าง ๆ เหล่านั้น ไปใช้ในทางปฏิบัติ โดยเป็นการระมัดระวังให้ผู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ในส่วนของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งคลุมคนทั้งชาติ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ นักธุรกิจ มีสองด้านคือ ด้านจิตใจ/ปัญญาและด้านการกระทำ ในด้านแรกเป็นการเน้นความรู้คู่คุณธรรมตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ส่วนด้านการกระทำหรือแนวทางการดำเนินชีวิต เน้นความอดทน ความเพียร สติ ปัญญา และความรอบคอบ เจื้อน ใจนี้จะปฏิบัติตามเนื้อหาของความพอเพียงเป็นไปได้

ปรัชญากล่าวถึงแนวปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับด้วย โดยความพอเพียงเป็นทั้งวิธีการและเป็นผล (End and mean) จากการกระทำ โดยจะทำให้เกิดวิถีการพัฒนาและผลของการพัฒนาที่สมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ความสมดุลและความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงหมายถึง ความสมดุลในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน ความสมดุลของการกระทำทั้งเหตุและผลจะนำไปสู่ ความยั่งยืนของการพัฒนา ภายใต้พลวัตทั้งภายในและภายนอกประเทศ (<http://www.moe.go.th/southernstudy/tp.php>)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เรื่องทีกล่าวถึง ด้านเศรษฐกิจเท่านั้นแต่เป็นแนวปรัชญาในการดำเนินชีวิต ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง การพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พัฒนาคุณภาพคนให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ไม่เสี่ยงจนเกินไป มีคุณธรรม มีความรู้เท่าทัน สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองและประเทศ การดำเนินการพัฒนาภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นทางเลือกในการพัฒนาประเทศ ปรัชญานี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเตือนสติ และเป็นเครื่องถ่วงดุลให้ระบบทุนนิยม เสรีนิยมให้ดำเนินไปอย่างมีเหตุผล เหมาะสมกับ

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่ยังไม่มีความพร้อม ขาดภูมิคุ้มกันที่ดี การพัฒนายังไม่สมดุลอยู่หลายเรื่อง การดำเนินการตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ได้ผลนั้นจะต้อง**สร้างจิตสำนึกและเตือนสติอยู่ตลอดเวลา** ให้ตั้งตนอยู่ในความพอดี ไม่โลภ การดำเนินการตามแนวคิดนี้ทำได้ในทุกระดับ **ในระดับบุคคล** ต้องดูแลตัวเองให้อยู่ในความพอดี รู้จักพอไม่ดำเนินชีวิตฟุ้งเพื่อเกินตัว พัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถ ประกอบอาชีพให้เกิดความพอมีพอกินได้ มีสำนึกเรื่องการออมและนำเงินออมไปสร้างรายได้เพิ่ม พัฒนาตนเองให้เป็นคนดี มีคุณธรรม มีความเพียร เอื้ออาทรกับคนในชุมชน **ในระดับชุมชน** ประยุกต์ใช้แนวคิดความพอเพียงให้นำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง หาทางพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุดก่อน ใช้ภูมิปัญญาและความสามัคคีในชุมชนพัฒนาชุมชนขึ้นมาให้เข้มแข็งและขยายสร้างเครือข่ายให้กว้างขวางขึ้น เป็นการพึ่งพาซึ่งกันและกัน เสริมกันหากหลายชุมชนเข้มแข็ง นำไปสู่จังหวัดเข้มแข็ง ภูมิภาคเข้มแข็ง และประเทศไทยโดยรวมเข้มแข็งด้วย **ในระดับธุรกิจ** สามารถนำแนวคิดของปรัชญาฯ มาดำเนินธุรกิจอย่างระมัดระวัง ให้มีการบริหารความเสี่ยงในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับธุรกิจได้ นอกจากนั้นการดำเนินธุรกิจที่ยึดหลักการสร้างคุณธรรมก็ยังคงเป็นการบริหารจัดการที่ดีด้วย **ในระดับประเทศ** ประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการที่จะสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประเทศ การพัฒนาประเทศควรดำเนินไปอย่างมีวินัยทางการเงินและการคลังไม่ก่อหนี้สินมากจนเกินไป ส่งเสริมการออมในประเทศ หาทางบริหารทรัพย์สินที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ สร้างโอกาสในด้านต่าง ๆ ให้คนเข้าถึงอย่างเป็นธรรม สร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ดีต่อการกระจายการลงทุนในประเทศ การพัฒนาทุกด้านให้มีคุณภาพ สอดคล้องสนับสนุนเชื่อมโยงกันและกัน การตัดสินใจในการบริหารให้คำนึงถึงการพัฒนาที่สมดุล การพัฒนาในเชิงคุณภาพ มีการบริหารความเสี่ยงในด้านต่าง ๆ เป็นหลักสำคัญ แม้แต่**ระดับภูมิภาค** หากคิดจํานำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ให้เกิดภูมิคุ้มกันที่ดีในกลุ่มประเทศของภูมิภาคก็น่าจะทำได้

การทำความเข้าใจเรื่อง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปประยุกต์ในการดำเนินชีวิตและพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้านั้น มีข้อคํานึงบางประการ คือ

- ความเข้าใจข้อแตกต่างเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถอธิบายโดยสังเขปได้คือ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางดำเนินชีวิตที่ประยุกต์ใช้ได้กับทุกเรื่องให้ดำเนินไปอย่างพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน ส่วนทฤษฎีใหม่เป็นวิธีการพัฒนาด้านการเกษตร นำไปสู่ความพอเพียงและเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเองได้ดีขึ้น ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานในวันที่ 4 ธันวาคม 2541 ความตอนหนึ่งว่า “.....ดังนี้ ถึงบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่สองอย่างนี้จะทำความ

เจริญแก่ประเทศได้ แต่ต้องมีความเพียร ต้องอดทน ต้องไม่ใจร้อน ต้องไม่พุดมาก ต้องไม่ทะเลาะกัน ถ้าทำโดยเข้าใจกันเชื่อว่าทุกคนจะมีความพอใจได้...”

- การสร้างสำนึกในแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการปลูกฝังและปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนให้มีความรู้จักพอ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่โลภมาก พึ่งพาตนเองให้มากขึ้น มีความเพียรและมีความเพียรประจำใจ ต้องให้คนมีความเชื่อและศรัทธาในแนวทางดำเนินชีวิตเช่นนี้ หากขยายผลออกไปได้มากและยึดถือปฏิบัติกันเป็นส่วนใหญ่ ความก้าวหน้าที่ดีก็จะเกิดขึ้นกับตนเองและประเทศโดยรวม วิธีสร้างสำนึกมีหลายวิธีตามความเหมาะสมของแต่ละคนอย่างน้อยควรหันกลับมาพิจารณาตัวเองว่า วิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่ทุกวันนี้พอเพียงอย่างมีเหตุผลหรือไม่ หากไม่จะหาวิธีการให้พอเพียงอย่างมีเหตุผลได้อย่างไร

- การมีตัวอย่างให้เห็นว่าจะช่วยให้เกิดความเชื่อถือและขยายผลได้การปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีผลเป็นรูปธรรมให้เกิดความก้าวหน้าที่ยั่งยืนมากแล้วได้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องต่อไป ส่วนในระดับธุรกิจคงต้องพิจารณาหาตัวอย่างต่อไป ควรจะต้องดูด้านการบริหารความเสี่ยง การบริหารจัดการที่ดีมีจริยธรรม ทั้งนี้ต้องพิจารณาหาตัวดัชนีชี้วัดในด้านต่าง ๆ มาเป็นเครื่องกำหนดความพอเพียงต่อไป

- การศึกษาทั้งในระดับ โรงเรียนและมหาวิทยาลัยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ ควรพิจารณาให้มีวิชาและหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นการปลูกฝัง สร้างความเข้าใจ สร้างความรู้ให้กับเยาวชนของชาติในคนรุ่นใหม่มีคุณภาพดีขึ้น สิ่งที่ต้องพิจารณาคำเนินการคือ การพัฒนาเนื้อหาสาระของหลักสูตร ความพร้อม ความเข้าใจของผู้สอน วิธีการเรียนการสอนที่ไม่ใช่การท่องจำ แต่ให้มีการสร้างความเข้าใจในภาคปฏิบัติและประสบการณ์ รวมทั้งมีการติดตามผลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาวะของผู้เรียนอยู่ตลอดเวลา

3. กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

จุมพล พุทธิพรชีวิน และ สุรภี รุโงปการ (2546) ได้สรุปผลงานวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ซึ่งเป็นโครงการนำร่องเพื่อย้าคำจำกัดความที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 ว่าการวิจัยของโครงการอื่นจะพิจารณาคำเหล่านี้ในประเด็นที่ปรับเปลี่ยนจากคำจำกัดความที่ตกลงกันไว้หรือไม่ งานวิจัยนำร่องได้ทำการศึกษาในเชิงเอกสารและเป็นกรณีศึกษา

เพื่อยืนยันข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร การคัดเลือกบุคคลเพื่อที่จะนำมาเป็นกรณีศึกษาการคัดเลือกนี้ได้คัดเลือกจากครุภูมิปัญญาไทยที่ได้รับการประกาศยกย่องจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ รุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 แล้วก็เกณฑ์ที่คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ใช้ในการคัดเลือกและยกย่องเชิดชูเกียรติครุภูมิปัญญาไทยก็จะมี 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ คุณลักษณะส่วนบุคคลกับกระบวนการในการถ่ายทอดของแต่ละท่าน คุณลักษณะส่วนบุคคล เช่น ข้อแรกประพจน์ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม มีความรู้ความเข้าใจและสามารถในการใช้ภูมิปัญญาด้านนั้นอย่างชัดเจนถูกต้อง เป็นบุคคลที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่ปฏิบัติ มีความรู้ความสามารถ ในการบริหาร และการจัดการ เป็นผู้นำที่ดีและมีความสามารถในการแก้ปัญหา มีความเสียสละในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเองสู่สาธารณะ เป็นคุณลักษณะส่วนบุคคลที่ สกศ. ใช้เป็นเกณฑ์ เกณฑ์ข้อใหญ่ก็คือ การถ่ายทอดก็จะมีข้อย่อย ๆ อยู่หลายข้อ เช่น มีคุณธรรม และจริยธรรมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถประสบการณ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วย รูปแบบและวิธี การที่หลากหลายเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในระบบหรือนอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย มีการปรับปรุงและพัฒนาวิธีการในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง มีความสามารถในการสร้างเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในภูมิปัญญาในด้านนั้น ๆ มีการติดตามและประเมินผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนั้น ๆ ข้อใหญ่ในการคัดเลือกครุภูมิปัญญาก็คือ ข้อ 3 การเป็นที่ยอมรับในสังคมที่นี้การเป็นที่ยอมรับในสังคมก็จะดูจากย่อย ๆ 2 ข้อ ก็คือ 1) มีผลงานเป็นที่ประจักษ์เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนของสังคมและประเทศชาติ 2) ได้รับการยอมรับในภูมิปัญญาด้านนั้น ๆ ในระดับท้องถิ่นหรือภูมิภาคหรือประเทศ หรือนานาชาติ กรณีศึกษา 5 ท่าน คือ พระครูมนัส นทีพิทักษ์ เป็นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนี้เป็นครุภูมิปัญญารุ่นที่ 2 แล้วที่ท่านที่ 2 คือ ครูบาทูทรินันท์ รัตชยพฤษย์ ด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมนี้ ท่านที่ 3 คือ คุณหญิงทุท ตรี นุชกร เป็นด้านการแพทย์แผนไทย การรักษาสุขภาพแบบองค์รวม เป็นครุภูมิปัญญารุ่นที่ 1 ท่านที่ 4 คือ นายฝาก ตรีวัฒน์ ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน เป็นเรื่องระบบบัญชีชาวบ้าน เป็นครุภูมิปัญญารุ่นที่ 1 เช่นเดียวกัน คนที่ 5 คือ ครูสมหมาย หนูแดง เป็นด้านเกษตรกรรมธรรมชาติ เป็นครุภูมิปัญญารุ่นที่ 2 สำหรับกรณี นางสมหมาย หนูแดง ได้ใช้การศึกษาภาคสนามประกอบด้วย โดยการสัมภาษณ์ เจาะลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม หลังจากนั้นได้ทำการวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. **ปัญญา** คือ ความสามารถในการคิด และการกระทำอย่างรู้รอบและรู้ลึก โดยใช้ความรู้ ประสบการณ์ ความเข้าใจ สามัญสำนึก และความหยั่งรู้ภายในที่มีอยู่ เพื่อแก้ปัญหาได้ทันกาลและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างสมดุล แบ่งได้เป็น 3 ระดับตามแหล่งกำเนิด คือ

- 1) ความรู้รอบและรู้ลึกที่เกิดจากการรับข้อมูล จากแหล่งความรู้ภายนอกตัวเรา
- 2) ความรู้รอบและรู้ลึกที่เกิดจากการคิด ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานของจิตภายในตัวเรา
- 3) ความรู้รอบและรู้ลึกที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ

2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) ขั้นการรับรู้และตระหนักถึงปัญหา ซึ่งอาจเริ่มต้นจากปัญหาหรือความสนใจ 2) ขั้นค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา ซึ่งมักจะมองปัญหาและสาเหตุอย่างเป็นระบบและมองในภาพรวม 3) ขั้นแสวงหาทางออกของปัญหา ซึ่งมองหาทางป้องกันมากกว่าการแก้ไข 4) ขั้นค้นพบทางออกของปัญหา ซึ่งเน้นความเรียบง่าย การกลับคืนสู่ธรรมชาติ และความสอดคล้องกับวิถีชีวิต

3. รูปแบบของกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย มี 3 รูปแบบคือ

รูปแบบที่ 1 : กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาจากภายนอก

บุคคลเรียนรู้จากความเดิม จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่ได้รับการยอมรับและสืบทอดต่อกันมา วิธีการเรียนรู้มีทั้งการศึกษาด้วยตนเองจากตำรา จากผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน จากครู ผู้สอน เป็นต้น

รูปแบบที่ 2 : กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาจากภายใน

บุคคลเรียนรู้จากกระบวนการคิดแบบหนึ่งแบบใด หรือหลายแบบ ได้แก่ การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ การคิดเชื่อมโยง การคิดสร้างสรรค์ การคิดแบบอุปมา-อุปมัย เป็นต้น การคิดเหล่านี้ จะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่แตกต่างไปจากความรู้เดิมที่มีและที่ได้จากตำรา

รูปแบบที่ 3 : กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาจากปฏิบัติ

การเรียนรู้ของบุคคลในระดับนี้เป็นการนำความรู้ หรือปัญญาที่เกิดทั้งจากรูปแบบที่ 1 และ 2 มาประกอบกัน เพื่อการสร้างปัญญาที่สูงขึ้น การเรียนรู้ในรูปแบบนี้ เน้นการลงมือทำจริง ปฏิบัติจริง หรือทำการทดลอง ทดสอบในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อการแก้ปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นในระดับนี้มักเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ จากการสัง้องค์ความรู้ที่ผ่านการทดลองปฏิบัติของบุคคล

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอตารางการวิเคราะห์ระดับของปัญญาของผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งงานวิจัยนี้ขอนำมาเสนออีกครั้งเพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์ เช่น ตารางที่ 6 การสังเคราะห์ระดับของปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

พบว่า ทุกกรณีศึกษามีการพัฒนาปัญญาในทั้ง 3 ระดับตามลำดับ คือ เริ่มจากปัญญาในระดับที่ 1 คือ ปัญญาที่เกิดจากการรับข้อมูล จากแหล่งความรู้ภายนอกตัวเราเช่น ตำรา ผู้รู้ การสำรวจ การฟังบรรยาย ไปสู่ปัญญาในขั้นที่ 2 คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิด ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานของจิตภายในตัวเรา เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดเชื่อมโยง การคิดทบทวน การสร้างข้อสรุป การคิดกลยุทธ์และสุดท้าย ปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ

โดยสรุปปัญญานบนพื้นฐานแนวคิดไทย แบ่งได้เป็น 3 ระดับตามแหล่งกำเนิด คือ ปัญญาที่เกิดจากการรับข้อมูลจากแหล่งความรู้ภายนอกตัวเรา ปัญญาที่เกิดจากการคิด ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานของจิต ภายในตัวเรา และปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ

จากระดับของปัญญาจึงอธิบายให้ชัดเจนว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาที่อาศัยแหล่งภายนอก สรุปได้ว่าบุคคลคนเรียนรู้จากความรู้เดิม จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้รับการยอมรับและสืบทอดต่อกันมา วิธีการเรียนรู้มีทั้งการศึกษาด้วยตนเอง จากตำรา จากผู้รู้ ประชาชนชาวบ้าน จากภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน มีบางคนก็ได้ความรู้จากระบบโรงเรียนที่จัดอบรม จากครูผู้สอน โดยตรง ทั้งนี้ ระดับที่ 2 ก็เป็นรูปแบบที่ 2 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญา ที่เกิดขึ้นจากแหล่งภายในตัวตนเองก็อันนี้ แต่ละกรณีก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันนั่นก็คือ บุคคลจะเกิดการเรียนรู้จากกระบวนการคิดแบบหนึ่งแบบใดหรือหลายรูปแบบ เช่น การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ การคิดเชื่อมโยง การคิดสร้างสรรค์ การคิดแบบอุปมาอุปมัย การคิดเหล่านี้ที่น่าสนใจ ก็ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่แตกต่างไปจากความรู้เดิมที่มี หรือที่ได้จากตำรา หรือที่ได้จากครูสั่งสอนกันมาคือ จากแหล่งภายนอกก็เข้าสู่กระบวนการ คิดพิจารณาด้วยตนเอง โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของตนเองประกอบเป็นหลักด้วย จากนั้นก็นำไปสู่รูปแบบที่ 3 กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญา จากการปฏิบัติ การเรียนรู้ของบุคคลในระดับนี้เป็นการนำความรู้หรือปัญญาที่เกิดทั้งจากรูปแบบที่หนึ่งและที่สองมาประกอบกันอีกทีหนึ่งแล้ว ก็ลงไปทำจริง พบปัญหาที่ปรับแก้เหมือนกับทำการวิจัยและพัฒนาไปในตัวการนำไปสู่ภาคปฏิบัติ นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่พัฒนาขึ้นมาด้วยตัวของเขาเอง

4. การสร้างและพัฒนาครู

4.1 มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา

พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 กำหนดให้คุรุสภาเป็นสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อกำหนดมาตรฐานวิชาชีพออก และเพิกถอนใบอนุญาต กำกับดูแลการปฏิบัติตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ รวมทั้ง

การพัฒนาวิชาชีพ เพื่อให้ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ซึ่งได้แก่ผู้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น (ศึกษานิเทศก์) ได้มีความรู้ความเข้าใจในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษาซึ่งเป็นวิชาชีพควบคุมตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา ประกอบด้วย มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานการปฏิบัติตน ได้ประกาศเป็นข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2548 ในการประกอบอาชีพทางการศึกษาผู้เข้าสู่วิชาชีพต้องมีมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพตามที่กำหนด จึงจะได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ และเมื่อเข้าสู่วิชาชีพแล้ว จะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐานการปฏิบัติตน

1) วิชาชีพควบคุมทางการศึกษา

1.1) ลักษณะของวิชาชีพควบคุม

วิชาชีพ (Profession) เป็นอาชีพให้บริการแก่สาธารณชนที่ต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญเป็นการเฉพาะ ไม่ซ้ำซ้อนกับวิชาชีพอื่น และมีมาตรฐานในการประกอบวิชาชีพ โดยผู้ประกอบวิชาชีพต้องฝึกรอบรรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอย่างเพียงพอก่อนที่จะประกอบวิชาชีพ ต่างกับ อาชีพ (Career) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องทำให้สำเร็จโดยมุ่งหวังค่าตอบแทนเพื่อการดำรงชีพเท่านั้น

วิชาชีพซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง ผู้ประกอบวิชาชีพย่อมต้องมีความรับผิดชอบอย่างสูงตามมา เพราะมีผลกระทบต่อผู้รับบริการและสาธารณชน จึงต้องมีการควบคุมการประกอบวิชาชีพเป็นพิเศษเพื่อให้เกิดความมั่นใจต่อผู้รับบริการและสาธารณชน โดยผู้ประกอบวิชาชีพต้องประกอบวิชาชีพด้วยวิธีการแห่งปัญญา (Intellectual Method) ได้รับการศึกษาอบรมมาอย่างเพียงพอ (Long Period of Training) มีอิสระในการใช้วิชาชีพตามมาตรฐานวิชาชีพ (Professional Autonomy) และมีจรรยาบรรณของวิชาชีพ (Profession Ethics) รวมทั้ง ต้องมีสถาบันวิชาชีพ (Professional Institution) หรือองค์กรวิชาชีพ (Professional Organization) เป็นแหล่งกลางในการสร้างสรรค์จริย ใองวิชาชีพ

1.2) การกำหนดให้วิชาชีพทางการศึกษาเป็นวิชาชีพควบคุม

วิชาชีพทางการศึกษา นอกจากจะเป็นวิชาชีพชั้นสูงประเภทหนึ่งเช่นเดียวกับวิชาชีพชั้นสูงอื่น เช่น แพทย์ วิศวกร สถาปนิก ทนายความ พยาบาล สัตวแพทย์ ฯลฯ ซึ่งจะต้องประกอบวิชาชีพเพื่อบริการต่อสาธารณชนตามบริบทของวิชาชีพนั้น ๆ แล้ว ยังมีบทบาทสำคัญต่อสังคมและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ กล่าวคือ

1. สร้างพลเมืองดีของประเทศ โดยการให้การศึกษาขั้นพื้นฐานที่จะทำให้ประชาชนเป็นพลเมืองดีตามที่ประเทศต้องการ
2. พัฒนาศักยภาพคน เพื่อสนองตอบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ
3. สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาติ จากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง ให้มีการรักษาความเป็นชาติไว้อย่างมั่นคงยาวนาน

จากบทบาทและความสำคัญดังกล่าว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงกำหนดแนวทางในการดำเนินงานกำกับดูแลรักษาและพัฒนาวิชาชีพทางการศึกษา โดยกำหนดให้มีองค์การวิชาชีพครู ออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ กำกับดูแลให้มีการปฏิบัติตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ รวมทั้งพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 ซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับวิชาชีพทางการศึกษา กำหนดให้วิชาชีพทางการศึกษาเป็นวิชาชีพควบคุม ประกอบด้วย

1. วิชาชีพครู
2. วิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา
3. วิชาชีพผู้บริหารการศึกษา
4. วิชาชีพควบคุมอื่นที่กำหนดในกฎกระทรวง

การกำหนดให้วิชาชีพทางการศึกษาเป็นวิชาชีพควบคุม จะเป็นหลักประกันและคุ้มครองให้ผู้รับบริการทางการศึกษาได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ รวมทั้งจะเป็นการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานวิชาชีพให้สูงขึ้น

1.3) การประกอบวิชาชีพควบคุม

ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น ที่กฎกระทรวงกำหนดให้เป็นวิชาชีพควบคุม ต้องประกอบวิชาชีพภายใต้ข้อบังคับแห่งข้อจำกัดและเงื่อนไขของคุรุสภา ดังนี้

1. ต้องได้รับใบอนุญาตให้ประกอบวิชาชีพ โดยยื่นขอรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพตามที่คุรุสภากำหนด ผู้ไม่ได้รับอนุญาต หรือสถานศึกษาที่รับผู้ไม่ได้รับใบอนุญาตเข้าประกอบวิชาชีพควบคุมในสถานศึกษา จะได้รับโทษตามกฎหมาย

2. ต้องประพฤติตนตามมาตรฐานและจรรยาบรรณวิชาชีพ รวมทั้งต้องพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อดำรงไว้ซึ่งความรู้ความสามารถ และความชำนาญการตามระดับคุณภาพของมาตรฐานในการประกอบวิชาชีพ

3. บุคคลผู้ได้รับความเสียหายจากการประพฤติดิจจรยาบรรณวิชาชีพ มีสิทธิกล่าวหา หรือกรรมการคุรุสภา กรรมการมาตรฐานวิชาชีพ และบุคคลอื่น มีสิทธิกล่าวโทษผู้ประกอบวิชาชีพที่ประพฤติดิจจรยาบรรณได้

4. เมื่อมีการกล่าวหาหรือกล่าวโทษ คณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพอาจวินิจฉัยชี้ขาดให้ยกข้อกล่าวหา/กล่าวโทษ ดักเตือน ภาคทัณฑ์ พักใช้ใบอนุญาต หรือเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพได้ และผู้ถูกพักใช้ หรือเพิกถอนใบอนุญาตไม่สามารถประกอบวิชาชีพต่อไปได้

การกำหนดให้วิชาชีพทางการศึกษาเป็นวิชาควบคุม นับเป็นความก้าวหน้าของวิชาชีพทางการศึกษา และเป็นการยกระดับมาตรฐานวิชาชีพให้สูงขึ้น อันจะเป็นผลดีต่อผู้รับบริการทางการศึกษาที่จะได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพและมีมาตรฐานที่สูงขึ้นด้วย ซึ่งจะทำให้วิชาชีพและผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาได้รับความเชื่อถือ ศรัทธา มีเกียรติและศักดิ์ศรีในสังคม

2) ความหมายของมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา

มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา คือ ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ และคุณภาพที่พึงประสงค์ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษาซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดคุณภาพในการประกอบวิชาชีพ สามารถสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาให้แก่ผู้รับบริการจากวิชาชีพได้ว่าเป็นบริการที่มีคุณภาพตอบสนองได้ว่าที่กฎหมายให้ความสำคัญกับวิชาชีพทางการศึกษา และกำหนดให้เป็นวิชาชีพควบคุมนั้น เนื่องจากเป็นวิชาชีพที่มีลักษณะเฉพาะ ต้องใช้ความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญในการประกอบวิชาชีพ

พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 มาตรา 49 กำหนดให้มีมาตรฐานวิชาชีพ 3 ด้าน ประกอบด้วย

1. มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ หมายถึง ข้อกำหนดสำหรับผู้ที่เข้ามาประกอบวิชาชีพ จะต้องมีความรู้และมีประสบการณ์วิชาชีพเพียงพอที่จะประกอบวิชาชีพจึงจะสามารถขอรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพเพื่อใช้เป็นหลักฐานแสดงว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์พร้อมที่จะประกอบวิชาชีพทางการศึกษาได้

2. มาตรฐานการปฏิบัติงาน หมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในวิชาชีพให้เกิดผลเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด พร้อมกับมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความชำนาญในการประกอบวิชาชีพ ทั้งความชำนาญเฉพาะด้านและความชำนาญตามระดับคุณภาพของมาตรฐานการปฏิบัติงาน หรืออย่างน้อยจะต้องมีการพัฒนาตามเกณฑ์กำหนดว่ามีความรู้ความสามารถ และความชำนาญ เพียงพอที่จะดำรงสภาพของการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพต่อไปได้หรือไม่ นั่นคือการกำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพจะต้องต่อใบอนุญาตทุก ๆ 5 ปี

3. **มาตรฐานการปฏิบัติตน** หมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับการประพฤติตนของผู้ประกอบวิชาชีพ โดยมีจรรยาบรรณของวิชาชีพเป็นแนวทางและข้อพึงระวังในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อดำรงไว้ซึ่งชื่อเสียง ฐานะ เกียรติ และศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ ตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพที่คุรุสภาจะกำหนดเป็นข้อบังคับต่อไป หากผู้ประกอบวิชาชีพผู้ใดประพฤติผิดจรรยาบรรณของวิชาชีพ ทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นจนได้รับการร้องเรียนถึงคุรุสภาแล้ว ผู้นั้นอาจถูกคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพวินิจฉัยชี้ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ (1) ยกข้อกล่าวหา (2) ตักเตือน (3) ภาคทัณฑ์ (4) พักใช้ใบอนุญาตมีกำหนดเวลาตามที่เห็นสมควรแต่ไม่เกิน 5 ปี (5) เพิกถอนใบอนุญาต (มาตรา 54)

มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้ประกอบวิชาชีพ ซึ่งจะต้องประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลดีต่อผู้รับบริการ อันถือเป็นเป้าหมายหลักของการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพจะต้องศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้สามารถนำไปใช้ในการประกอบวิชาชีพให้สมกับการเป็นรายวิชาชีพชั้นสูงและได้รับการยอมรับยกย่องจากสังคม

3) มาตรฐานวิชาชีพครู

3.1) มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ

● มาตรฐานความรู้

มีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษา หรือเทียบเท่า หรือคุณวุฒิอื่นที่คุรุสภารับรอง โดยมีความรู้ ดังต่อไปนี้

1. ภาษาและเทคโนโลยีสำหรับครู
2. การพัฒนาหลักสูตร
3. การจัดการเรียนรู้
4. จิตวิทยาสำหรับครู
5. การวัดและประเมินผลการศึกษา
6. การบริหารจัดการในห้องเรียน
7. การวิจัยทางการศึกษา
8. นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา
9. ความเป็นครู

● มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ

ผ่านการปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาตามหลักสูตรปริญญาทางการศึกษาเป็นเวลา ไม่น้อยกว่า 1 ปี และผ่านเกณฑ์การประเมินปฏิบัติการสอนตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่ คณะกรรมการคุรุสภากำหนด ดังนี้

1. การฝึกปฏิบัติวิชาชีพระหว่างเรียน
2. การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาในสาขาวิชาเฉพาะ

3.2) มาตรฐานการปฏิบัติงาน

มาตรฐานที่ 1 ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ

การปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ หมายถึง การศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนาตนเอง การเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ และการเข้าร่วมกิจกรรมทาง วิชาการที่องค์กรหรือหน่วยงาน หรือสมาคมจัดขึ้น เช่น การประชุม การอบรม การสัมมนา และการ ประชุมปฏิบัติการ เป็นต้น ทั้งนี้ต้องมีผลงานหรือรายงานที่ปรากฏชัดเจน

มาตรฐานที่ 2 ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้เรียน

การตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดกับผู้เรียนหมายถึง การ เลือกร้อยอย่างชาญฉลาด ด้วยความรัก และหวังดีต่อผู้เรียน ดังนั้น ในการเลือกกิจกรรมการเรียน การ สอนและกิจกรรมอื่น ๆ ครูต้องคำนึงถึงประ โยชน์ที่จะเกิดแก่ผู้เรียนเป็นหลัก

มาตรฐานที่ 3 มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ

การมุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียน หมายถึง การใช้ความพยายามอย่างเต็มความสามารถของครู ที่จะให้ผู้เรียนเกิดความรู้ให้มากที่สุด ตามความถนัด ความสนใจ ความต้องการ โดยวิเคราะห์วินิจฉัย ปัญหา ความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน ปรับเปลี่ยนวิธีการสอนที่จะให้ได้ผลดีกว่าเดิม รวมทั้งการ ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคนอย่างเป็นระบบ

มาตรฐานที่ 4 พัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง

การพัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง หมายถึง การเลือกใช้ ปรับปรุงหรือสร้างแผนการสอน บันทึกการสอน หรือเตรียมการสอนในลักษณะอื่น ๆ ที่สามารถ นำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้

มาตรฐานที่ 5 พัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ

การพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ หมายถึง การประดิษฐ์ คิดค้น ผลิต เลือกใช้ ปรับปรุงเครื่องมืออุปกรณ์ เอกสารสิ่งพิมพ์ เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียน บรรลุจุดประสงค์ของการเรียนรู้

มาตรฐานที่ 6 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผลถาวรที่เกิดแก่ผู้เรียน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผลถาวรที่เกิดแก่ผู้เรียน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการแสวงหาความรู้ ตามสภาพความแตกต่างของบุคคลด้วยการปฏิบัติจริง และสรุปความรู้ทั้งหลายได้ด้วยตนเอง ก่อให้เกิดค่านิยมและนิสัยในการปฏิบัติจนเป็นบุคลิกภาพถาวรติดตัวผู้เรียนตลอดไป

มาตรฐานที่ 7 รายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ

การรายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ หมายถึง การรายงานผลการพัฒนาผู้เรียนที่เกิดจากการปฏิบัติการเรียนการสอนให้ครอบคลุมสาเหตุ ปัจจัย และการดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง โดยครุณาเสนอรายงานการปฏิบัติในรายละเอียด ดังนี้

1. ปัญหาความต้องการของผู้เรียนที่ต้องได้รับการพัฒนา และเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน
2. เทคนิควิธีการ หรือนวัตกรรมการเรียนการสอนที่นำมาใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน และขั้นตอนวิธีการใช้เทคนิควิธีการหรือนวัตกรมนั้น ๆ
3. ผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามวิธีการที่กำหนดที่เกิดกับผู้เรียน
4. ข้อเสนอแนะแนวทางใหม่ ๆ นั้น ในการปรับปรุงและพัฒนาผู้เรียนให้ได้ผลดี

ยิ่งขึ้น

มาตรฐานที่ 8 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน

การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน หมายถึง การแสดงออก การประพฤติ และปฏิบัติในด้านบุคลิกภาพทั่วไป การแต่งกาย ทิรยา วาจา และจริยธรรมที่เหมาะสมกับความเป็นครูอย่างสม่ำเสมอ ที่ทำให้ผู้เรียนเสื่อมใสศรัทธา และถือเป็นแบบอย่าง

มาตรฐานที่ 9 ร่วมมือกับผู้อื่นในสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์

การร่วมมือกับผู้อื่นในสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง การตระหนักถึงความสำคัญ รับฟังความคิดเห็น ขอมรับในความรู้ความสามารถ ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของเพื่อนร่วมงานด้วยความเต็มใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา และร่วมรับผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้น

มาตรฐานที่ 10 ร่วมมือกับผู้อื่นในชุมชนอย่างสร้างสรรค์

การร่วมมือกับผู้อื่นในชุมชนอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง การตระหนักถึงความสำคัญ รับฟังความคิดเห็น ขอมรับในความรู้ความสามารถของบุคคลอื่นในชุมชน และร่วมมือปฏิบัติงานเพื่อพัฒนางานของสถานศึกษา ให้ชุมชนและสถานศึกษามีการยอมรับซึ่งกันและกัน และปฏิบัติงานร่วมกันด้วยความเต็มใจ

มาตรฐานที่ 11 แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา

การใช้แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา หมายถึง การค้นหา สังเกต จดจำและรวบรวมข้อมูลข่าวสารตามสถานการณ์ของสังคมทุกด้าน โดยเฉพาะสารสนเทศเกี่ยวกับวิชาชีพครู สามารถวิเคราะห์ วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และใช้ข้อมูลประกอบการแก้ปัญหา พัฒนาตนเอง พัฒนางาน และพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม

มาตรฐานที่ 12 สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในทุกสถานการณ์

การสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในทุกสถานการณ์ หมายถึง การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้โดยการนำเอาปัญหาหรือความจำเป็นในการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการเรียนและการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ในโรงเรียนมากำหนดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาของผู้เรียนที่ถาวร เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของครูอีกแบบหนึ่งที่จะนำเอาวิกฤติต่าง ๆ มาเป็นโอกาสในการพัฒนา ครูจำเป็นต้องมองมุมต่าง ๆ ของปัญหาแล้วค้นมุมของปัญหาไปในทางการพัฒนา กำหนดเป็นกิจกรรมในการพัฒนาของผู้เรียน ครูจึงต้องเป็นผู้มองมุมบวกในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ กล่าวที่จะเผชิญปัญหาต่าง ๆ มีสติในการแก้ปัญหา มิได้ตอบสนองปัญหาต่าง ๆ ด้วยอารมณ์หรือแง่มุมแบบตรงตัว ครูสามารถมองหักมุมในทุก ๆ โอกาส มองเห็นแนวทางที่นำไปสู่ผลก้าวหน้าของผู้เรียน

3.3) มาตรฐานการปฏิบัติตน

- จรรยาบรรณต่อตนเอง

1. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องมีวินัยในตนเอง พัฒนาการตนเองด้าน วิชาชีพบุคลิกภาพและวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอยู่เสมอ

- จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ

2. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องรัก ศรัทธา ซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบ ต่อวิชาชีพ และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพ

- จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ

3. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องรัก เมตตา เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ส่งเสริม ให้กำลังใจแก่ศิษย์และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่โดยเสมอหน้า

4.2 ครูต้นแบบ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนิน โครงการครูต้นแบบด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อนำร่องมาแล้วตั้งแต่ปี 2541 ได้ให้ความหมายของครู

ต้นแบบว่า คือ ครูมีผลงานดีเด่นด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามแนวการจัดการศึกษาในหมวด 4 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยมีรูปแบบและขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนที่ชัดเจน สามารถเป็นแบบอย่างเพื่อขยายผลให้แก่เพื่อครูได้และเป็นผู้มีความประพฤติดี มีจิตวิญญาณความเป็นครู และมีบุคลิกภาพที่ดี

ในการคัดเลือกครูต้นแบบนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้คัดเลือกครูต้นแบบประจำปี 2541 จำนวน 30 คน จาก 5 วิชา คือ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ และดนตรี และในปี 2542 จำนวน 96 คน จำแนกเป็นระดับก่อนประถมศึกษา 8 คน ระดับประถมศึกษา 52 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 11 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 13 คน และระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย 12 คน

ในปี 2543 สำนักงานฯ ได้ตั้งเป้าหมายคัดเลือกครูต้นแบบไว้ 200 คน และในปี 2544 จำนวน 300 คน เพื่อให้สามารถคัดเลือกได้ครอบคลุมและทั่วถึงทั้งประเทศ จึงประสานและขยายความร่วมมือกับคณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏเพื่อเป็นหน่วยงานเครือข่ายคัดเลือกครูต้นแบบ

สรุปผลการดำเนินงานคัดเลือกครูต้นแบบ ตั้งแต่ปี 2541-2544 สามารถคัดเลือกครูเป็นครูต้นแบบด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งสิ้น 586 คน จาก 75 จังหวัด ซึ่งครอบคลุมเกือบทุกจังหวัดของประเทศ ยกเว้นจังหวัดสตูล เป็นครูที่สอนในระดับก่อนประถมศึกษา 43 คน ประถมศึกษา 294 คน มัธยมศึกษา 245 คน และอาชีวศึกษา 4 คน มาจากสังกัด สปช. 317 คน กรมสามัญศึกษา (สศ.) 215 คน สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (สศท.) 24 คน สำนักการศึกษา กทม. 8 คน สช. 17 คน กรมอาชีวศึกษา (อศ.) 3 คน กรมพลศึกษา (พศ.) 1 คน

ในจำนวนครูต้นแบบ 586 คนนี้ จำแนกเป็นรายภาคได้ดังนี้ ในเขตกรุงเทพมหานคร 31 คน ปริมณฑล 22 คน ภาคกลาง 40 คน ภาคตะวันตก 44 คน ภาคตะวันออก 32 คน ภาคเหนือ 139 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 181 คน และภาคใต้ 97 คน

สำหรับขั้นตอนการพิจารณานั้น จะพิจารณาจากเอกสารผลงาน การสังเกตการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน สัมภาษณ์ทั้งครูผู้สมัคร เพื่อนครู ผู้บริหาร และนักเรียน โดยหน่วยงานเครือข่ายแต่ละพื้นที่ และนำเสนอผลการพิจารณาคัดเลือกทั้ง 10 พื้นที่ เพื่อพิจารณาร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิส่วนกลางเป็นรอบสุดท้าย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ได้กำหนดเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือก ครูต้นแบบไว้ดังนี้

เกณฑ์การคัดเลือก	น้ำหนัก
1. การจัดการเรียนการสอนของครู ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542	60
2. การครองตนของครู	20
3. การประสานงานกับชุมชน	20
รวม	100

1. ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยมีรายละเอียดการจัดการเรียนการสอนของครูตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ว่า ครูต้องจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ระบุในหมวด 4 ทั้งนี้ โดยเน้นความสำคัญทั้งกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ความรู้ คุณธรรม และบูรณาการในเรื่องต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับระดับการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

1.1 ครู ถือว่า ผู้เรียนสำคัญที่สุด ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้พัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติ และเต็มศักยภาพ

1.2 การจัดกระบวนการเรียนรู้ โดย

1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน และคำนึงความแตกต่างกันของผู้เรียน เอาใจใส่ผู้เรียนเป็นรายบุคคลแสดงความเมตตาต่อผู้เรียนอย่างทั่วถึง

2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญและแก้ปัญหา จัดกิจกรรมและสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้แสดงออก และคิดอย่างสร้างสรรค์

3) จัดให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง ให้คิดเป็น คิดชอบ ทำได้ และทำเป็น รวมทั้งรักการอ่านและใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4) ส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนรู้จากกลุ่ม พร้อมทั้งสังเกต ส่งเสริมส่วนดีและปรับปรุงข้อของผู้เรียน

5) ผสมผสานสาระความรู้ต่างๆ อย่างได้สัดส่วน สมดุลกันและสอดแทรกคุณธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

6) จัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมที่ปลูกเร้า จูงใจและเสริมแรงให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และอำนาจความสะดวกให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้และรู้รอบ รวมทั้งใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

7) ครูและผู้เรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการต่างๆ ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อุทยานแห่งชาติ ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ

8) ประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ

1.3 ความรู้และทักษะ เตรียมเนื้อหาสาระและให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1) ตนเองและความสัมพันธ์กับสังคมรอบตัว ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติไทย และสังคมโลก

2) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจัดการบำรุง รักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และยั่งยืน

3) ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย และกีฬา

4) คณิตศาสตร์ ภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาษาไทย

5) การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

1.4 การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน “ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” ด้วยวิธีการที่หลากหลาย อาทิ การทดสอบ การประเมินพัฒนาการ และความประพฤตินักเรียน และการสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม ตัวบ่งชี้การเรียนรู้ของผู้เรียน “ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” มีดังนี้

1) ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

2) ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง

3) ผู้เรียนทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม

4) ผู้เรียนฝึกคิดอย่างหลากหลายและสร้างสรรค์ จินตนาการ ตลอดจนได้แสดงออก

5) ผู้เรียนได้รับการเสริมแรงให้ค้นหาคำตอบ แก้ปัญหาทั้งด้วยตนเองและร่วมกัน

6) ผู้เรียนได้ฝึกค้น รวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง

7) ผู้เรียนเลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง

8) ผู้เรียนฝึกตนเองให้มีวินัยและรับผิดชอบในการทำงาน

9) ผู้เรียนฝึกประเมินปรับปรุงตนเอง และยอมรับผู้อื่นตลอดจนไม่หาความรู้

5) การวิจัยและพัฒนา รูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

2. การครองตนของครู

การครองตนของครู หมายถึง การเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านส่วนตัวและครอบครัว มีคุณธรรม จริยธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จรรยาบรรณ จาริดประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของชาติ มีจรรยาบรรณในวิชาชีพครู มีจิตวิญญาณของความเป็นครู เป็นที่ยอมรับของครู ผู้เรียน และชุมชน

3. การประสานงานกับชุมชน

การประสานงานกับชุมชน หมายถึง การเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากชุมชนในความสามารถ บุคลิกภาพ และคุณงามความดี เป็นผู้นำชุมชนทางวิชาการ เป็นสมาชิกและสนับสนุนองค์กรวิชาชีพครู รู้จักองค์ประกอบของชุมชนอันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนเป็นอย่างดี สร้างความสัมพันธ์และความร่วมมืออันดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชนในการร่วมกันจัดพัฒนาการศึกษา สามารถนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนและสามารถนำโรงเรียนช่วยเหลือชุมชนและร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การพัฒนาครูเครือข่ายตามภารกิจของครูต้นแบบ เกิดจากผลแห่งการปฏิบัติภารกิจของครูต้นแบบอย่างมุ่งมั่น ด้วยใจรักและความศรัทธาอันแรงกล้าที่จะมีส่วนร่วมปฏิรูปการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ นับว่าครูต้นแบบเหล่านี้ มีส่วนช่วยยกระดับวิชาชีพครูให้สูงขึ้น โดยการพัฒนาเพื่อนครูด้วยกันให้สามารถจัดการกระบวนการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของตน และพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้อย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพ อันจะเป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยกันขยายผลการพัฒนาครูอื่น ๆ ในวงกว้างต่อไป

4. สรุปสาระจากเอกสารเรื่อง สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย โดย ศาสตราจารย์ สุมน อมรวิวัฒน์ (2533)

วิถีดำรงชีวิตของคนไทย

ธรรมชาติเป็นแหล่งความรู้ โรงเรียนจึงต้องพยายามเปิดห้องเรียนให้กว้างออกไปสู่ธรรมชาติที่เป็นทรัพยากร ห้องเรียนแบบเปิด คือ ห้องเรียนที่เปิดกว้างให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมที่สอดคล้องกับชีวิตจริง ท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อมที่แท้จริง สิ่งที่เขาเรียนรู้จึงน่าจะเป็นความจริงของชีวิต

สมบัติทิพย์ของไทยที่ร่ำรวยกว่าชาติไหน ๆ คือ ความสัมพันธ์อันอบอุ่นใกล้ชิดของสมาชิกในครอบครัว ชีวิตครอบครัวไทยแท้ ๆ นั้นเป็นครอบครัวใหญ่มีปู่ย่าตายาย พ่อแม่ลูกหลาน ล้วนแล้วหลายชนิด ชีวิตในบ้านจึงเป็นชีวิตที่เด็กได้เรียนรู้จาก “ความสัมพันธ์” และ “การสัมผัส” ที่พ่อแม่ลูก มีความรัก ความเอาใจใส่ต่อกันและกัน เป็นการ “สั่ง-สอน-ฝึก-ฝน-อบรม-บ่มนิสัย”

ครอบครัวและธรรมชาติแวดล้อมเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ท้องถิ่นไทยมีอยู่แล้ว ถ้าเรานำคุณค่าสาระเหล่านี้มาใช้ในกระบวนการจัดการศึกษาให้กลมกลืนกันสนิท การศึกษาก็จะไม่ต้องแยกเป็น 2 สาย เป็นในระบบและนอกระบบหรือใน โรงเรียน นอกโรงเรียน นักเรียน นิสิตนักศึกษา จะมีสถานที่เรียนที่กว้างใหญ่

ศิลปะและประเพณีในท้องถิ่น

เยาวชนไทยต้องได้เรียนรู้และเข้าถึงคุณค่าทางศิลปะที่เกิดขึ้นตามครรลองของชีวิตแบบไทย ทั้งนี้เพื่อมิให้คนไทยมองศิลปวัฒนธรรมของตนอย่างผิวเผิน การจัดการศึกษาในปัจจุบันได้ทำลายความรู้สึกที่ดีของเด็กและเยาวชนต่อท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เขาเกิดความรู้สึกว่าหมู่บ้านของตนล้าหลัง ไม่น่าอยู่ จึงควรส่งเสริมให้หน่วยงานการศึกษาท้องถิ่น ได้ผลิตเอกสารและสื่อการสอนด้านศิลปวัฒนธรรมได้โดยพึ่งตนเอง วิธีการสอนต้องจัดโอกาสให้นักเรียน ได้สัมผัสและเข้าถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น และขยายวงกว้างออกไปจนนักเรียนเกิดความตระหนักว่า บ้านเมืองไทยเรามีสิ่งดีงามล้ำค่าที่ต้องธำรงรักษาไว้ ศิลปะและประเพณี บ่งบอกชี้ความเจริญรุ่งเรืองอันยาวนานของชาติประวัติศาสตร์และผลงานบรรพชน ย่อมเป็นรากฐานอันยังลึกล้ำสำหรับการดำเนินชีวิตและการทำงานของคนในปัจจุบัน ศิลปะและประเพณี จึงเป็นแหล่งความรู้อันทรงคุณค่า ที่ผู้จัดการศึกษาทุกระดับต้องหากวิธีให้เด็กและเยาวชนไทยได้รับและสืบทอดต่อไป

วัฒนธรรมเป็นสิ่งธรรมดาแต่สูงส่งและไม่ใช้สิ่งตายตัว วัฒนธรรมมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามบริบทและสภาวะการทางสังคมของกลุ่มชุมชน แม้ว่าวัฒนธรรมจะถ่ายทอดและหลอมรวมกันในแต่ละกลุ่มชนได้ แต่วัฒนธรรมจะมีหลักการและแก่นแท้ที่อยู่ที่แสดงให้เห็นคุณค่าความเจริญและศักดิ์ศรีของกลุ่มชนนั้น ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นกระแสที่ไหลเวียน และในเวลาเดียวกันเราก็สามารถมองเห็นสาระและแก่นแท้ของวัฒนธรรมได้ด้วย ด้วยเหตุนี้เอง ชนรุ่นหนึ่งจึงสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่ชนอีกรุ่นหนึ่งได้ด้วยกระบวนการของชีวิต

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ครอบครัว ศิลปะและประเพณี จึงเป็นสมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย

ปัญหาธรรม

แต่เดิมนมา ครู คือ ผู้ที่รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง วิธีการสอนของครูคือ การบอกอธิบาย และทำทุกอย่างให้ศิษย์ดูแล้วเลียนแบบ ครูไทยสมัยก่อนเป็นผู้รู้จริงและมีความเชี่ยวชาญสูงในเรื่องที่ท่านสอน ดังนั้นศิษย์ของท่านจึงได้รับความรู้ความชำนาญอย่างเต็มที่ ครูสมัยนี้มีคุณภาพและคุณธรรมน้อยกว่าครูสมัยก่อนอีกทั้งความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และบริการทางสื่อการสอน ได้ทำให้ครูมิใช่แหล่งความรู้แต่เพียงแหล่งเดียวต่อไป การศึกษาจึงมิใช่กระบวนการถ่ายทอดเท่านั้น แต่การศึกษาเกิดขึ้นจากกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วมในการค้นคิด ทดลอง และจัด

ประเด็นข้อค้นพบ การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและผลงานประเภทต่าง ๆ นักเรียน นักศึกษา จึงต้องได้มีโอกาสได้สัมผัสและสัมผัสกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เราให้เกิดขึ้นในการเรียนรู้ต่อไป นักเรียน นักศึกษาในปัจจุบันต้องได้มีโอกาสฟังและเสวนากับผู้รู้จริง ได้รับความรู้ในลักษณะที่รู้แจ้ง ชิมลิกลงไปภายในจิตใจ จนสามารถนำไป “ปรุ่กคิด” และ “คิดปรุ่ก” ได้เกิดภูมิปัญญา แล้วฉายออกมาเป็น ความประพฤติกความสามารถที่เด่นงาม การจัดการศึกษาไทย จึงต้องคิดถึงการช่วยให้ครูรุ่นใหม่ได้สามารถสอนศิษย์ได้ลึกซึ้งทันสมัย คงความเป็นไทยในวิธีการที่ปรับเป็นสากล ได้ดังนี้

- การรวบรวมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย
- การประยุกต์วิธีการสอนที่สอดคล้องกับชีวิตไทย
- การนำหลักพุทธศาสดร์มาใช้ในกระบวนการพัฒนาปัญญา

การนำหลักพุทธศาสดร์มาใช้ในกระบวนการพัฒนาปัญญา

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างมากเนื่องด้วย พุทธศาสนิกชนต่างก็ยึดถือหลักพุทธธรรมเป็นหลักการและแนวปฏิบัติ ผู้ที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎก หรือผู้ที่ได้อ่านหนังสือ “พุทธธรรม” คงต้องยอมรับว่า ปรัชญา ทฤษฎี และสาระความรู้ ซึ่งเป็น “ศาสดร์” ของพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่พร้อมด้วยเหตุผล แสดงกระบวนการอย่างเป็นระบบ สามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างรับรองผลของการปฏิบัติ หลักพุทธศาสดร์ได้แสดงให้เห็นทฤษฎีของการ อุบัติแห่งเหตุ – ปัจจัยที่เชื่อมโยงอาศัยซึ่งกันและกัน ทฤษฎีของการฝึกอบรมตนทั้งกาย วาจาและจิตใจ หลักของสังจะอันเป็นความจริงของชีวิต และกระบวนการที่บุคคลต้องปฏิบัติเพื่อความเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์

ตามนัยของพระพุทธศาสนา ปัญญาเป็นกุญแจ สำคัญที่บุคคลจะสามารถไขเข้าไปสู่ความเป็น “พุทธ” คือ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน นักการศึกษาไทยพึงศึกษาวิธีการเรียนรู้ และวิธีการสอนที่ พระพุทธเจ้าบรมครูของเราได้แสดงไว้จะเห็นได้ว่า บุคคลจะบรรลุสภาพของการมีปัญญาได้ ต้อง ศึกษาและทดลองปฏิบัติจนรู้แจ้งด้วยตนเอง ครูเป็นผู้จัดการบรรยากาศและสิ่งเร้าให้เกิดศรัทธา ด้วย จิตเป็นกัลยาณมิตรจนศิษย์ได้เกิดปัญญาตามวัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนรู้ทุกแบบในศาสนาพุทธ ต้องมีตัวปัญญาอยู่ เป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการเรียนและในจุดประสงค์ของการเรียนรู้

กระบวนการพัฒนาปัญญา ไม่ว่าจะ เป็นไปตามแนวไตรสิกขา หรือด้วยวิธีการสดับเล่าเรียน (สุดมขปัญญา) คิดพิจารณาเหตุผล (จินตามขปัญญา) และการลงมือปฏิบัติฝึกหัดอบรม (ภาวนามขปัญญา) ก็ตาม ถ้านักการศึกษาไทยได้สนใจศึกษาอย่างจริงจัง จะมองเห็นขั้นตอนอันต่อเนื่อง ลักษณะ อันบูรณาการและความลึกซึ้งในวิธีปฏิบัติ ที่เราสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีสากลทางครุศาสดร์ได้ อีก

ทั้งกระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธศาสตร์นี้ มีความละเอียดลึกซึ้งกว่าและมีความสอดคล้องกับวิธีการคิดของคนไทยมากกว่าด้วย

พุทธศาสตร์และพุทธธรรม เป็นขุมปัญญาอันพิเศษของวงการศึกษาไทย

เมตตาธรรม

ลักษณะเด่นของคุณธรรมพื้นฐานของสังคมไทยนั้นเห็นจะไม่มีอะไรที่ชัดเจนยิ่งกว่าความเมตตากรุณา และถ้าจะได้วิเคราะห์ถึงบทบาทของครู วิธีการสอน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ในอดีต ก็ย่อมเห็นชัดถึงกระบวนการแห่งศรัทธาและกรุณาอย่างมาก

เนื้อหาวิชาการที่ครูของแต่ละสำนักได้สั่งสอนศิษย์หรือ ศาสตร์ต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ฝึกฝนสาธุศิษย์ทุกรุ่นทุกวัยนั้น ถ้าได้อ่านดูจากคำราโบริวมหรือจากวรรณคดี จะเห็นว่า ครูกำหนดเป้าหมายให้ศิษย์ได้รับการฝึกฝน และเรียนรู้ไว้สูงสุดเท่าที่จะทำได้ การสอนให้รำเรียนเขียนอ่าน ศิษย์ต้องมีความสามารถถึงขั้น “แตกฉาน” การสอนกระบวนการทำการต่อสู้ป้องกันตัว ศิษย์ต้องรู้จักเด็คเด็คพรายอย่างเชี่ยวชาญ การวางเป้าหมายไว้สูงเช่นนี้ ทั้งศิษย์และครูต้องรู้จักกัน รักหวังดี ต่อกัน ไม่ว่าวิธีการสอนจะเป็นการเคี่ยวเข็ญ บ่นว่า เข้มขม หรือกำกับดูแลอย่างเข้มงวด แต่ครูได้ทำไปด้วยความเมตตาสถานเดียว ศิษย์ก็มีความเข้าใจและซาบซึ้งในน้ำใจของครูว่า “ทำไปหวังให้เข้าได้ดี”

ด้วยหลักของเมตตาธรรมนี้ ครูจึงเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ เมื่อศิษย์เรียนรู้จากครูแล้วก็จะนำความรู้ไปช่วยเหลือผู้อื่นอีกต่อไป นอกจากนี้ ครูกับผู้ปกครองก็มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความเคารพนับถือและกันอยู่ตลอดมา ดังนั้น ไม่ว่าจะคิดถึงความสัมพันธ์ระหว่างครู – ศิษย์ ครู – ผู้ปกครอง ศิษย์ร่วมสำนักเดียวกัน และพ่อ – แม่ – ลูก ถ้วนแล้วแต่มีความเมตตาต่อกันทั้งสิ้น

กระบวนการทางการศึกษาของไทย จึงเป็นกระบวนการของศรัทธา (กรุณา) และปัญญา (วิชา) โดยแท้ ชอบที่นักการศึกษาสมัยใหม่จะได้หันมาปรับปรุงวิธีการ และสร้างเสริมจิตใจของครู – นักเรียน – ผู้ปกครอง ให้มีความเมตตาต่อกันและกัน

เมตตาธรรมจึงเป็นสมบัติพิเศษอีกอย่างหนึ่งของการศึกษาไทย

เป้าหมายของการศึกษามุ่งสู่สัมมาชีพและสัมมาปฏิบัติ

กระบวนการสอนประกอบด้วย การสั่ง – สอน – ฝึก – ฝน อบรม – บ่มนิสัย – ทั้งด้วยวิธีที่เป็นระบบและวิธีที่ยืดหยุ่นคล่องตัวจากระบบ โดยไม่ถูกผูกมัดด้วยการกำหนดว่า คนไทยอยู่สังคมเกษตรกรรมหรือสังคมอุตสาหกรรม แต่มุ่งให้ผู้เรียนปรับตัวอยู่ในสังคมมนุษย์ได้

คิดเป็นค่านิยมแห่งพุทธธรรม

ในกระบวนการทางการศึกษา ได้มีการกล่าวถึง “ความคิด” เป็นอย่างมาก ว่าเป็นคุณสมบัติที่นักเรียนต้องมี ควบคู่ไปกับความรู้ความสามารถ และความคิด นักการศึกษาหลายคนได้อ้างอิง “การคิดเป็น” ควบคู่ไปกับ “การแก้ปัญหาเป็น” และการ “ทำเป็น”

กระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์ ได้เน้นถึงกระบวนการคิดเพื่อแก้ปัญหาการคิด วิพากษ์วิจารณ์การคิดตีความ การคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ การคิดแบบตรรกะ การคิดย้อนทวน การคิดจำแนกแยกแยะ การคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์ การคิดจัดลำดับ ฯลฯ กระบวนการคิดเหล่านี้ จะต้องได้มีการฝึกฝนเป็นขั้นตอน และใช้วิธีการฝึกอย่างต่อเนื่อง จึงจะจำทำให้บุคคลสามารถ “คิดได้”

กล่าวอย่างง่าย ๆ การคิดและความคิด จะเป็นองค์ประกอบของปัญญา และเป็นคำที่คู่กับปัญญา ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า การคิดพิจารณาหาเหตุผล ทำให้เกิดปัญญาประเภทหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า จินตามยปัญญา คนที่รู้จักคิดจะสามารถตัดและหลุดพ้นจากความหลงผิดได้ กระบวนการพัฒนาปัญญา จึงเน้นที่การแสวงหาความรู้ นำความรู้มาปฏิบัติ ฝึกฝน ค้นคว้า ทดลอง แล้ว คิดวินิจฉัย จนค้นพบความจริงอย่างแท้จริง

พระราชวรมุนี ได้อธิบายเรื่องของการพัฒนาปัญญา ว่านอกจากการเล่าเรียน ฝึกฝนและคิดค้นหาเหตุผล (ปัญญา 3) แล้ว ยังมีกระบวนการก่อเกิดปัญญา คือ

1. การฟัง ชักถาม สอบค้น(สวนะ และปริจฉา)
2. การสนทนา ถกเถียง อภิปราย (สากัจฉา)
3. การสังเกตดู เผ่าดู ดูอย่างพินิจ (ปีสสนะหรือนิชฌานะ)
4. การพิจารณาโดยแยกแยะ (โยนิโสมนสิการ)
5. การค้นหาเหตุผล (ตุลนา)
6. การไตร่ตรอง ตรวจสอบ ทดสอบ สอบสวน ทดลอง เลือกเฟ้น (วิมังสาและวิจย)
7. การเสพคุณ ฝึกหัด ทำบ่อย ทำให้มาก (อาเสวนะภาวนะและพหุสิทธิ์)

ปัจจุบัน โลกอยู่ในยุคของข่าวสารและข้อมูล ผู้ที่จะสามารถคิดได้อย่างถูกวิธี และถูกทำนองคลองธรรม จึงต้องเป็นผู้ที่ได้ฟัง ได้อ่าน และได้รวบรวมข่าวสารไว้มากพอ สามารถจับประเด็นและจับสาระสำคัญที่แท้จริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการคิดได้ การดำเนินชีวิตในยุคของข่าวสารอันสับสนทุกวันนี้ มนุษย์ใช้ข่าวสารเป็นพื้นฐานในการเลือก ตัดสินใจ และแก้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาเล่าเรียน การประกอบอาชีพ การเป็นอยู่ในครอบครัว และการมีบทบาทช่วยเหลือ ดังนั้นในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของบุคคลให้ดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข จึงได้มีการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนสามารถเผชิญสถานการณ์ และตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ซึ่งมี 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมข่าวสาร ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้และหลักการ

- 1.1 ข่าวสารนั้นเป็นข่าวที่ควรรู้หรือไม่ควรรับรู้
- 1.2 เป็นข่าวสารที่ง่ายหรือยากต่อการเข้าใจและรับรู้
- 1.3 เป็นเรื่องธรรมดา หรือผิดปกติ
- 1.4 เจาะจงประเด็น หรือข่าวสารกระจัดกระจาย
- 1.5 มีลักษณะคลุมเครือ แบบว้าวพันหลัก หรือชัดเจนเด่นกระจ่าง
- 1.6 มีความจริงมากกว่าเท็จ หรือมีความเท็จมากกว่าจริง
- 1.7 เกิดขึ้นจากเจตนาดี หรือเจตนาร้าย
- 1.8 มีแหล่งอ้างอิง หรือเป็นเรื่องโคมลอย
- 1.9 เป็นเรื่องสร้างสรรค์ หรือทำลาย
- 1.10 มีองค์ประกอบเดียว หรือหลายองค์ประกอบ
- 1.11 มีรูปแบบ ระบบระเบียบหรือสับสนยุ่งเหยิง
- 1.12 เป็นรูปธรรม หรือนามธรรม

ขั้นตอนที่ 2 การประเมินค่าของข่าวสาร หลักการ เรียนรู้

เมื่อบุคคลสามารถจัดประเด็นของข่าวสาร หลักการ และความรู้ได้แล้วก่อนที่จะมีการปฏิบัติ หรือการกระทำสนองตอบต่อข่าวสาร หลักการ และความรู้ นั้น ย่อมต้องมีการคิดประเมินคุณค่าในแง่ของผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นตามมา การคิดประเมินค่าที่จะเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจที่ถูกต้อง จึงต้องมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- 2.1 ประเมินค่าของความดีงามตามหลักศาสนาและศีลธรรม
- 2.2 ประเมินค่าของเหมาะสมตามหลักค่านิยมของบุคคลและกลุ่มชนในยุคสมัยนั้นหรือสังคมนั้น
- 2.3 ประเมินค่าของสูงส่งตามหลักของวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีดำรงชีวิต
- 2.4 ประเมินค่าของความถูกต้อง ตามหลักของกฎหมาย

ขั้นตอนที่ 3 การเลือกและตัดสินใจ

เมื่อบุคคลได้ประเมินข่าวสาร ความรู้ที่เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เขาเผชิญนั้น แล้วเขาย่อมจะพบทางเลือกหลายรูปแบบด้วยกัน อาจจะเป็นทางเลือกที่ดีหลายทาง ทางเลือกที่ร้ายบ้างดีบ้าง หรือทางเลือกที่เป็นทางตันจนต้องหาทางออกใหม่ การรู้จักคิดและตัดสินใจ จึงมีความสำคัญมาก วิธีการคิดและตัดสินใจที่ถูกต้อง จึงเกิดจาก

- 3.1 การคิดเกิดขึ้นจากข่าวสาร ข้อมูลที่มากพอและเป็นความจริง
- 3.2 การประเมินค่ามีความถูกต้องแม่นยำ

3.3 เป็นการตัดสินใจที่อิสระ ปราศจากความลำเอียง เพราะความรัก ความโกรธ ความเกลียดกลัวและความหลงผิด (อคติ 4) มีสติสัมปชัญญะ และไม่ตกเป็นทาสของความทะยานอยาก

ขั้นตอนที่ 4 การปฏิบัติ

การปฏิบัติซึ่งเป็นขั้นตอนที่ 4 จัดได้ว่าเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความกตัญญูอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกัน และสำคัญที่สุด พระพุทธเจ้าได้เน้นถึงหลักการปฏิบัติของคณิศ (สัปปริสธรรม 7) ดังนี้

- 4.1 คิดถึงเหตุ
- 4.2 คิดถึงผลที่จะเกิดขึ้น
- 4.3 คิดถึงสภาพฐานะ ความรู้ ความสามารถของตน
- 4.4 คิดถึงความพอเหมาะพอดี
- 4.5 คิดถึงความเหมาะสมกับกาลเวลา
- 4.6 คิดถึงความเหมาะสมกับกลุ่มคนหรือชุมชน
- 4.7 คิดถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

หลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์

ปรัชญาครุศึกษา

ครูมีลักษณะเป็นผู้นำทางปัญญาและศรัทธา ครุศึกษาเป็นกระบวนการฝึกหัดอบรมครูทั้งทางกาย วาจา จิต สติปัญญา เพื่อสามารถใช้หลักการและวิธีการศึกษาแก้ปัญหาและสร้างเสริมความไวบุลย์แก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและแก่สังคมส่วนรวม

หลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ที่นำเสนอในการประชุมครั้งนี้ เกิดขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าแหล่งวิทยาการ 2 ด้าน ด้านหลังคือ การศึกษาค้นคว้าทางสังคมวัฒนธรรมไทย รวมถึงพระพุทธศาสนา และด้านที่สอง คือ การศึกษาค้นคว้าศาสตร์ของฝึกหัดครู รวมถึงทฤษฎีของการพัฒนาหลักสูตร ทั้งนี้ด้วยมุ่งหวังว่าการเสนอโครงสร้างของหลักสูตรครุศึกษานี้ จะจุดชนวนทางความคิดให้นักการศึกษาไทยได้พิจารณาแนวทางการฝึกหัดครูที่มีปรัชญาครุศึกษาเป็นของไทยเราเอง

ผู้เสนอหลักสูตรครุศึกษาฉบับนี้ มีความเชื่อว่า เอกลักษณ์ของสังคมและวัฒนธรรมไทยมีคุณค่าและเป็นพื้นฐานของการจัดการศึกษา ดังนั้นการฝึกหัดครู และครุศึกษา จึงควรสอดคล้องกับศาสตร์และสาระของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากฐานและแกนหลักของสังคมไทย

พระพุทธธรรม มีลักษณะสมบูรณ์ทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการปฏิบัติตลอดจนการพิสูจน์ผลที่ปฏิบัติแล้วนั้น หลักและกระบวนการจัดการศึกษาตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา ได้มีอยู่แล้วเป็นระบบมีมิติชัดเจนและเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดครุศึกษาได้ พระปัญญาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นแหล่งสรรพวิทยาการอันล้ำค่าที่เรามิพึงละเลย

การเสนอหลักสูตรนี้เป็นเพียงการเสนอ “กรอบภารกิจ” (framework) ของหลักสูตรครุศึกษามีได้อธิบายรายละเอียดของโครงสร้าง องค์ประกอบ ปัจจัยที่เป็นเหตุและผลกระทบบของหลักสูตร

หลักการของหลักสูตร

1. ความเชื่อพื้นฐาน

1.1 หลักสูตรนี้สร้างขึ้นด้วยความเชื่อมั่นในพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นในพระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว และเชื่อมั่นในพระสงฆ์ ซึ่งเป็นแบบอย่างของสังคมอุดมคติ

1.2 หลักสูตรนี้สร้างขึ้นด้วยความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่า สามารถพัฒนาตนเองได้ทั้งในด้านรูปธรรมและค่านามธรรม

2. หลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ มีความหมายกว้างว่า หลักสูตรฝึกหัดครู ครอบคลุมการพัฒนาคน การพัฒนาทัศนคติ และการพัฒนาปัญญา

3. องค์รวมของหลักสูตรครุศึกษา เน้นบูรณาการของส่วนประกอบต่าง ๆ ทั้งในคัมภีร์ โครงสร้าง เนื้อหา กิจกรรม วิธีการ ที่สัมพันธ์ผสมกลมกลืนอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน นำไปสู่จุดหมายอันพึงประสงค์

4. หลักสูตรครุศึกษามีจุดเริ่มจากศรัทธาและปัญญา ซึ่งนำไปสู่องค์ 3 ของครุศึกษา คือ ศรัทธาสมรรถภาพทางวิชาชีพและวิชาการ

5. กระบวนการของหลักสูตรครุศึกษาเน้นการประจักษ์แจ้งภายในตนเอง ความเป็นนักวิชาการการฝึกฝนตนเอง ความเข้าใจหลักความจริงของธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นมนุษยชาติ ธรรมชาติ และเทคโนโลยี

6. การประเมินคุณสมบัติของบัณฑิตครุศึกษา กระทำโดยการประเมินตนเองเป็นหลัก และการประเมิน โดยผู้อื่นเป็นส่วนประกอบ

7. กระบวนการเรียนการสอนในหลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์นี้ จะสัมฤทธิ์ผลได้ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารหลักสูตร ระบบการสอนตลอดจนการเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนของอาจารย์และพฤติกรรมนักเรียนของนิสิตในสถาบันครุศึกษา

8. การจัดหลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ ควรมีลักษณะที่ประสานกลมกลืนกับหลักสูตรที่เป็นสากล ไม่แปลกแยก คับแคบ และตึงตายตัวเกินไป

จุดมุ่งหมาย

สถาบันครุศึกษา ดำเนินงานจัดหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอนสภาพแวดล้อม วัสดุอุปกรณ์ กระบวนการต่าง ๆ ที่สร้างประสบการณ์ตรงและประสบการณ์เสริม เพื่อให้ครุศาสตรบัณฑิตมีคุณสมบัติตามจุดหมาย 3 ระดับ ดังต่อไปนี้

จุดหมายระดับต้น (หรือประ โยชน์ปัจจุบัน)

1. ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

- 1.1 สุขภาพดีทั้งกายและจิต
- 1.2 มีความรู้ทางวิชาการ และใฝ่รู้อยู่เสมอ
- 1.3 เลี้ยงชีพได้โดยชอบ (พึ่งตนเอง)
- 1.4 ประสานสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม
- 1.5 ใช้หลักธรรมและปัญญาในการแก้ปัญหา
- 1.6 มีอิสรภาพ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุและคุณค่าเทียมทั้งปวง
จุดหมายระดับกลาง (หรือประ โยชน์อนาคต)

2. ความเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ โดยสามารถปฏิบัติตนดังนี้

- 2.1 เป็นที่รัก สนับสนุน ใฝ่หาใจ
- 2.2 เป็นที่เคารพและที่พึ่ง
- 2.3 เป็นแบบอย่าง
- 2.4 สั่งสอน แนะนำ เป็นที่ปรึกษา
- 2.5 อุดหนุนและพร้อมรับฟังคำซักถาม
- 2.6 ชี้แจงแถลงเรื่องได้ลึกซึ้ง
- 2.7 ไม่แนะนำชักจูงไปในทางเสื่อม

กัลยาณมิตรธรรม 7 หรือ กุรุธรรมนิยม 4

- 2.8 อุคมคติของครู (Teacher's Will) ความตั้งใจในสิ่งที่ดีที่สุดในสิ่งที่ครูพึงยึดถือ
- 2.9 วิญญาณครู (Teacher's Spirit) ลักษณะอันเป็นแก่นแท้ในสภาวะของความเป็นครู
- 2.10 คุณธรรมของครู (Teacher's Qualification) คุณสมบัติหรือความสามารถที่มีอยู่อัน
เป็นหน้าที่ที่ครูพึงกระทำ

จุดหมายระดับสูงสุด (หรือประ โยชน์สูงสุด – อุคมการณ์)

3. ความเป็นผู้นำทางจิตใจ (วิญญาณ) และปัญญา

- 3.1 นำศิษย์ก้าวหน้าจากความเขลาออกมาสู่แสงสว่างทางความรู้
- 3.2 ประสงค์สิทธิในความรัก ผูกพัน บูชา มากกว่าเงินทอง
- 3.3 จิตใจสว่างใส เป็นอิสระ เป็นแบบอย่างได้
- 3.4 อุดหนุนต่อภาระหน้าที่ ด้วยปัญญาและกรุณา เพื่อพัฒนามนุษย์ทุกด้านให้ถึงที่สุด

โครงสร้างหลักสูตรครุศึกษาดมแนวพุทธศาสตร์

	ศรัทธา	สมรรถภาพทาง	วิชาการ	
ปฏิบัติ - เนื้อหา	วิชาชีพครู บุคลิกภาพของครู คุณธรรมของครู คุณค่าของการศึกษา	พัฒนาการของมนุษย์ ธรรมชาติและเทคโนโลยี่ เทคโนโลยีการศึกษา การศึกษากับสังคม การศึกษาเพื่ออิสรภาพ องค์กรประกอบและกระบวนการ	สหวิทยาการ - วิถีวัฒนธรรมไทย - สังคมไทย - มนุษยศาสตร์ - วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี - คอมพิวเตอร์ - สุขภาพ	(หญิง) หนึ่งระดับหนึ่ง (ชาย) หนึ่งระดับหนึ่ง (หญิง) หนึ่งระดับหนึ่ง (ชาย) หนึ่งระดับหนึ่ง (หญิง) หนึ่งระดับหนึ่ง (ชาย) หนึ่งระดับหนึ่ง
ปฏิบัติ	การสร้างสิ่งแวดล้อม บรรยากาศการศึกษา การสร้างความสัมพันธ์ การสร้างแรงจูงใจ การพัฒนาตนเอง	วิธีสอนให้คิด โดยแยกคาย วิธีสอนตามหลักพุทธ วิธีสอน โดยฝึกหัดอบรม วิธีการสร้างความรู้แจ้ง วิธีการฝึกฝนความมีวินัย การเรียนรู้เพื่ออิสรภาพ	ทักษะและกระบวนการ - สื่อความหมาย - แสวงหาความรู้ - วิทยาศาสตร์ - กลุ่มสัมพันธ์ - แก้ปัญหา	
ปฏิบัติ - ผล	การวิเคราะห์ตน การวิเคราะห์ผู้อื่น การวิเคราะห์ปัญหา และสถานการณ์	การวัดและประเมิน สาเหตุและผล ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ และพัฒนา	ความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขา	
วิถีวัฒนธรรมไทยและหลักการที่เป็นสากล				การวัด - ประเมินตน - ๕

(ที่มา: สุนน อมรวิวัฒน์, 2533: 146)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการสร้างและพัฒนาครูเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย 2) พัฒนารูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย และ 3) เสนอแนะแนวทางในการดำเนินการตามรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย คณะผู้วิจัย ได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ เอกสารทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิดในการสร้างและพัฒนาครูบนพื้นฐานแนวคิดไทย และผลงานวิจัยเรื่องการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ของ จุมพล พูนภัทรชิวิน และ สุรภี รุโจปกร (2546) ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การเลือกเอกสาร ทั้งเอกสารภายในประเทศและต่างประเทศ โดยใช้การพิจารณาคัดเลือกเอกสารที่เป็นเอกสารปฐมภูมิ และมาจากแหล่งที่เชื่อถือได้

ประชากรกลุ่มที่สองคือ ประชากรผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ จากหน่วยงานและองค์กรที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

กลุ่มตัวอย่าง สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ

1) กลุ่มตัวอย่างสำหรับการสัมภาษณ์และการบรรยายเสนอแนวคิด ประกอบด้วย ประธานสถาบันพัฒนาองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชนแห่งชาติ (พอสช.) ประธานมูลนิธิหมู่บ้านผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และ ครูผู้สอน รวม 5 ท่าน ทั้งนี้ เพื่อให้ได้แนวคิดของการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ในบางประเด็นที่เพิ่มเติมจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยจากการวิเคราะห์ในเบื้องต้น และนำมากำหนดเป็นกรอบของรูปแบบการพัฒนาครูเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

2) กลุ่มตัวอย่างสำหรับการพิจารณา การสำรวจความเป็นไปได้ และการให้ข้อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาครูเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

ประกอบด้วย คณะบดีคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ของทุกสถาบัน ผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมครูประจำการพร้อมของหน่วยงาน และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้ด้านกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย จำนวน 10 ท่าน ทั้งนี้ เพื่อให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ และ ชื่นชมความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ในสถานการณ์จริง

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

การศึกษาในระยะนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์และกลั่นกรองข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ในประเด็นของการจัดกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานแนวคิดไทย หลังจากนั้น จึงนำข้อมูลทั้งสองส่วน มากำหนดเป็นกรอบแนวคิด และรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์และสังเคราะห์สาระจากการสัมภาษณ์และการบรรยายของผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่านนี้มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เศรษฐกิจพอเพียง สังคม สังคมเกษตรกรรมและการศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

การศึกษาในระยะนี้ คณะผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาในระยะที่ 1 มาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบ และจัดทำร่างรูปแบบการผลิตและพัฒนาครู แล้วจึงประชุมสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อปรับแก้ไข และยืนยันรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 4 การเสนอแนวทางการจัดการตามรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการ เพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

การศึกษาในระยะนี้ เพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ของแนวทางการดำเนินการตามที่ระบุไว้ในรูปแบบ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 3 ชุด คือ 1) แบบสำรวจเอกสาร 2) แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิและ 3) แบบประเมินความเป็นไปได้ของรูปแบบ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) แบบสำรวจเอกสาร เป็นรายการระบุชื่อเอกสาร และรายละเอียดของเอกสารแต่ละชุดที่เกี่ยวข้อง ตามกรอบของการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

2) แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นแบบเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ ประธานสถาบันพัฒนาองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชนแห่งชาติ (พอสช.) ประธานมูลนิธิหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และ ครูผู้สอน โดยกำหนดประเด็นและแนวคำถามไว้ 3 ประเด็นหลักคือ 1) แนวคิดเกี่ยวกับปัญญา 2) การพัฒนาปัญญา และ 3) กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญา

3) แบบสัมภาษณ์ความเป็นไปได้ของรูปแบบ เป็นแบบเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูลในส่วนนี้ คือ คณบดีคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์หรือผู้แทน ผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมครูประจำการ และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้ด้านกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย จำนวน 10 ท่าน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การประชุมสัมมนา และ การสอบถามความคิดเห็น มีรายละเอียด ดังนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย การสร้างและพัฒนาครู และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำข้อมูลมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดและรูปแบบการพัฒนารอบนพื้นฐานแนวคิดไทย

2) การสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ และ ผู้บริหารหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครู เพื่อให้ได้แนวคิดของการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ในบางประเด็นที่เพิ่มเติมจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ในเบื้องต้น

3) การประชุมสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณา และให้ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับรูปแบบการผลิตและการอบรมครูที่พัฒนาขึ้น แล้วจึงนำมาปรับแก้ให้ รูปแบบมาความสมบูรณ์มากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการแจกแจงสาระสำคัญ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยการเปรียบเทียบสาระที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์ นำมาเรียบเรียง และวิเคราะห์ตามประเด็นในกรอบความคิดของการวิจัย และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic inductive) นำเสนอในรูปความเรียง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรก เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่นำเสนอในบทที่ 2 ส่วนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยนี้ ส่วนที่ 3 เป็นการสังเคราะห์ผลการวิเคราะห์ที่ได้จากสองส่วนแรก และนำเสนอเป็นร่างรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อการพัฒนาปัญหาบนพื้นฐานแนวคิดไทย และส่วนที่ 4 เป็นการสรุปผลการประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอตามลำดับ ดังนี้คือ

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสาร สรุปได้ดังนี้

1. ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญา มีหลายระดับดังนี้

1.1) ปัญญาที่ช่วยให้การดำเนินชีวิตประสบผลสำเร็จ ได้แก่

- ความรู้ความเข้าใจวิชาการต่างๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้อง ชัดเจน
- การรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสถานะของสิ่งนั้นๆ ตามที่เป็น
- ความรู้จักจับสาระของความรู้ หรือเรื่องราวต่างๆ รู้จุด รู้ประเด็น สามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แจง หรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้
- ความรู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และความต้องการของตนให้ผู้อื่นรู้ตามและเห็นตาม
- การคิด การวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง
- ความรู้จักแยกแยะ วิเคราะห์ วิจัยสืบสาวเหตุ ปึงจยเรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์ได้
- ความรู้จักทำดำเนินการบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย
- ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ ข้อมูล และองค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือ โยงออกไปสู่ความรู้ใหม่ได้

1.2) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้ เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อาศัยสืบเนื่อง ส่งผลต่อกันตามเหตุปึงจย มองเห็นภาวะและกระบวนการที่ชีวิต สังคม และโลก มีความเป็นมาและจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปึงจยที่ตนประกอบ สร้างสม จัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปึงจยอื่นทั้งหลาย

1.3) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความรู้ เข้าใจ เข้าถึง เท่าทัน ความจริงของสังขาร คือ โลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามกฎธรรมชาติ จนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้น เป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

2. ส่วนของพื้นฐานแนวคิดไทย ที่เกี่ยวข้องกับสังคมเกษตรกรรมและเศรษฐกิจพอเพียง ได้สรุปจากแนวคิดของบุคคลที่เป็นปราชญ์ โดยได้วิเคราะห์ไว้ 2 ด้าน คือ ด้านองค์ความรู้ และด้านการถ่ายทอดความรู้ สรุปได้ดังนี้

2.1) องค์ความรู้ ที่วิเคราะห์ได้จากปราชญ์ชาวบ้าน เน้นการทำนา การทำกองทุนร้านค้าชุมชน การทำเกษตรแบบผสมผสาน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูป่าไม้ การจัดการเกี่ยวกับระบบวนเกษตร และ การจัดการวิสาหกิจชุมชน

2.2) วิธีการถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ การบรรยาย การสาธิต การฝึกปฏิบัติจริง การให้ผู้ทรงสนใจเรียนรู้พักที่บ้านเพื่อเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตในแต่ละวัน การใช้สื่อประกอบ การปฏิบัติให้ดู การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การเดินทางไปศึกษาดูงานในสถานที่ต่างๆ การนำชม การให้คำปรึกษา การเล่าประสบการณ์ การเน้นวิถีพุทธที่ใช้การพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด การใช้กิจกรรมบันเทิงผ่านการเล่านิทานให้เยาวชนได้ซึมซับ บ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมไว้ในสายเลือดและในจิตวิญญาณ การฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอและจริงจัง และการถ่ายทอดประสบการณ์ผ่านสื่อต่างๆ

3. สรุปผลจากการวิจัยกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

จุมพล พุณท์พรชีวินและ สุรภี ไร่โปกร (2546) ได้สรุปผลการวิจัยที่เป็นหนึ่งในโครงการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย คือ งานวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ซึ่งเป็นโครงการนำร่องเพื่อย้ำคำจำกัดความที่กล่าวมาแล้ว งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาในเชิงเอกสาร และเป็นกรณีศึกษาการออกภาคสนาม หลังจากนั้นได้ทำการวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ปัญญา คือ ความสามารถในการคิด และการกระทำอย่างรู้รอบและรู้ลึก โดยใช้ความรู้ ประสบการณ์ ความเข้าใจ สามัญสำนึก และความหยั่งรู้ภายในที่มีอยู่ เพื่อแก้ปัญหาได้ทันกาลและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างสมดุล แบ่งได้เป็น 3 ระดับตามแหล่งกำเนิด คือ

- 1) ความรู้รอบและรู้ลึกที่เกิดจากการรับข้อมูล จากแหล่งความรู้ภายนอกตัวเรา
- 2) ความรู้รอบและรู้ลึกที่เกิดจากการคิด ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานของจิตภายในตัวเรา
- 3) ความรู้รอบและรู้ลึกที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ

2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) ขั้นการรับรู้และตระหนักถึงปัญหา ซึ่งอาจเริ่มต้นจากปัญหาหรือความสนใจ 2) ขั้นค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา ซึ่งมักจะมองปัญหาและสาเหตุอย่างเป็นระบบและมองในภาพรวม 3) ขั้นแสวงหาทางออกของปัญหา ซึ่งมองหาทางป้องกันมากกว่าการแก้ไข 4) ขั้นค้นพบทางออกของปัญหา ซึ่งเน้นความเรียบง่าย การกลับคืนสู่ธรรมชาติ และความสอดคล้องกับวิถีชีวิต

3. รูปแบบของกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย มี 3 รูปแบบคือ

รูปแบบที่ 1 : กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาจากภายนอก

บุคคลเรียนรู้จากความเดิม จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่ได้รับการยอมรับและสืบทอดต่อกันมา วิธีการเรียนรู้มีทั้งการศึกษาด้วยตนเองจากตำรา จากผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน จากครู ผู้สอน เป็นต้น

รูปแบบที่ 2 : กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาจากภายใน

บุคคลเรียนรู้จากกระบวนการคิดแบบหนึ่งแบบใด หรือหลายแบบ ได้แก่ การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ การคิดเชื่อมโยง การคิดสร้างสรรค์ การคิดแบบอุปมา-อุปมัย เป็นต้น การคิดเหล่านี้ จะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่แตกต่างไปจากความรู้เดิมที่มีและที่ได้จากตำรา

รูปแบบที่ 3 : กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาจากปฏิบัติ

การเรียนรู้ของบุคคลในระดับนี้เป็นการนำความรู้ หรือปัญหาที่เกิดทั้งจากรูปแบบที่ 1 และ 2 มาประกอบกัน เพื่อการสร้างปัญญาที่สูงขึ้น การเรียนรู้ในรูปแบบนี้ เน้นการลงมือทำจริง ปฏิบัติจริง หรือทำการทดลอง ทดสอบในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อการแก้ปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นในระดับนี้มักเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ จากการสังสมองค์ความรู้ที่ผ่านการทดลองปฏิบัติของบุคคล

โดยสรุปปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย แบ่งได้เป็น 3 ระดับตามแหล่งกำเนิด คือ ปัญญาที่เกิดจากการรับข้อมูลจากแหล่งความรู้ภายนอกตัวเรา ปัญญาที่เกิดจากการคิด ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานของจิต ภายในตัวเรา และปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ

จากระดับของปัญญาจึงอธิบายให้ชัดเจนว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาที่อาศัยแหล่งภายนอก สรุปได้ว่าบุคคลคนเรียนรู้จากความเดิม จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้รับการยอมรับและสืบทอดต่อกันมา วิธีการเรียนรู้มีทั้งการศึกษาด้วยตนเอง จากตำรา จากผู้รู้ ปราชญ์

ชาวบ้าน จากภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน มีบางคนก็ได้ความรู้จากระบบโรงเรียนที่จัดอบรม จากครูผู้สอนโดยตรง

ระดับที่ 2 ก็เป็นรูปแบบที่ 2 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญา ที่เกิดขึ้นจากแหล่งภายในตัวตนเองก็อันนี้ แต่ละกรณีก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันนั่นก็คือ บุคคลจะเกิดการเรียนรู้จากกระบวนการคิดแบบหนึ่งแบบใดหรือหลายรูปแบบ เช่น การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ การคิดเชื่อมโยง การคิดสร้างสรรค์ การคิดแบบอุปมาอุปมัย การคิดเหล่านี้ที่น่าสนใจ ก็ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่แตกต่างไปจากความรู้เดิมที่มี หรือที่ได้จากตำรา หรือที่ได้จากครูสั่งสอนกันมาคือ จากแหล่งภายนอกก็เข้าสู่กระบวนการ คิดพิจารณาด้วยตนเอง โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของตนเองประกอบเป็นหลักด้วย

จากนั้นก็นำไปสู่รูปแบบที่ 3 กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญา จากการปฏิบัติ การเรียนรู้ของบุคคลในระดับนี้เป็นการนำความรู้หรือปัญญาที่เกิดทั้งจากรูปแบบที่หนึ่งและที่สองมาประกอบกันอีกทีหนึ่งแล้ว ก็ลองไปทำจริงพบปัญหาที่ปรับแก้เหมือนกับทำการวิจัยและพัฒนาไปในตัวการนำไปสู่ภาคปฏิบัติ นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่พัฒนาขึ้นมาด้วยตัวของเขาเอง

4. สรุปสาระจากเอกสารเรื่อง สมบัติพิเศษของการศึกษาไทย โดย ศาสตราจารย์ สุมน อมรวิวัฒน์ (2533)

การจัดกระบวนการศึกษาในสังคมไทย ควรที่จะคำนึงถึงวิถีดำรงชีวิตของคนไทย และ ศิลปะ ประเพณีในท้องถิ่น โดยที่ถือว่าธรรมชาติเป็นแหล่งความรู้ โรงเรียนต้องพยายามเปิดห้องเรียน ให้กว้างออกไปสู่ธรรมชาติที่เป็นทรัพยากร เปิดโอกาสให้นักเรียน ได้ร่วมกิจกรรมที่สอดคล้องกับชีวิตจริง ท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อม และเรียนรู้ความเป็นจริงของชีวิต สมบัติพิเศษของไทยที่ร่ำรวยกว่าชาติไหน ๆ คือ ความสัมพันธ์อันอบอุ่นใกล้ชิดของสมาชิกในครอบครัว ชีวิตครอบครัวไทยแท้ ๆ นั้น เป็นครอบครัวใหญ่ มีปู่ย่าตายาย พ่อแม่ลูกหลาน สัตว์เลี้ยงหลายชนิด ชีวิตในบ้านจึงเป็นชีวิตที่เด็กได้เรียนรู้จาก “ความสัมพันธ์” และ “การสัมผัส” ที่พ่อแม่ลูก มีความรัก ความเอาใจใส่ต่อกันและกัน เป็นการ “สั่ง-สอน-ฝึก-ฝน-อบรม-บ่มนิสัย”

นอกจากนี้ ชาวชนไทยต้องได้เรียนรู้และเข้าถึงคุณค่าทางศิลปะที่เกิดขึ้นตามครรลองของชีวิตแบบไทย ทั้งนี้ เพื่อมิให้คนไทยมองศิลปวัฒนธรรมของตนอย่างผิวเผิน การจัดการศึกษาในปัจจุบัน ได้ทำลายความรู้สึกที่ดีของเด็กและเยาวชนต่อท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เขาเกิดความรู้สึกว่า หมู่บ้านของตนล้าหลังไม่น่าอยู่ จึงควรส่งเสริมให้หน่วยงานการศึกษาท้องถิ่น ได้ผลิตเอกสารและสื่อการสอนด้านศิลปวัฒนธรรมได้โดยพึ่งตนเอง วิธีการสอนต้องจัดโอกาสให้นักเรียน ได้สัมผัสและเข้าถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น และขยายวงกว้างออกไปจนนักเรียนเกิดความตระหนักว่า

บ้านเมืองไทยเรามีสิ่งดีงามล้ำที่ต้องธำรงรักษาไว้ ศิลปะและประเพณี บ่งบอกซึ่งความเจริญรุ่งเรืองอันยาวนานของชาติประวัติศาสตร์และผลงานบรรพชน ย่อมเป็นรากฐานอันหยั่งลึกสำหรับการดำเนินชีวิตและการทำงานของคนในปัจจุบัน ศิลปะและประเพณี จึงเป็นแหล่งความรู้อันทรงคุณค่าที่ผู้จัดการศึกษาทุกระดับต้องหากลวิธีให้เด็กและเยาวชนไทยได้รับและสืบทอดต่อไป

วัฒนธรรมเป็นสิ่งธรรมดาแต่สูงส่งและไม่ใช้สิ่งตายตัว วัฒนธรรมมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามบริบทและสภาวะการทางสังคมของกลุ่มชุมชน แม้ว่าวัฒนธรรมจะถ่ายทอดและหลอมรวมกันในแต่ละกลุ่มชนได้ แต่วัฒนธรรมจะมีลักษณะและแก่นแท้ที่แสดงให้เห็นคุณค่าความเจริญและศักดิ์ศรีของกลุ่มชนนั้น ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นกระแสที่ไหลเวียน และในเวลาเดียวกันเราก็สามารถมองเห็นสาระและแก่นแท้ของวัฒนธรรมได้ด้วย ด้วยเหตุนี้เอง ชนรุ่นหนึ่งจึงสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่ชนอีกรุ่นหนึ่งได้ด้วยกระบวนการของชีวิต ดังนั้น ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมครอบครั ศิลปะและประเพณี จึงเป็นสมบัติพิเศษของการศึกษาไทย

4.1) การนำหลักพุทธศาสนามาใช้ในกระบวนการพัฒนาปัญญา

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างมากเนื่องด้วยพุทธศาสนิกชนต่างก็ยึดถือหลักพุทธธรรมเป็นหลักการและแนวปฏิบัติ ผู้ที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกหรือผู้ที่ได้อ่านหนังสือ “พุทธธรรม” คงต้องยอมรับว่า ปรัชญา ทฤษฎี และสาระความรู้ ซึ่งเป็น “ศาสตร์” ของพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่พร้อมด้วยเหตุผล แสดงกระบวนการอย่างเป็นระบบสามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างรับรองผลของการปฏิบัติ หลักพุทธศาสตร์ได้แสดงให้เห็นทฤษฎีของการอุบัติแห่งเหตุ – ปัจจัยที่เชื่อมโยงอาศัยซึ่งกันและกัน ทฤษฎีของการฝึกอบรมคนทั้งกาย วาจาและจิตใจ หลักของสังขจะอันเป็นความจริงของชีวิต และกระบวนการที่บุคคลต้องปฏิบัติเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ความนัยของพระพุทธศาสนา ปัญญาเป็นกุญแจ สำคัญที่บุคคลจะสามารถไขเข้าไปสู่ความเป็น “พุทธ” คือ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน นักการศึกษาไทยพึงศึกษาวิธีการเรียนรู้ และวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าบรมครูของเราได้แสดงไว้จะเห็นได้ว่า บุคคลจะบรรลุสภาพของการมีปัญญาได้ ต้องศึกษาและทดลองปฏิบัติจนรู้แจ้งด้วยตนเอง ครูเป็นผู้จัดการบรรยากาศและสิ่งเร้าให้เกิดศรัทธา ด้วยจิตเป็นกัลยาณมิตรจนศิษย์ได้เกิดปัญญาดามวัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนรู้ทุกแบบในศาสนาพุทธต้องมีตัวปัญญาอยู่ เป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการเรียนและในจุดประสงค์ของการเรียนรู้

กระบวนการพัฒนาปัญญาไม่ว่าจะเป็นไปตามแนวไตรสิกขา หรือด้วยวิธีการระดับเล่าเรียน (สุคตมปัญญา) ถิคพิจารณาเหตุผล (จินตามมปัญญา) และการลงมือปฏิบัติฝึกหัดอบรม (ภาวนามมปัญญา) ก็ตาม ถ้านักการศึกษาไทยได้สนใจศึกษาอย่างจริงจัง จะมองเห็นขั้นตอนอันต่อเนื่อง ลักษณะอันบูรณาการและความลึกซึ้งในวิธีปฏิบัติ ที่เราสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีสากลทางครุศาสตร์ได้ อีก

ทั้งกระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธศาสตร์นี้ มีความละเอียดลึกซึ้งกว่าและมีความสอดคล้องกับวิธีการคิดของคนไทยมากกว่าด้วย

เนื้อหาวิชาการที่ครูของแต่ละสำนักได้ตั้งสอนศิษย์หรือ ศาสตร์ต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ฝึกฝน ศึกษาศิษย์ทุกรุ่นทุกวัยนั้น ถ้าได้อ่านดูจากตำราโบราณหรือจากวรรณคดี จะเห็นว่า ครูกำหนดเป้าหมายให้ศิษย์ได้รับการฝึกฝน และเรียนรู้ไว้สูงสุดเท่าที่จะทำได้ การสอนให้ร่ำเรียนเขียนอ่าน ศิษย์ต้องมีความสามารถถึงขั้น “แตกฉาน” การสอนกระบวนการทำการต่อสู้ป้องกันตัว ศิษย์ต้องรู้จักเมตตาดีแต่ดีพรายอย่างเชี่ยวชาญ การวางเป้าหมายไว้สูงเช่นนี้ ทั้งศิษย์และครูต้องรู้จักกัน รักหวังดี ต่อกัน ไม่ว่าจะวิธีการสอนจะเป็นการเคี่ยวเข็ญ บ่นว่า เข้มขมตี หรือกำกับดูแลอย่างเข้มงวด แต่ครูได้ทำไปด้วยความเมตตาสถานเดียว ศิษย์ก็มีความเข้าใจและซาบซึ้งในน้ำใจของครู ด้วยหลักของเมตตาธรรมนี้ ครูจึงเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ เมื่อศิษย์เรียนรู้จากครูแล้วก็จะนำความรู้ไปช่วยเหลือผู้อื่นอีกต่อไป นอกจากนี้ครูกับผู้ปกครองก็มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความเคารพนับถือและกันอยู่ตลอดมา ดังนั้น ไม่ว่าจะคิดถึงความสัมพันธ์ระหว่างครู – ศิษย์ ครู – ผู้ปกครอง ศิษย์ร่วมสำนักเดียวกัน และพ่อ – แม่ – ลูก ล้วนแล้วแต่มีความเมตตาต่อกันทั้งสิ้น กระบวนการทางการศึกษาของไทย จึงเป็นกระบวนการของศรัทธา (กรุณา) และปัญญา (วิชา) โดยมีเป้าหมายที่มุ่งสู่สัมมาชีพและสัมมาปฏิบัติ

4.2) การจัดการกระบวนการเรียนการสอน

ในการจัดการเรียนการสอน จะใช้วิธีการตั้ง – สอน – ฝึก – ฝน – อบรม – บ่มนิสัย ทั้งด้วยวิธีที่เป็นระบบและวิธีที่ยืดหยุ่นคล่องตัวจากระบบ มุ่งให้ผู้เรียนปรับตัวอยู่ในสังคมมนุษย์ได้ โดยเน้นการสร้าง “ความคิด” ควบคู่ไปกับความรู้ ความสามารถ และความดี นักการศึกษาหลายคนได้อ้างอิง “การคิดเป็น” ควบคู่ไปกับ “การแก้ปัญหาเป็น” และ การ “ทำเป็น” ซึ่งกระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์ จะเน้นถึงกระบวนการคิดเพื่อแก้ปัญหา การคิดวิพากษ์วิจารณ์ การคิดตีความ การคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ การคิดแบบตรรกะ การคิดย้อนทวน การคิดจำแนกแยกแยะ การคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์ การคิดจัดลำดับ เป็นต้น กระบวนการคิดเหล่านี้ จะต้องได้มีการฝึกฝนเป็นขั้นตอน และใช้วิธีการฝึกอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้บุคคลสามารถ “คิดได้” จะเห็นได้ว่า การคิดและความคิด เป็นองค์ประกอบของปัญญา และเป็นคำที่คู่กับปัญญา ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า การคิดพิจารณาหาเหตุผล ทำให้เกิดปัญญาประเภทหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า จินตามยปัญญา คนที่รู้จักคิดจะสามารถตัดและหลุดพ้นจากความหลงผิดได้ กระบวนการพัฒนาปัญญา จึงเน้นที่การแสวงหาความรู้ นำความรู้มาปฏิบัติฝึกฝน ค้นคว้า ทดลองแล้ว คิดวินิจฉัย จนค้นพบความจริงอย่างแท้จริง

4.3) หลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์

ปรัชญาครุศึกษา

ครุมีลักษณะเป็นผู้นำทางปัญญาและศรัทธา ครุศึกษาเป็นกระบวนการฝึกหัดอบรมครูทั้งทางกาย วาจา จิต สติปัญญา เพื่อสามารถใช้หลักการและวิธีการศึกษาแก้ปัญหาและสร้างเสริมความไวบุลย์แก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและแก่สังคมส่วนรวม

หลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ที่นำเสนอในการประชุมครั้งนี้ เกิดขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าแหล่งวิทยาการ 2 ด้าน ด้านหลังคือ การศึกษาค้นคว้าทางสังคมวัฒนธรรมไทย รวมถึงพระพุทธศาสนา และด้านที่สอง คือ การศึกษาค้นคว้าศาสตร์ของฝึกหัดครู รวมถึงทฤษฎีของการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้ได้พิจารณาแนวทางการฝึกหัดครูที่มีปรัชญาครุศึกษาเป็นของไทย เนื่องจากสังคมและวัฒนธรรมไทยมีคุณค่าและเป็นพื้นฐานของการจัดการศึกษา ดังนั้นการฝึกหัดครูและครุศึกษา จึงควรสอดคล้องกับศาสตร์และสาระของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากฐานและแกนหลักของสังคมไทย

หลักการของหลักสูตร

1. ความเชื่อพื้นฐาน

1.1 หลักสูตรนี้สร้างขึ้นด้วยความเชื่อมั่นในพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นในพระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว และเชื่อมั่นในพระสงฆ์ ซึ่งเป็นแบบอย่างของสังคมอุดมคติ

1.2 หลักสูตรนี้สร้างขึ้นด้วยความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่า สามารถพัฒนาตนเองได้ทั้งในด้านรูปธรรมและด้านนามธรรม

2. หลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ มีความหมายกว้างว่า หลักสูตรฝึกหัดครู ครอบคลุมการพัฒนาคนมนุษย์ การพัฒนาภัณฑาณมิตร และการพัฒนาปัญญา

3. องค์กรรวมของหลักสูตรครุศึกษา เน้นบูรณาการของส่วนประกอบต่าง ๆ ทั้งในดรรชนี โครงสร้าง เนื้อหา กิจกรรม วิธีการ ที่สัมพันธ์ผสมกลมกลืนอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน นำไปสู่จุดหมายอันพึงประสงค์

4. หลักสูตรครุศึกษามีจุดเริ่มจากศรัทธาและปัญญา ซึ่งนำไปสู่องค์ 3 ของครุศึกษา คือ ศรัทธาสมรรถภาพทางวิชาชีพและวิชาการ

5. กระบวนการของหลักสูตรครุศึกษาเน้นการประจักษ์แจ้งภายในตนเอง ความเป็นนักวิชาการการฝึกฝนตนเอง ความเข้าใจหลักความจริงของธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นมนุษยชาติ ธรรมชาติ และเทคโนโลยี

6. การประเมินคุณสมบัติของบัณฑิตครุศึกษา กระทำโดยการประเมินตนเองเป็นหลัก และการประเมิน โดยผู้อื่นเป็นส่วนประกอบ

7. กระบวนการเรียนการสอนในหลักสูตรครุศึกษาดำเนินงานตามแนวพุทธศาสตร์นี้ จะสัมฤทธิ์ผลได้ ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารหลักสูตร ระบบการสอนตลอดจนการเปลี่ยนพฤติกรรม การสอนของอาจารย์และพฤติกรรมนักเรียนของนิสิตในสถาบันครุศึกษา

8. การจัดหลักสูตรครุศึกษาดำเนินงานตามแนวพุทธศาสตร์ ควรมีลักษณะที่ประสานกลมกลืนกับหลักสูตรศึกษาที่เป็นสากล ไม่แปลกแยก ก้ำกับ และตึงตายเป็นอันขาด

จุดมุ่งหมาย

สถาบันครุศึกษาดำเนินงานจัดหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอนสภาพแวดล้อม วัสดุ อุปกรณ์ กระบวนการต่าง ๆ ที่สร้างประสบการณ์ตรงและประสบการณ์เสริม เพื่อให้ครูศาสตรบัณฑิต มีคุณสมบัติตามจุดหมาย 3 ระดับ ดังต่อไปนี้

จุดหมายระดับต้น (หรือประโยชน์ปัจจุบัน)

1. ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
  - 1.1 สุขภาพดีทั้งกายและจิต
  - 1.2 มีความรู้ทางวิชาการ และใฝ่รู้อยู่เสมอ
  - 1.3 เลี้ยงชีพได้โดยชอบ (พึ่งตนเอง)
  - 1.4 ประสานสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม
  - 1.5 ใช้หลักธรรมและปัญญาในการแก้ปัญหา
  - 1.6 มีอิสรภาพ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุและคุณค่าเทียมทั้งปวง

จุดหมายระดับกลาง (หรือประโยชน์อนาคต)

2. เป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ โดยสามารถปฏิบัติตนดังนี้
  - 2.1 เป็นที่รัก สนับสนุน ไว้วางใจ
  - 2.2 เป็นที่เคารพและที่พึ่ง
  - 2.3 เป็นแบบอย่าง
  - 2.4 สั่งสอน แนะนำ เป็นที่ปรึกษา
  - 2.5 อุดหนุนและพร้อมรับฟังคำซักถาม
  - 2.6 ชี้แจงแถลงเรื่องได้ลึกซึ้ง
  - 2.7 ไม่แนะนำชักจูงไปในทางเสื่อม

3. กัลยาณมิตรธรรม 7 หรือ กุรุธรรมนิยม 4

- 3.1 อุคตมคคิของครู (Teacher's Will) ความตั้งใจในสิ่งที่ดีที่สุดในสิ่งที่ครูพึงยึดถือ

3.2 วิญญาณครู (Teacher's Spirit) ลักษณะอันเป็นแก่นแท้ในสภาวะของความเป็นครู

3.3 คุณธรรมของครู (Teacher's Qualification) คุณสมบัติหรือความสามารถที่มีอยู่อันเป็นหน้าที่ที่ครูพึงกระทำ

จุดหมายระดับสูงสุด (หรือประ โยชน์สูงสุด – อุดมการณ์)

4. ความเป็นผู้นำทางจิตใจ (วิญญาณ) และปัญญา

4.1 นำศิษย์ก้าวหน้าจากความเขลาออกมาสู่แสงสว่างทางความรู้

4.2 ประสงค์สิทธิในความรัก ผูกพัน บูชา มากกว่าเงินทอง

4.3 จิตใจสว่างใส เป็นอิสระ เป็นแบบอย่างได้

4.4 ออกทนต่อภาระหน้าที่ ด้วยปัญญาและกรุณา เพื่อพัฒนามนุษย์ทุกด้านให้ถึงที่สุด

ส่วนที่ 2 การสัมภาษณ์และการบรรยายของผู้ทรงคุณวุฒิ

ในส่วนนี้เป็นการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติมจากที่ได้สรุปจากเอกสารในส่วนที่ 1 ผู้ที่ได้ให้สัมภาษณ์หรือเสนอการบรรยายในส่วนนี้มีผลการศึกษานำเสนอตามลำดับดังนี้คือ

2.1 พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมฺมจิตโต)

2.2 ครูชบ ยอดแก้ว ประธานสถาบันพัฒนาองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชนแห่งชาติ (พอสช.) หมู่ที่ 3 ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

2.3 รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิส ประธานมูลนิธิหมู่บ้าน

2.4 ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา

2.5 ครูสุรินทร์ กิจนิตชีวี ข้าราชการบำนาญและวิทยากร มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

2.1 พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมฺมจิตโต)

จากการแนวคิดของพระเทพโสภณ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน (2547) และคุณธรรมสำหรับนักบริหาร (2548) สามารถสรุปประเด็นสำคัญที่ช่วยในการพัฒนารูปแบบการสร้างและพัฒนาครูเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทยได้ดังนี้คือ

ประเทศไทยสมัยปัจจุบัน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พระมหากษัตริย์ในฐานะองค์พระประมุขของชาติทรงเป็นพุทธมามกะ พระมหากษัตริย์และรัฐร่วมกันอุปถัมภ์บำรุงกิจการคณะสงฆ์และส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธ- ศาสนาในหมู่ประชาชน ตามปกติโรงเรียนจะตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของวัดและพระสงฆ์เองมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องใน

เรื่องการยกระดับการศึกษาของประเทศชาติทั้งหมด ดังนั้น พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์จึงสัมพันธ์เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งในชีวิตประจำวันของประชาชนในประเทศไทย

1) การศึกษาของคณะสงฆ์ ในการจัดการศึกษาให้พระภิกษุ สามเณร มหาเถรสมาคมมีหน้าที่รับผิดชอบในการรักษาระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี แผนกธรรมจัดเป็น 3 ชั้น แผนกบาลี จัดเป็น 9 ชั้น แผนกธรรมซึ่งสอนธรรมเป็นภาษาไทยมุ่งจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับพระภิกษุ สามเณร ส่วนนักเรียนบาลีจะต้องศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกและอรรถกถา วิชาแปลมคธเป็นไทย และวิชาไทยเป็นมคธ เกี่ยวกับการจัดให้มีการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาตามโรงเรียนนั้น คณะสงฆ์ไทยได้เสนอให้กระทรวงศึกษาธิการออกคำสั่งให้มีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนทุกระดับนับตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 อย่างไรก็ดี โรงเรียนปลูกปล่อยให้กำหนดรายละเอียดของหลักสูตรเอง แม้ว่าระดับความเข้าใจในวิชาพระพุทธศาสนาในเขตการศึกษาจะไม่ค่อยตรงกัน และเพี้ยนไปบ้างในบางกรณีก็ตาม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องให้มีหลักสูตรแกนกลางเป็นเครื่องชี้ทางให้นักการศึกษาแต่ละท้องถิ่นทำหลักสูตรพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องตรงกัน และปัจจุบันมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ร่างหลักสูตรแกนกลางวิชาพระพุทธศาสนาเสร็จสมบูรณ์โดยบรรจุพุทธประวัติชาดก พุทธธรรมพื้นฐาน และแนะนำพระไตรปิฎก รวมทั้งศัพท์สำคัญของพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักสูตรได้รับการออกแบบให้นักเรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับพระสงฆ์ หน้าที่และบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ด้วย นอกจากหลักสูตรจะมีคุณค่าทางด้านการศึกษาแล้ว ยังจะส่งเสริมพระพุทธศาสนาและจะปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา

2) การปฏิบัติธรรม ในประเทศไทย ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ในการฝึกสอนและปฏิบัติกรรมฐานกัน ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมและวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศรวมทั้งที่บ้าน เมื่อเราถือว่าการรักษาพระวินัยของพระสงฆ์และการรักษาศีล 5 ของคฤหัสถ์ เป็นการปฏิบัติธรรมด้วยแล้ว เราจำเป็นต้องรับข้อเท็จจริงด้วยการเปลี่ยนแปลงยุคใหม่ทำให้สังคมเกิดความแตกแยกและเกิดความเสื่อมทางด้านศีลธรรมส่วนตัวอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นที่จะเรียกร้องให้ศีลธรรมและระเบียบวินัยในตนเองกลับคืนมา ซึ่งการแก้ปัญหาสังคมเป็นการปฏิบัติธรรมนั่นเอง

3) ธรรมะเพื่อการบริหาร วินัยบริหารงานที่ดีคือ ธรรมาธิปไตยที่ใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ซึ่งทำให้ได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงาน ธรรมที่ใช้เป็นหลักในการบริหาร คือ พละ 4 ประการ ได้แก่ 1) ปัญญาพละ เป็นกำลังแห่งความรู้เรื่องตน เรื่องคน และเรื่องงาน 2) วิริยะพละ เป็นกำลังแห่งความขยันที่ปลุกใจตนเอง และคนอื่นตลอดเวลา 3) อดิวิชัยพละ เป็นกำลังแห่งความสุจริตที่ปราศจากรู้อวดแห่งชีวิตอันเกิดจากอบายมุข และ 4) สังคหพละ เป็นกำลังใจแห่งมนุษยสัมพันธ์ที่ประสานใจคนร่วมงานเข้าด้วยความโอบอ้อมอารี วชิโรโอบอารี สงเคราะห์ประชาชน และวางตนพอดี

4) คุณธรรมของครู ครูควรมีคุณธรรม 3 ประการ คือ ปัญญาคุณ วิสุทธิคุณ และกรุณาคุณ ทั้งนี้เพราะ

4.1) ครูต้องมีปัญญา รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ดี เพื่อครูจะได้ทำให้ถูกต้อง ดี และพอดี นั่นคือ มีหน้าที่อะไรทำให้ดีที่สุด ทำความดีอย่างต่อเนื่องให้นานพอที่ความดีจะให้ผล และทำความดีต้องยึดทางสายกลาง ไม่ต้องเกินไปหรือหย่อนเกินไป

4.2) ครูต้องมีวิสุทธิ คือต้องมีความบริสุทธิ์ใจในวิชาชีพ ครูต้องสอนเด็ก เพื่อประโยชน์ของเด็กเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่มุ่งหน้าเพื่อจะกอบโกยอามิสสินจ้างแต่อย่างเดียว อาชีพครูคือการถ่ายทอดความรู้และความชำนาญพิเศษแก่ศิษย์ ไม่ถือว่าอาชีพครูเป็นธุรกิจที่มุ่งกำไร เป็นที่ตั้ง

4.3) ครูต้องมีกรุณา คือความเห็นอกเห็นใจ ใครจะช่วยเหลือศิษย์ที่กำลังอยู่ในความมืด ให้พบแสงสว่างแห่งปัญญา ครูมีความรักให้กับศิษย์แม้บางครั้งจะต้องลงโทษศิษย์บ้าง ก็ทำด้วยความรักและหวังดี

ครูที่มีคุณธรรม ทั้ง 3 ประการนี้ เรียกว่า เป็นผู้มีความดีของครูสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนเก่งและคนดี

2.2 ครูชบ ยอดแก้ว

เป็นครูภูมิปัญญาไทยด้านกองทุนชุมชน ช่วยกอบกู้เศรษฐกิจชุมชน ในตำบลน้ำขาว จังหวัดสงขลา และพื้นที่ใกล้เคียงจนสามารถช่วยชุมชนให้หลุดพ้นจากความยากจนได้ และได้ขยายแนวคิดไปทั่วประเทศอย่างกว้างขวาง โดยมีการพัฒนาทุนปัจเจกชน และนำเงินมาร่วมออมกันในหมู่บ้านและสร้างวงจรถุนในชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ โดยอาศัยฐานคิดฐานปฏิบัติจากการศึกษามาพัฒนาคน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในกิจกรรมการตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์พัฒนาครอบครัวชีวิต ที่ครอบคลุมกิจกรรมและให้หลักประกันแก่สมาชิกตั้งแต่เกิดจนตาย โดยสมาชิกเป็นทั้งเจ้าของและผู้ใช้บริการของออมทรัพย์ หลักการเงินของออมทรัพย์มีลักษณะแตกต่างจากธุรกิจ ทั้งในด้านการได้มาซึ่งเงินทุน การใช้เงินทุน การจัดสรรผลตอบแทนให้แก่สมาชิก ซึ่งครูชบเป็นผู้คิดขึ้นคนแรกในประเทศไทย เป็นต้นแบบของการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่มีสวัสดิการชุมชนที่ครอบคลุมถึงเรื่องต่างๆ เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าทำบุญ ค่าทำศพ ทุนการศึกษา หรือเรื่องอื่นๆ ที่สมาชิกเสนอให้จัดตั้ง ซึ่งสามารถลดภาระของรัฐบาลลงได้มาก โดยมีสัจจะเป็นกฎกติกาหรือกฎเหล็ก นำระเบียบให้สมาชิกปฏิบัติตาม จนการตั้งกลุ่มสำเร็จ อีกทั้งยังบูรณาการและเชื่อมโยงเงินตรา สัจจะคุณค่าทางจิตใจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งครูชบเรียกศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจแขนงนี้ของตนเองว่า เศรษฐศาสตร์ชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

เศรษฐศาสตร์ชุมชน เป็นศาสตร์ที่ครูชบ ยอดแก้ว ปรับรูปแบบมาจากการออมทรัพย์กรมพัฒนาชุมชนที่ได้ตั้งไว้ แต่ล้มเหลว เพื่อช่วยชาวบ้านในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นรุนแรงมาก

การทำงานของกรมพัฒนาชุมชนไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ซึ่งทางการจะออกระเบียบการเงินครอบครัวชาวบ้าน เช่น เมื่อเก็บเงินจากชาวบ้านแล้วก็นำเงินไปฝากธนาคารจนกว่าจะได้เงินตามเงื่อนไขที่ธนาคารกำหนดไว้ จึงจะมีสิทธิ์ถอนเงินครั้งหนึ่งมาให้ชาวบ้านกู้ ส่วนใหญ่ปีแรกชาวบ้านกู้เงินไม่ได้ เมื่อมีความเดือดร้อน ก็ไม่มีที่พึ่ง เมื่อกู้แล้ว ดอกเบี้ยก็เป็นของธนาคาร การกำหนดเวลาการทำงานก็ไม่สามารถกำหนดให้แน่นอน กรรมการซึ่งไม่ได้รับค่าตอบแทนเกิดความเบื่อหน่ายที่จะต้องมาเสียเวลานั่งคอยชาวบ้าน ส่วนใหญ่จึงล้มไป ชาวบ้านไม่ได้ทำงานร่วมกัน ไม่เกิดกระบวนการเรียนรู้

การตั้งกลุ่มสังจะสะสมทรัพย์ ชาวบ้านสามารถออกระเบียบการเงินเองได้ บริหารกันเองได้แก่ การออกระเบียบเงินกู้ ระเบียบเงินฝาก การปันผล สวัสดิการชุมชน แม้แต่การกู้เงิน เมื่อชาวบ้านกู้เงินจากกลุ่มจะเสียดอกเบี้ยในอัตราต่ำ เมื่อถึงสิ้นปีจะมีเงินปันผลจากดอกเบี้ยกลับมาให้สมาชิก พร้อมกับควบคุมครองจากสวัสดิการ มีปัญหาที่สามารถปรึกษาหารือกันในหมู่บ้านได้ กำหนดวันทำการเดือนละหนึ่งครั้ง โดยใช้เวลาประมาณ 3-4 ชั่วโมง ซึ่งเป็นเวลาที่แน่นอน เมื่อเสร็จสิ้นแล้วก็ปิดบัญชี หากใครผิดสัญญาหรือผิดสังจะก็ต้องถูกปรับ เป็นการจัดการที่เสียค่าจัดการต่ำ แต่ได้ผลสูง

องค์ความรู้ของครูชบ ยอดแก้ว ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ การจัดตั้งกลุ่มสังจะออมทรัพย์ ที่นำมาใช้แก้ปัญหาชุมชนได้สำเร็จ และสามารถนำผลไปปรับประยุกต์ทั่วทุกภาคในประเทศ จะมีลักษณะเกี่ยวพันกันเป็นกระบวนการชีวิต หรือ องค์ความรู้ มีความเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ขององค์ความรู้แต่ละด้าน และครูชบสามารถใช้การบริหารจัดการนำองค์ความรู้ทั้งหมดมาสร้างประโยชน์ให้เกิดกับชุมชน ในลักษณะของผู้จัดการองค์ความรู้ ระบบวิถีคิดเรื่องสังจะออมทรัพย์ บางส่วนจะคล้ายๆกับธนาคารพาณิชย์ แต่ที่มีลักษณะเด่นกว่าคือ เป็นระบบที่ได้ผสมผสานการแก้ปัญหาของชุมชนไว้ด้วย แนวคิดนี้ช่วยให้เกิดการพึ่งตนเอง ทางด้านเศรษฐกิจ การพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกันระหว่างเครือข่ายและคนในชุมชน การออมทรัพย์นอกจากเป็นการรวมกลุ่มแล้ว ยังเป็นการสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชนอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นวิธีการให้ชาวบ้านระดมทุนให้แก่ตนเอง มีบทบาทเหมือนกับธนาคารในหมู่บ้าน มีการฝากเงินและกู้ไปทำกิจกรรมอื่นได้ และที่มีมากกว่าธนาคารคือ สวัสดิการชุมชน

กลุ่มคนที่ทำกิจกรรมกลุ่มสังจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิต จะต้องพัฒนาคนให้เกิดนิสัย 7 ประการ เป็นอย่างน้อย คือ

- 1) พึ่งตนเอง มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว
- 2) มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ

- 3) ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ประหยัด และอดทน
- 4) รู้จักคิด วิचारณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
- 5) มีขันติธรรมต่อคำวิจารณ์ รู้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือหมู่เหล่า
- 6) มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักยกย่องผู้อื่น
- 7) ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ โดยรู้จักเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ และผู้ตามที่ดี

การถ่ายทอดแนวคิดและแนวปฏิบัติสู่ชุมชน ของครูชบ ยอดแก้ว เป็นทั้งด้านกว้างและด้านลึก เป็นกระบวนการถ่ายทอดทางด้านการศึกษาหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต แต่ที่มีผลต่อสังคมไทยทุกภูมิภาค คือการถ่ายทอดความรู้ด้านการออมทรัพย์ในรูปแบบของการศึกษาดตามอชยาศัย ที่มีพลังต่อมวลชนมากที่สุด ระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของครูชบ สรุปได้ดังนี้

1. การถ่ายทอดในระบบโรงเรียน โดยสร้างโครงการนำร่องการออมในโรงเรียน เน้นการพัฒนาบุษย์ให้มีความดี ความพร้อมทางด้านจิตใจ คุณธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันและเป็นพื้นฐานสำหรับการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในโรงเรียน จนในที่สุด ครูและนักเรียนสามารถเรียนรู้การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ร่วมกับชุมชนได้

2. การถ่ายทอดในบทบาทของวิทยากรรับเชิญ โดยได้รับเชิญจากหน่วยงานหรือกลุ่มต่างๆ ให้ไปบรรยายในฐานะที่เป็นบุคคลต้นคิดหรือต้นแบบของการปรับปรุงการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของกรมพัฒนาชุมชนที่ทำไม่สำเร็จ ครูชบนำมาคิดใหม่ ทำใหม่ นำสวัสดิการชุมชนมาใช้ควบคู่กับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์และนำมาทดลองใช้ในโรงเรียนจนสำเร็จและเชื่อมโยงเข้าสู่ชุมชน ขยายแนวคิดไปทั่วประเทศ

3. การทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นให้จริง เป็นวิธีการที่ใช้ได้ผล หากผู้รับการถ่ายทอดได้อยู่ใกล้ชิดและเรียนรู้อย่างจริงจัง ก็จะเข้าใจแจ่มชัด วิธีการนี้ช่วยให้ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากคนในชุมชนทุกเพศทุกวัย เป็นกระบวนการพื้นฐานที่จำเป็นของวิธีการถ่ายทอดความรู้ทางด้านภูมิปัญญาไทย

4. การสร้างหลักสูตรรายวิชา โดยรวบรวมข้อมูลของเนื้อหาในลักษณะของชุดวิชา “การออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิต” หมวดภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักสูตรการศึกษาดตามอชยาศัย ให้แก่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคใต้ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้นักศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและหน่วยงานการศึกษาอื่นๆ หรือผู้สนใจได้นำไปศึกษาด้วยตนเอง

5. การสร้างทายาทสืบทอด โดยครูชบ ได้ให้บุตรสาวคนที่สองเป็นผู้ติดตามและช่วยเหลือการทำงานมาตลอด และรับผิดชอบในเรื่องเอกสาร การนัดหมาย ในอนาคตบุตรสาวผู้นี้จะเป็นผู้สืบทอดคุณงามความดีของครูชบต่อไป

6. การถ่ายทอดโดยสถาบันการเรียนรู้และเครือข่าย งานของครูชบยังได้รับการสืบทอดโดยกลุ่มองค์กรและสถาบันการเรียนรู้ต่างๆ เช่น สมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านสงขลา กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มครูกับการส่งเสริมการออมทรัพย์ เป็นต้น

7. การถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติจริง โดยเริ่มต้นจากทำโครงการนำร่อง ในเรื่องการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และสวัสดิการชุมชนในโรงเรียน และขยายลงสู่ชุมชนในเวลาต่อมา ซึ่งขั้นตอนต่างๆ ของการจัดกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ ในชุมชน มีครูชบและคณะกรรมการให้คำปรึกษาด้วยความเป็นกัลยาณมิตร และเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator Teacher) และเป็นการถ่ายทอดตามสภาพความเป็นจริง

8. ผลักดันให้เป็นนโยบายรัฐ โดยนำเสนอเรื่องราวและเนื้อหาของกิจกรรมการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ที่นำมาจัดทำเป็นหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ชุมชน และให้มีการพัฒนาหลักสูตรเนื่องจากเป็นหลักสูตรที่สนับสนุนการสร้างความสำเร็จของชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองตามแนวตะวันออก และได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบให้ทบวงมหาวิทยาลัยและสถาบันราชภัฏพิจารณาความเป็นไปได้ในการจัดทำหลักสูตร โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

9. การถ่ายทอดโดยผ่านสื่อมวลชน เรื่องราวการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของครูชบ ยอดแก้ว ได้รับความสนใจจากคนทั่วไป ทำให้มีผู้มาดูงานและสัมภาษณ์ ตั้งแต่โครงการยังทดลองอยู่ในโรงเรียนจนขยายลงสู่ชุมชน และมีสถานีโทรทัศน์ช่องต่างๆ หรือรายการวิทยุ ได้ทำรายการ หรือการเขียนเป็นบทความสั้นๆ ของผู้สนใจ ทำให้แนวคิดขยายกว้างขวางยิ่งขึ้น

2.3 สรุปประเด็นจากการบรรยายของ รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ

ในสังคมทุกวันนี้ สำคัญที่สุดไม่ใช่ทรัพยากร แรงงาน หรือเงิน แต่เป็น “ความรู้” ยุคนี้เป็นยุค “สังคมความรู้” การจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้จึงสำคัญที่สุด

การจัดการกระบวนการเรียนรู้สำหรับชุมชน คือ การช่วยให้ชุมชนค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง จนสามารถ “พึ่งพาตนเองได้”

“ชาติหรือชุมชนที่ดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนมาได้ย่อมต้องมีภูมิปัญญาแห่งชาติ (national wisdom) หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) อันผ่านการสังเกต ทดลองใช้ คัดเลือกและ

ถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมสืบต่อมา การพัฒนาใดๆ จำต้องคำนึงถึงภูมิปัญญาแห่งชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไม่ การพัฒนานั้นๆ อาจทำให้เสียสมดุลในชีวิตและสังคม”

ภูมิปัญญา คือ ศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบต่อกันมาช้านาน จาก พ่อแม่ปู่ย่าตายาย สู่ลูกหลาน จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์ คือ เป็นความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต บังคับ 4 การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและการอยู่ร่วมกันในสังคม

ภูมิปัญญาเป็นศิลป์ คือ เป็นความรู้ที่มีคุณค่าทั้งดีและงามที่ผู้คนได้ค้นคิดขึ้นมาไม่ใช่ด้วยสมอง แต่เพียงอย่างเดียว แต่ด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ญาณทัศนะ คือ ด้วยจิตวิญญาณ

แผนแม่บทชุมชน คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้นมา โดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็น “ทุน” ที่แท้จริงของตนเอง และพบแนวทาง ในการพัฒนาทุนดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเอง

กระบวนการเรียนรู้นี้ มูลนิธิหมู่บ้านเรียกว่า “การทำประชาพิชญ์” หรือ “การทำประชาพิชญ์และพัฒนา” หรือ PR&D: People Research and Development) หัวใจของการทำประชาพิชญ์ คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนหลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก

หลักประชาพิชญ์ (PR&D)

- รู้จักโลก รู้จักสังคมไทย รู้จักตัวเอง
- รู้รากเหง้า และเอกลักษณ์
- รู้ศักยภาพ และ “ทุน”
- รู้รายรับ รายจ่าย หนี้สิน
- เรียนรู้จากตัวอย่างชุมชนอื่น (Best Practice)
- วิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพของตนเอง เห็นทางเลือก
- วางแผนแม่บทการพัฒนาตนเองและประชาพิชญ์

ผลของการทำแผนแม่บทชุมชน

- หลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพา มาพึ่งตนเอง เป็นตัวของตัวเอง
- หลุดพ้นจากวัฒนธรรมอุปถัมภ์เข้าสู่วัฒนธรรมข้อมูล ความรู้
- หลุดพ้นจากวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบรับ มาเรียนรู้แบบรุก สืบค้น สำรวจ วิจัย แสวงหา พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง
- หลุดพ้นจากวิถีคิดและวิถีจัดการแบบแยกส่วน มาคิดแบบเชื่อมโยง หรือบูรณาการ และจัดการแบบผนึกพลัง (synergy) ก่อให้เกิดผลไม่เพียงบวก แต่ทวีคูณ

- ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ภูมิใจในรากเหง้า วัฒนธรรมค้นพบ “ทุน” และศักยภาพที่แท้จริงของตนเองจนกล้า “ลงทุน” โดยไม่ต้องรอรัฐช่วย ถ้าช่วยก็ถือว่า “ต่อยอด-สมทบ”
- เกิดวงจรชีวิตใหม่ของชุมชน จัดการชีวิตของตนเองเป็นระบบตัดสินใจได้เองว่า จะกิน จะอยู่ จะทำอะไร อย่างไร
- เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนที่สร้างหลักประกัน ความมั่นคง และระบบสวัสดิการให้ครอบครัว วันนี้อย่างไรและวันหน้ายามแก่เฒ่า

การเรียนรู้ของชุมชน ได้ผลเพราะ

- สนุก (เรียนเรื่องใกล้ตัว วิถีธรรมชาติ)
- ได้ความรู้จริง (ได้ปฏิบัติ ทดลองด้วยตนเอง)
- ได้เพื่อน (เครือข่ายจากชุมชนถึงระดับชาติ)
- ได้กิน ได้ใช้ (ทำเป็น)
- ได้ขาย ได้เงิน (จัดการเป็น)

2.4 ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม

เป็นผู้รอบรู้แห่งบ้านลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้ถ่ายทอดภูมิรู้ด้านวนเกษตรให้แก่ผู้ประกอบการอาชีพและผู้สนใจการเกษตรมาเป็นเวลายาวนาน โดยการประยุกต์หลัก “ทฤษฎีใหม่” มาใช้กับการเกษตรและได้ให้แนวคิดในเรื่องกระบวนการเรียนรู้พื้นฐานทฤษฎีใหม่ ไว้ดังนี้

1) ทฤษฎีใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแนวคิดทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงให้กับสังคมไทยในภาวะวิกฤต ถ้าทำได้เพียงส่วนหนึ่ง สังคมไทยจะสามารถพ้นวิกฤตนี้ไปได้ ซึ่งอาจอาศัยเวลาและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานคุณค่าและความจริงที่เรามีอยู่ต่อการแก้ปัญหาและการพึ่งตนเอง ต้องเป็นการเรียนรู้เพื่อการประยุกต์และจัดความสัมพันธ์ของชีวิตและรายได้ในแบบใหม่ขึ้นมา โดยมีเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นฐานของความพออยู่พอกินในระดับครอบครัว ขยายสู่ความพอเพียงในระดับชุมชน เรียนรู้คุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ของชุมชนจัดการความสัมพันธ์อย่างเหมาะสมกับความรู้และเทคโนโลยีใหม่ โดยมีอุตสาหกรรมชุมชนและธุรกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้

ในทางพุทธศาสนา ทฤษฎี หรือ ทิฐิ หมายถึง ความเห็น ทฤษฎีจึงไม่ใช่รูปแบบทฤษฎีใหม่ จึงเป็นความเห็นใหม่ เป็นหลักคิดที่ต้องนำมาปรับใช้ให้เป็นรูปธรรมอีกครั้งหนึ่ง

ภายใต้เงื่อนไขของ ‘ทุน’ เช่น ความรู้ที่ดิน แหล่งน้ำ พันธุ์ไม้ กลุ่ม ฯลฯ ที่มีอยู่จริงในครอบครัว และชุมชน มีการทบทวน วิเคราะห์ และสังเคราะห์ เกิดเป็นความเห็นใหม่ขึ้นมา ดำเนินการตามความเห็นใหม่นั้น สู่รูปธรรมพื้นฐานแห่งความ ‘เป็นจริง’ และ ‘เป็นอิสระ’

2) กระบวนการเรียนรู้พื้นฐานทฤษฎีใหม่

ความจริง หรือ ของจริง ของแต่ละคนนั้นแตกต่างกัน รูปธรรมของทฤษฎีใหม่ที่จะนำไปสู่การพออยู่พอกิน และพึ่งตนเองได้ของเกษตรกรไทยจึงไม่ตายตัวเป็นแบบเดียวทั้งหมด แต่จำเป็นต้องสร้างกระบวนการสำคัญคือ ‘การเรียนรู้’ ให้เกิดกับคน ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้ได้ เพื่อให้มี ‘ปัญญา’ ที่เพียงพอ ที่จะรู้ว่าอะไรคือ ‘ความจริง’ หรือ ‘ของจริง’ ที่เรามีอยู่ อะไรคือ ‘ความไม่พอ’ ที่ทำให้เกิดทุกข์ อะไรคือสาเหตุ และเราจะแก้ไขได้อย่างไร เช่น ปัญหา คือ เราต้องกินทุกวัน วันละอย่างน้อยสามมื้อ แต่เรามีไม่พอกิน ต้องขีมหาากินก่อน พืชที่ปลูกนั้นกินไม่ได้ทั้งนั้นเลย ปีหนึ่งเก็บเกี่ยวขายได้ครั้งเดียว ขายให้ได้เงินแล้วจึงนำเงินนั้นไปซื้อกินอีกต่อหนึ่ง เช่นนี้แล้วเราทำไมไม่ทำการเกษตรที่ทำให้มีกินเป็นพื้นฐานก่อน จัดการที่ดินที่มีอยู่ให้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ กิจกรรมที่เลือกทำขึ้นอยู่กับแรงงานในครอบครัว ทำให้เรามีกินอย่างพอเพียง ทั้งในด้านคุณภาพประโยชน์ต่อร่างกาย และคุณค่าต่อชีวิต เช่น ขนุน เป็นไม้มงคลอย่างหนึ่งที่ควรปลูกไว้ในบริเวณบ้านสามารถนำมาประกอบอาหารได้หลากหลาย ทั้งขนุนอ่อน ขนุนสุก ไม้ขนุนเป็นไม้มีค่าเครื่องดนตรีไทยบางชนิดต้องทำจากไม้ขนุนเท่านั้น จึงจะสวยงามและมีเสียงที่ไพเราะ หากเรามีขนุนในบ้านหลายต้นกินไม่ทันก็สามารถที่จะขายเป็นขนุนอ่อนต้มได้ หรือ ถ้าสุกแก่ก็ทำเป็นขนุนกวน อร่อยไม่เบาทีเดียว การปลูกขนุนไว้หลังบ้านจึงเชื่อว่าจะมีคนเกื้อกูลสนับสนุนกำจุน

เมื่อได้มาซึ่งสิ่งที่เราไม่มีและมีไม่พอมานแล้ว ยังมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราต้องเรียนรู้และสร้าง ‘ความรู้จักพอ’ ให้เกิดขึ้นด้วย เพราะหากไม่รู้จักพอ ปัญหาความไม่พอก็จะเกิดขึ้นเช่นเดิม กระบวนการสำคัญที่จะเสริมสร้างความพอเพียงให้กับชีวิต ครอบครัว ชุมชน และสังคม คือระบบเศรษฐกิจพื้นฐาน ที่มีอุตสาหกรรมชุมชน และธุรกิจชุมชนเป็นเครื่องมือ เพราะนอกจากการเกษตรที่ทำให้มีกินเป็นพื้นฐานแล้ว เราต้องยอมรับว่าในเงื่อนไขที่เป็นจริงเราผลิตทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นความจำเป็นของชีวิตของเราได้ไม่ทั้งหมด เราจึงต้องสร้างเครื่องมือขึ้นมาจัดการให้เกิดการแลกเปลี่ยนส่วนเกินที่เรามี กับส่วนขาดที่เราไม่มี หรือมีไม่พอให้กับครอบครัว ชุมชนและสังคม เกิดพอเพียงและยั่งยืน

จากการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาเกษตรรายย่อยในพื้นที่ชนบทของคณะกรรมการเกษตรและสหกรณ์วุฒิสภาได้ข้อสรุปของกระบวนการเรียนรู้ มีอยู่ 10 ระบบที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันอย่างเป็นกระบวนการ เรียกว่า ‘แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชน’ หรือ ‘ชุมชนยั่งยืน’ ดังนี้

1. ระบบคุณค่า เป็นนามธรรมที่คอยกำกับกิจกรรมหรือการดำเนินกิจกรรมของระบบอื่นๆ โดยมี 'คน' และ 'การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน' เป็นเป้าหมายสำคัญ ระบบคุณค่าจะเน้นจัดความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน (สังคมหรือชุมชน) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ (การผลิต การจัดการทรัพยากรและการเลือกใช้เทคโนโลยี) และคนกับคุณธรรม (กายและจิต) ระบบคุณค่าจึงปรากฏอยู่ในกฎระเบียบต่างๆ ของสังคม ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน

2. ระบบการเรียนรู้ เป็นแกนกลางของกิจกรรมทุกระบบ เป็นการเรียนรู้ที่ต่อเชื่อมความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเข้ากับความรู้ทางสากล พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องและรับใช้ชีวิตและชุมชนในปัจจุบัน กิจกรรมหรือระบบอื่นๆ จึงต้องมีการเรียนรู้เฉพาะระบบหรือเฉพาะด้าน โดยมี 'ภูมิปัญญา' เป็นแกนกลาง เชื่อมร้อยความรู้ทุกส่วนเข้าด้วยกันเป็นองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนไทย

3. ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน คือการเกษตรที่คำนึงถึงวงจรความอุดมสมบูรณ์โดยธรรมชาติ หลีกเลี่ยงเทคนิคหรือวิธีการทางการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อวิถีธรรมชาติ เกษตรกรรมยั่งยืนในทางรูปธรรม จึงหมายรวมถึงเกษตรผสมผสานวนเกษตร สวนสมรม (ภาคใต้) ไร่นาสวนผสม เกษตรธรรมชาติ พุทธเกษตรกรรม ฯลฯ ที่มีเป้าหมายเพื่อการบริโภค และมีส่วนเกินเพื่อการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนแบบวัฒนธรรมชุมชนและแบบใหม่

4. ระบบทุนชุมชน ความคิดที่ก่อตัวขึ้นจากปัญหานี้สินและการพึ่งพาสถาบันทุนของระบบใหม่ คือ การพึ่งตนเองด้านทุน หรือนัยหนึ่งคือระบบการสะสมทุนของชุมชน ที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาททั้งในด้านการระดม การบริหารจัดการ หลักเกณฑ์และกฎระเบียบต่างๆ รากฐานความคิดจึงแตกต่างจากการสะสมทุนของระบบทุนนิยม และมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองปัจจัยพื้นฐานของสมาชิกในชุมชน

5. ระบบธุรกิจชุมชน หรือการตลาดที่ชุมชนต้องการ ซึ่งประกอบด้วย การจัดการด้านการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิตของตนเอง การจัดการด้านการตลาดเพื่อลดต้นทุนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ชุมชนผลิตเองไม่ได้ ต้องนำเข้ามาจากภายนอกชุมชน และสุดท้ายคือการจัดการด้านระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนต่อชุมชน และระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

6. ระบบอุตสาหกรรมชุมชน เป็นระบบคู่กับระบบธุรกิจ แต่มีรากฐานมาจากระบบการพึ่งตนเองเดิม ที่ครอบครัวเป็นผู้แปรรูป เก็บถนอมผลผลิตของตนเองไว้บริโภคในระยะยาว และเทคนิควิทยาการแปรรูปต่างๆ เช่น เครื่องสีมือ การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านต่างๆ เป็นต้น ที่ไม่ได้รับโอกาสในการพัฒนา โดยชุมชนและเป็นของชุมชนเอง อุตสาหกรรมชุมชนจึงมี 3 แบบ คือ อุตสาหกรรมชุมชนแปรรูปผลผลิต อุตสาหกรรมชุมชนผลผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมชุมชนที่นำวัตถุดิบจากภายนอกมาผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภคและใช้สอยในชุมชน

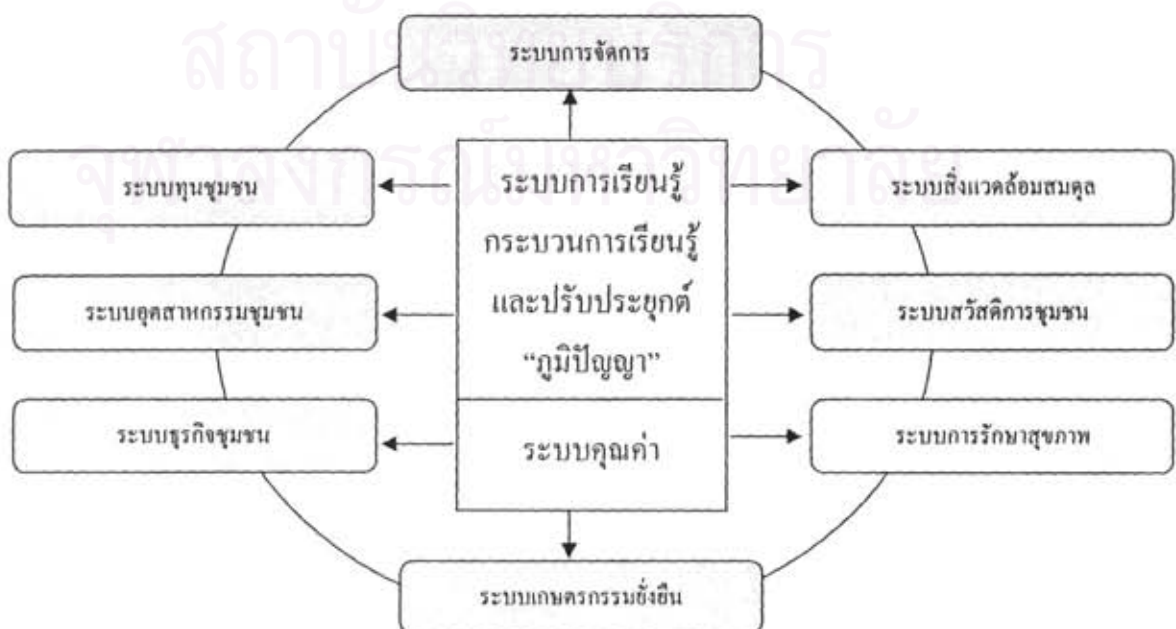

7. ระบบสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากการเกษตรและอุตสาหกรรมที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้วระบบสิ่งแวดล้อมของชุมชนยังครอบคลุมถึงสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบสิ่งแวดล้อมจึงหมายรวมถึง ดิน น้ำ ป่า อากาศ การจัดการทางกายภาพของชุมชน เช่น ถนนหนทาง แหล่งศูนย์กลางชุมชน เป็นต้น และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการเจริญชีวิตด้วย

8. ระบบสวัสดิการชุมชน การคิดในครั้งแรกของชุมชน คือ ชาวบ้านต้องมีสวัสดิการเหมือนข้าราชการเมื่อรัฐให้ไม่ได้ ชุมชนต้องดำเนินการเอง จึงมีกองทุนที่เกิดจากการนำผลกำไรของกองทุนชุมชนต่างๆ มาจัดสรรเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าทำศพ บำนาญ ฯลฯ เมื่อสำเร็จแล้วพบว่าเป้าหมายที่สำคัญของระบบสวัสดิการชุมชน คือ การสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตร่วมกัน หลักประกันที่ว่านี้อาจหมายรวมถึง การช่วยเหลือให้ผู้ไม่มีที่ดินทำกินมีที่ดินทำกินของตนเองได้ด้วย

9. ระบบการรักษาสุขภาพของชุมชน ตั้งอยู่บนฐานของความรู้ด้านการแพทย์ที่เรียกรวมๆ ว่าแผนไทยซึ่งไม่ได้เน้นที่การรักษา แต่เน้นการดูแลสุขภาพ ซึ่งเชื่อมโยงตั้งแต่ ภาวะร่างกายของคน (ธาตุ) ฤดูกาล อาหาร และยาสมุนไพร เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

10. ระบบการจัดการของชุมชน นอกเหนือจากการที่ทุกระบบมีการจัดการของตนเองแล้ว ทั้งชุมชนจะต้องมีการจัดการร่วมเพื่อให้อยู่ในทิศทางเดียวกัน ระบบการจัดการชุมชนนี้อาจหมายถึงระบบแม่ของทั้ง 9 ระบบที่ทำให้องค์กรชุมชน (ใหม่) ที่เกิดขึ้นพัฒนาภาวะความเป็นสถาบันทางสังคมที่สมาชิกในชุมชนพึ่งพาได้ ทดแทนบทบาทของสถาบันหมู่บ้าน (เดิม) ที่อ่อนลงตัว ดังกรณีของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปือย หรือกลุ่มเกษตรกรทำนาโนใต้ เป็นต้น

3) รูปธรรมความเห็นใหม่ วิธีคิดเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง

- เป็นเกษตรกรรมเพื่อให้มีกินเป็นพื้นฐาน
- เป็นการพัฒนาสู่อุตสาหกรรมชุมชน
- เป็นการสร้างสวัสดิการชีวิตยามแก่ชรา
- เป็นการฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อจัดระบบสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลตามธรรมชาติ

วนเกษตร เป็นการทำกิจกรรมการเกษตรหลาย ๆ อย่างผสมผสานในพื้นที่เดียวกัน พัฒนาขึ้นมาเพื่อเสริมความมั่นคงของที่ดินในชนบท เป็นหลักประกันว่าพื้นที่ในชนบทจะได้ใช้ประโยชน์เพื่อการเพาะปลูก สนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของเกษตรกรหรือปัจจัย 4 ได้แก่ พืชอาหาร ไม้ผล ยาสมุนไพร พลังงาน ไม้ใช้สอยสร้างบ้านเรือน และไม้ยืนต้นที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ และสัตว์เลี้ยง เพื่อให้เกิดประโยชน์หลายอย่างแบบต่อเนื่อง โดยคงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมไว้ ไม้ยืนต้นในระบบวนเกษตร หมายถึง พืชไม้เนื้อแข็งมีชีวิตยืนนานหลายปี อาจเป็นไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ไผ่ หรือไม้ตระกูลปาล์ม เช่น หมาก มะพร้าว

วนเกษตร เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในการจัดการทรัพยากรในไร่นาและในป่าธรรมชาติ

วนเกษตร เป็นแนวคิดและทางเลือกปฏิบัติทางการเกษตรแบบหนึ่ง ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น โดยทั่วไปเน้นบทบาทของคนและความรู้พื้นฐานบ้านดั้งเดิม ผสมผสานกับเทคนิคการจัดการเพิ่มผลผลิตจากพืชพรรณที่ปลูก ทั้งไม้ยืนต้น ไม้ผล พืชผัก และสัตว์เลี้ยง

3.1) วนเกษตรมีหลายแบบ

วนเกษตรแบบบ้านสวน มีต้นไม้และพืชผลหลายชั้นความสูง โดยปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น สมุนไพร พืชผักสวนครัว ผักพืชบ้าน ในบริเวณบ้าน

วนเกษตรที่มีต้นไม้แทรกในนาหรือในทุ่งหญ้า เหมาะกับพื้นที่มีลักษณะสูง ๆ ต่ำ ๆ โดยปลูกต้นไม้เสริมอยู่เสมอ จึงต้องปลูกไม้เพิ่มความชุ่มชื้น บังแดดบังลมให้กับไม้ที่ต้องการร่มเงาและความชื้น

วนเกษตรที่มีแถบต้นไม้และพืชผลสลับกัน เหมาะกับพื้นที่ที่มีความชันเป็นแนวขวาง น้ำไหลชะหน้าดินมาก แถบต้นไม้ซึ่งปลูกไว้สองหรือสามแถวสลับกับพืชผลเป็นช่วง ๆ ขวางความลาดชัน จะช่วยรักษาหน้าดินและในระยะยาวจะทำให้เกิดบันไดดินแบบธรรมชาติให้กับพื้นที่ อาจให้มีความกว้าง 5 ถึง 20 เมตร ตามความเหมาะสมของพื้นที่

วนเกษตรใช้พื้นที่หมุนเวียนปลูกไม้ยืนต้นพืชผล และสัตว์เลี้ยง เหมาะกับพื้นที่ขนาด

กลางถึงขนาดใหญ่ซึ่งมีพื้นที่พอที่จะปลูกพืชผลเป็นแปลงหมุนเวียน โดยมีแปลงไม้ยืนต้นร่วมกับการเลี้ยงแบบหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูดิน

3.2) วนเกษตรทำได้อย่างไร

การเลือกทำวนเกษตรต้องมีความตั้งใจเชื่อว่าจะทำสำเร็จ เริ่มจากการปรับพื้นฐานความต้องการของเกษตรกรและครอบครัวทำความเข้าใจในตัวเกษตรกรเองและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ตลอดจนความรู้ในการปลูก การบำรุงรักษา และการจัดการ หากความรู้ความเข้าใจยังไม่เพียงพอต้องหาเพิ่มเติมและจัดสอนให้เลือกรูปแบบวิธีการ ตลอดจนเลือกพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ แล้วลงมือปฏิบัติที่จะจัดการพืชและสัตว์ให้ได้หากเริ่มในพื้นที่ว่างเปล่าจะต้องตัดสินใจเลือกชนิดพืชหรือสัตว์ที่จะเลี้ยง

3.3) วนเกษตรมีทางเลือกปฏิบัติได้หลายแนวทาง

- ในพื้นที่โล่งเตียนหรือที่ดินรกร้างว่างเปล่า
  - ปลูกไม้ยืนต้นเป็นหลักหรือเป็นประธานก่อน แล้วจึงปลูกไม้พุ่มเตี้ยหรือไม้ล้มลุกแทรกกระหว่างไม้หลัก หรือ
  - ปลูกพืชล้มลุกก่อนแล้วจึงปลูก ไม้ยืนต้น เสริมตามช่องว่างและขอบแปลง เพื่อบังลม รักษาความชุ่มชื้นยึดดิน และคุ้ยคีย์ปุ๋ยในดิน
- ในพื้นที่ไร่ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง แต่ผลผลิตต่ำ
  - วางแผนปลูกไม้ผลยืนต้น เช่น กระท้อน มะม่วง ระหว่างแถว 20 ถึง 30 เมตร ในปีแรก แล้วปลูกพืชไร่ระหว่างแถว ปีที่สองหลังการเก็บเกี่ยวพืชไร่แล้ว ปลูกไม้ผลยืนต้นแทรกเพิ่มขึ้นอีกมีพื้นที่ขนาดใหญ่ อาจปลูกพืชไร่หมุนเวียนด้วยก็ได้
  - วางแผนปลูกพืชในร่มเสริม ทั้งไม้พุ่มเตี้ย เช่น ตะบูน น้อยหน่า และพืชคลุมดิน เช่น ข้า กระชาย เป็นต้น เมื่อถึงระยะนี้จะเริ่มเก็บ ไม้ผลได้บางส่วน เช่น ไม้ที่อยู่ร่วมกับพืชอื่นไม่ได้ ควรให้มีพืชแต่ละระดับความสูงตามชนิดและจำนวนที่เหมาะสม
  - หากมีไม้และพืชผลน้อยเกินไปให้เลือกชนิดไม้และพืชที่ปลูกเสริมที่ละน้อยจนกว่าจะมีชนิดและจำนวนที่ต้องการ
- วนเกษตรในพื้นที่ราบ ควรเริ่มด้วยการสร้างแหล่งน้ำและแหล่งเก็บสะสมความชุ่มชื้น เช่น ขุดบ่อน้ำ คูน้ำ ขอร่องสวน และปลูกไม้ประธานให้ร่มเงา กันลมและให้ปุ๋ย เช่น ดินกล้วย ต้นทองหลาง ปลูกเสริมพืชสมุนไพร พืชผักสวนครัว เมื่อที่ดินมีไม้ประธานขึ้นเป็น ไม้ที่เลี้ยง ดินจะร่วนซุยและชุ่มชื้นขึ้น การเตรียมดินเพื่อปลูกพืชเสริม ควรมีน้อยที่สุด โดยอาจปลูกโดยใช้ไม้ทิม ขอบขุดแล้วหยอดเมล็ดหรือหว่านก็ได้
- วนเกษตรในที่ลาดชัน มีแนวทางปฏิบัติได้หลายอย่าง ขึ้นอยู่กับรูปร่างลักษณะของ

พื้นที่เป็นสำคัญ ในที่ลาดชันควรทำแนวระดับให้กับพื้นที่ก่อน โดยใช้เครื่องมือง่าย ๆ เช่น โกรงไม้สามเหลี่ยม

2.5 ครูสุรินทร์ กิจนิตชีว

มีแนวคิดเกี่ยวกับปัญญา การพัฒนาปัญญา และกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ดังนี้

1. ปัญญา คืออะไร ปัญญา คือ การมองเห็น โลกแห่งความจริงที่สมบูรณ์ด้วยตาในผ่านโลกที่ปรากฏ หรือ โลกแห่งการรับรู้ด้วยตา เพื่อ 4 ลักษณะ คือ

1.1 ปัญญา คือ การมองเห็นความจริงทั้งหมดของชีวิตและสรรพสิ่ง ซึ่งดำรงอยู่อย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นองค์รวม ต่างอิงอาศัยกันโดยมิได้แยกส่วนเป็นเอกเทศ

1.2 ปัญญา คือ การมองเห็นความเปลี่ยนแปลงของชีวิตและสรรพสิ่งเป็นสามัญลักษณะตามเหตุ/ปัจจัยที่หมุนเวียนมาเป็นระบบสันตติ ไม่มีสิ่งใดสูญหายไปจากโลก และไม่มีสิ่งใดเพิ่มขึ้น/ลดลง

1.3 ปัญญา คือ การมองเห็นสภาวะทุกข์ของ มนุษย์/สังคม/ธรรมชาติ อันเกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ และมองเห็นมรรควิธีในการหาทางออกจากทุกขภาวะไปสู่อิสรภาพของชีวิตภายใต้ศักยภาพแห่งตน

1.4 ตามพุทธปรัชญา ปัญญามี 3 ระดับ

- ระดับสตรมยปัญญา ปัญญาจากการรับรู้ทางอายตนะ 6 ทางผัสสะ
- ระดับจินมยปัญญา ปัญญาจากการคิด พิจารณาไตร่ตรอง ทำความเข้าใจต่อโลกแห่งการรับรู้ ด้วยการวิเคราะห์/สังเคราะห์
- ระดับภาวนมยปัญญา ปัญญาจากการลงมือปฏิบัติจริง สรุปเป็นความรู้ยกระดับความรู้นำไปใช้ใหม่ อยู่เรื่อยไป

2. แนวคิดในการพัฒนาปัญญา มี 3 ประเด็น

2.1 พุทธปรัชญา ให้คุณค่าสูงสุดต่อสิ่งเหล่านี้

- นัตถิ ปัญญา สมา อารท
- อตตาทิ อตโน นาโถ
- ชีวิตที่สมบูรณ์ คือ ชีวิตที่มีการศึกษา (สิกขา)

2.2 ให้ความสำคัญกับความคิดที่เป็นกลาง ไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง ไม่แยกส่วน แต่เป็นองค์รวมทั้งรูปธรรม/นามธรรม รวมทั้ง จิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์

2.3 ในการพัฒนาปัญญา คือ การพัฒนาคน ใช้หลักศีลสิกขา สมာธิสิกขา และ ปัญญาสิกขา

โดยละอุกุศลทางกาย วาจา รักษาความเป็นปกติทางสังคม ไม่เบียดเบียนแต่เกื้อกูล

- ศีล คือ กระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้ด้วยดี
- สติ คือ กระบวนการเรียนรู้และฝึกกาย เวทนา จิต และเท่าทันความคิดปรุงแต่ง
- สมาธิ คือ กระบวนการเรียนรู้และฝึกจิตให้สงบ ชกคุณแก่ระดับจิต
- ปัญญา คือ กระบวนการเรียนรู้/ฝึก วิธีคิดจากกิดมิดวิธี/เป็นคิดถูกวิธี

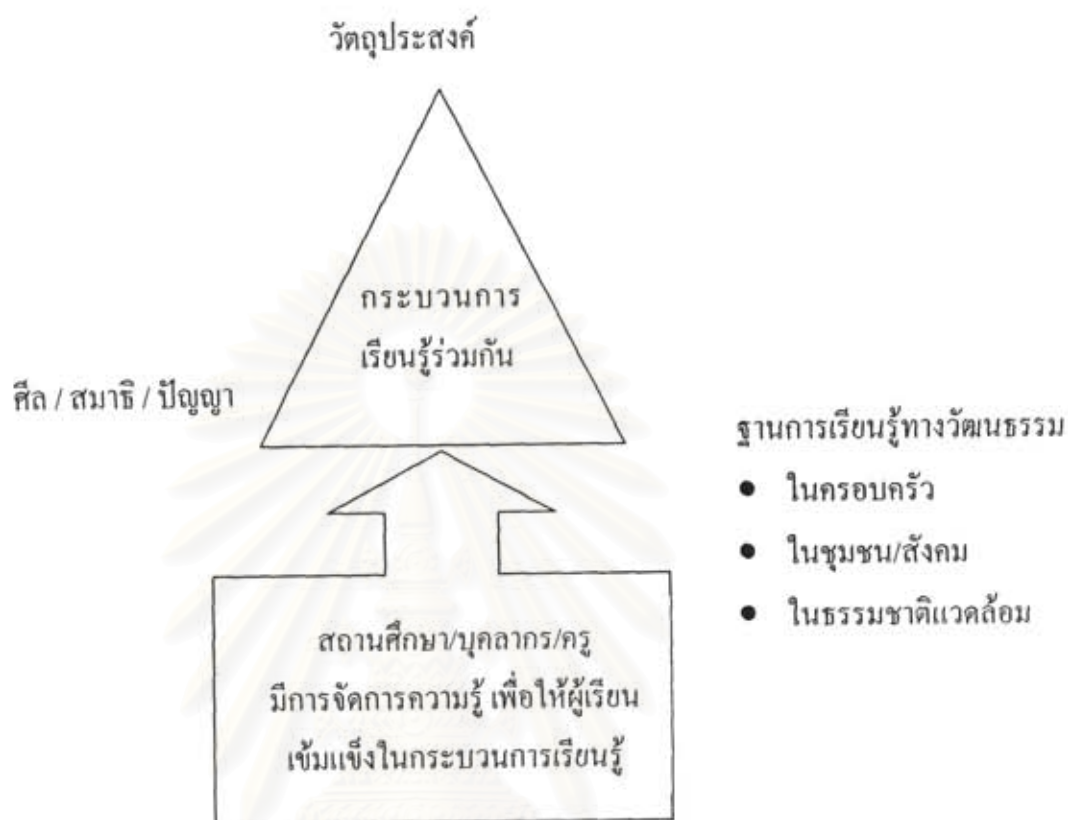
3. แนวคิดในการพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์

3.1 มนุษย์ มีศักยภาพในการเรียนรู้อยู่แล้ว ตามแนว/จริต/สไตน์ เฉพาะงาน

3.2 มนุษย์ เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึกและพัฒนาตนเองได้ ขกระดับงาน/ภูมิตนเอง ได้ไม่มีที่สิ้นสุด

3.3 สถานศึกษา/บุคลากรทางการศึกษา ควรเป็นหน่วยเอื้อทางการศึกษาให้มนุษย์มีเวที มีโอกาส ได้แสดงศักยภาพ ตามชื่อ/ระดับ ความสามารถที่เขาควรจะไปถึง/เข้าถึงได้ในชีวิตนี้

จากเดิมใช้ ศุ จิ ปุ ลิ ภาควิชาการปรับขยายให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน

สรุปได้ว่าพุทธศาสนาที่เข้ามาในกระบวนการเรียนรู้บนฐานการเรียนรู้ของวัฒนธรรมไทยทั้งในครอบครัว ในชุมชน สังคมและสภาพแวดล้อม โดยสถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อการพัฒนาปัญญา

บนพื้นฐานแนวคิดไทย

ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูล จากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอรูปแบบที่แสดงให้เห็นรูปแบบการสร้างครูในสถาบันครูศึกษา และการอบรมครูประจำการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย โดยนำเสนอตั้งแต่แผนภูมิที่ 1 ถึง แผนภูมิที่ 8 ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แนวคิดการผลิตและพัฒนาครูเพื่อการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์และการบรรยายของผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า แนวคิดไทยมีความเป็นมาจากพื้นฐาน 3 ฐานหลัก คือ ฐานเกษตรกรรม พุทธศาสนา และเศรษฐกิจพอเพียง นั่นคือ บนพื้นฐานแนวคิดเกษตรกรรม วิถีชีวิตของคนไทย มีความผูกพันกับเกษตรกรรมธรรมชาติ เกษตรกรรมผสมผสาน วนเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรรมยั่งยืน วิถีชีวิตผูกพันกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ศิลปะพื้นบ้าน โดยมีแพทย์แผนไทย และสมุนไพรใช้ในการบำรุงรักษาชีวิต ในขณะเดียวกันสังคมไทยได้ยึดมั่นในหลักธรรมของพุทธศาสนาที่มีหลักคำสอนให้เกิดปัญญา มีความสามารถในการคิดและกระทำ มีความรู้รอบและรู้ลึก มีความสามารถในการแก้ปัญหาได้ ทันการ พัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างสมดุล และยึดทางสายกลางในการดำรงชีวิต และมี

วิถีชีวิตอยู่บนเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การรู้จักประหยัด พึ่งพาตนเอง มีการผลิตและจำหน่ายสินค้าเอง ตั้งกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นธุรกิจชุมชน

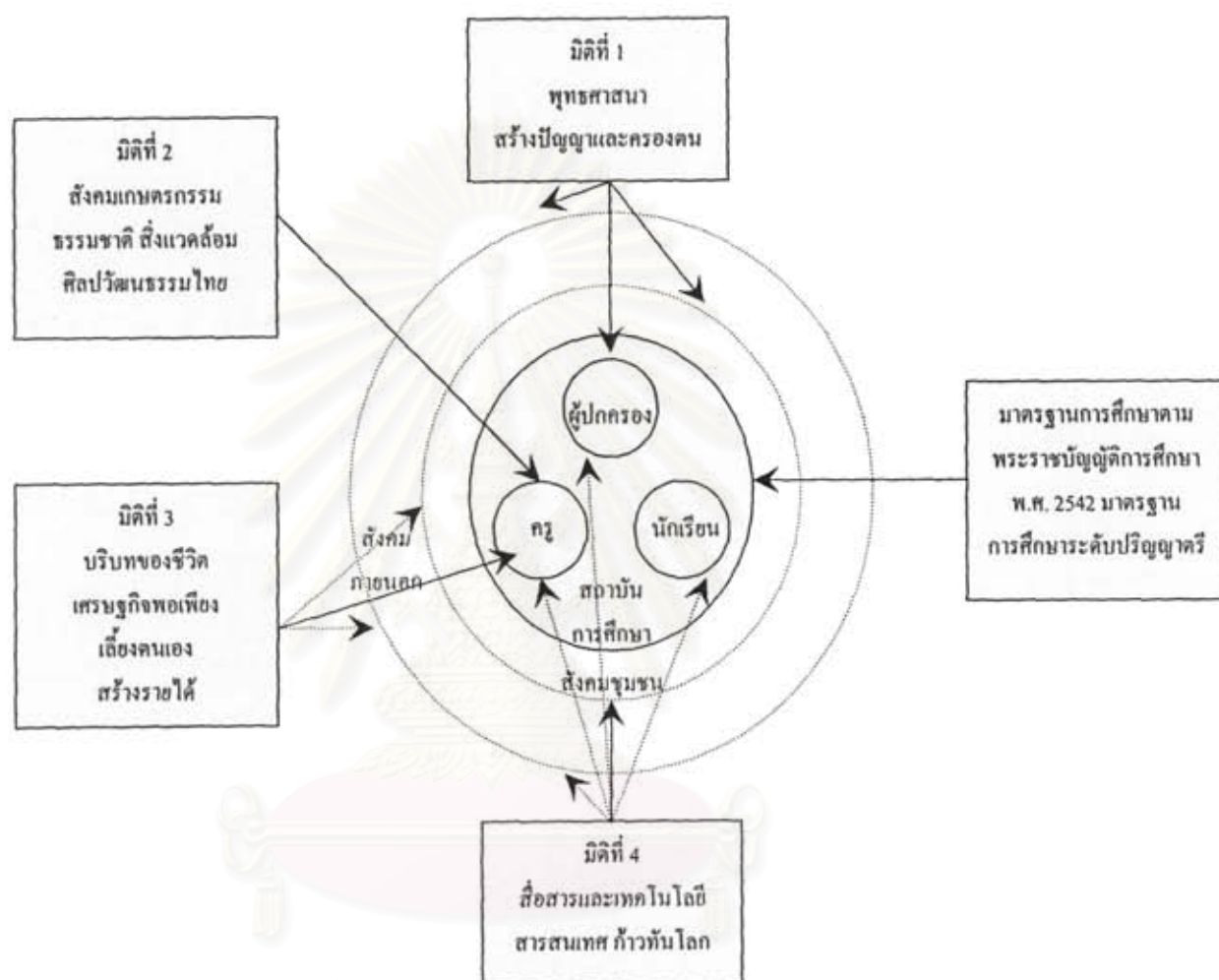

แผนภูมิที่ 2 การพัฒนาปัญญาเกิดจากการพัฒนา 3 ระดับ

ในการพัฒนาปัญญา ลำดับแรกเกิดจากการเรียนรู้จากภายนอก เกิดจากความรู้เดิม ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ โดยการศึกษาด้วยตนเองจากตำรา ผู้รู้ ปราชญ์ ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเกิดจากการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน ได้แก่ การรับการอบรม การเป็นผู้ให้การอบรมแก่ผู้อื่น ขั้นตอนมา ปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้จากภายในตนเองเป็นระดับที่เกิดกระบวนการคิด ได้แก่ การคิดเชิง

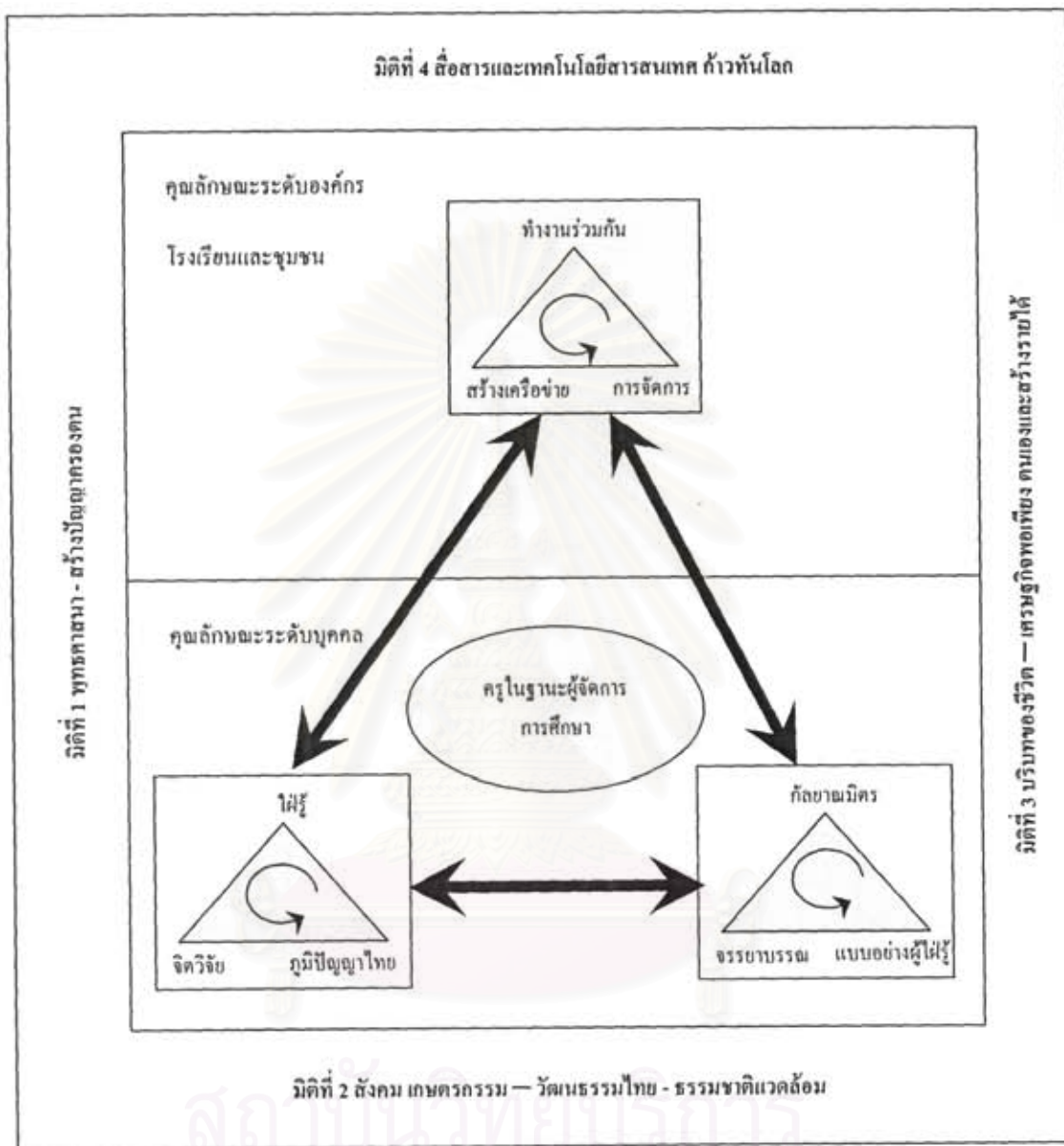
วิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ การคิดเชื่อมโยง การคิดสร้างสรรค์ และการคิดอุปมาอุปมัย เมื่อเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองแล้ว ได้มีการปฏิบัติจริง เกิดการสร้างองค์ความรู้ โดยการลงทำจริง แก้ปัญหา นำไปใช้ และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การเกิดภูมิปัญญา

แผนภูมิที่ 3 การสร้างครูเพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

จากมาตรฐานพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และมาตรฐานการศึกษา ระดับปริญญาตรี กำหนดให้ทุกคนทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน ดังนั้น ผู้ปกครอง ครู สถานศึกษา สังคม ชุมชน และสังคมภายนอก มีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน จะเห็นได้ว่า ในมิติที่ 1 พุทธศาสนา สร้างปัญญาและการครองตนอยู่ในสังคม ในมิติที่ 2 สังคมเกษตรกรรมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมไทย เป็นพื้นฐานของการสร้างวิถีชีวิตไทย ในมิติที่ 3 บริบทของชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง สามารถเลี้ยงตนเองได้ สร้างรายได้ และในมิติที่ 4 การสื่อสาร เทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ทำให้ก้าวทันโลก มีส่วนสัมพันธ์กับสังคมชุมชน ในการสร้างครู เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

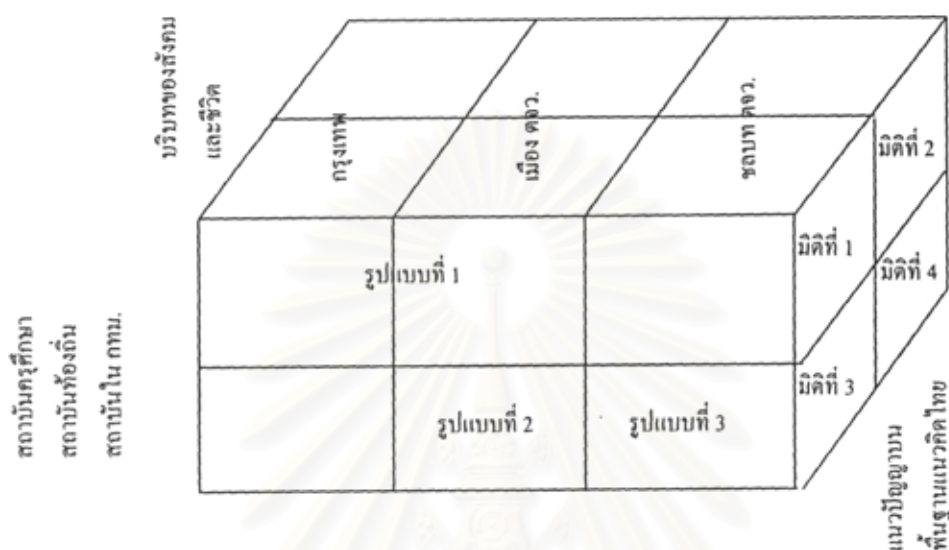
คุณลักษณะของครูในรูปแบบ

จูปาลงการศึกษามหาวิทยาลัย
แผนภูมิที่ 4 คุณลักษณะของครูตามมิติการสร้างครู

จากแผนภูมิที่ 4 แสดงให้เห็นสภาพการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทยที่ครู พ่อ—แม่—นักเรียน ร่วมกันสร้างสรรค์ การเรียนรู้ เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย โดยนักเรียน ได้รับการพัฒนาปัญญาจากครอบครัว ที่มีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา เมื่อ นักเรียนเข้าสู่ระบบ โรงเรียนมีครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่าง ในขณะเดียวกัน นักเรียนได้รับการถ่ายทอด ความรู้จากโลกในการสื่อสารด้วยคอมพิวเตอร์จากอินเทอร์เน็ต และนักเรียนได้รับการ

ถ่ายทอด ความรู้จากโลกแห่งความเป็นจริง จากคน ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม โดยมีการถ่ายทอด
ความรู้ซึ่งกันและกัน ทั้งจากพ่อแม่ นักเรียนและครู และครูสู่นักเรียนและพ่อแม่

แผนภูมิที่ 5 แสดงการจำแนกรูปแบบย่อยการผลิตครูและการอบรมครูเพื่อการเรียนรู้ด้วยการพัฒนา
ปัญญานบนพื้นฐานแนวคิดไทย

จากแผนภูมิที่ 5 รูปแบบการผลิตครู และการพัฒนาครู เพื่อการเรียนรู้ด้วยการพัฒนา
ปัญญานบนพื้นฐานแนวคิดไทย ที่มีความหลากหลายแตกต่างกันตามสถานที่ตั้งสถาบันการศึกษาที่มี
สถาบันท้องถิ่น เพื่อสถาบันในกรุงเทพมหานคร ที่จะผลิตครูเพื่ออบรมครูให้สอดคล้องกับบริบทของ
สังคมและชีวิต ซึ่งจำแนกได้ รูปแบบที่ 1 สถาบันการศึกษาทั้งสถาบันท้องถิ่นในกรุงเทพมหานคร จะ
จัดรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมและชีวิตของกรุงเทพมหานคร
ในขณะที่ รูปแบบที่ 2 สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นและในกรุงเทพมหานครจัดรูปแบบการผลิตครู และ
พัฒนาครูให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและชีวิตเมืองต่างจังหวัด สำหรับ รูปแบบที่ 3 สถาบันครู
ศึกษาจัดรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมและชีวิตของชนบท
ต่างจังหวัด รูปแบบการผลิตและการพัฒนาครูทั้ง 3 รูปแบบ สามารถจัดการสร้างครูในมิติ แนวปัญญาน
บนพื้นฐานแนวคิดไทยใน 4 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 พุทธศาสนา สร้างปัญญาและครองตน มิติที่ 2 สังคม
เกษตรกรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมไทย มิติที่ 3 บริบทของชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง
เลี้ยงตนเองสร้างรายได้ และมิติที่ 4 สื่อสาร เทคโนโลยีสารสนเทศก้าวทันโลก

แผนภูมิที่ 6 โครงสร้างหลักสูตรการผลิตครูระดับปริญญาตรีเพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

จากแผนภูมิที่ 6 แสดงโครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรที่บูรณาการ บนพื้นฐานความรู้ที่เป็นกลางตามมาตรฐานการศึกษาระดับปริญญาตรี ได้แก่

- 1) พื้นฐานการศึกษาทั่วไป ประกอบด้วย ความรู้ด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์
- 2) ความรู้และทักษะเฉพาะวิชาชีพ เป็นหมวดวิชาเฉพาะ
- 3) ความรู้เสริมเพื่อสร้างประสบการณ์ที่ลึกซึ้งและ
- 4) กิจกรรมพัฒนานิสิตนักศึกษา เพื่อเสริมสร้างให้นักศึกษาได้รับการพัฒนาองค์รวมทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตใจ โดยมีแนวคิดพื้นฐานของศาสตร์ คำจำกัดความของศาสตร์และ

จรรยาบรรณวิชาชีพเป็นพื้นฐาน ในแต่ละหมวดวิชา มีกลุ่มรายวิชาต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นฐานแนวคิดไทย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรกรรม กลุ่มพุทธศาสนา และกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. หมวดวิชาการศึกษาทั่วไป

1.1 กลุ่มเกษตรกรรม ได้แก่ รายวิชา เกษตรกรรมยั่งยืน วนเกษตร น้ำกับชีวิต เกษตรกรรมธรรมชาติ เกษตรผสมผสาน วิถีไทย การพัฒนาชุมชน วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมชาวนา วัฒนธรรมลุ่มน้ำ ภาษาถิ่น มรดกไทย กินอยู่อย่างไทย ผู้นำชุมชน

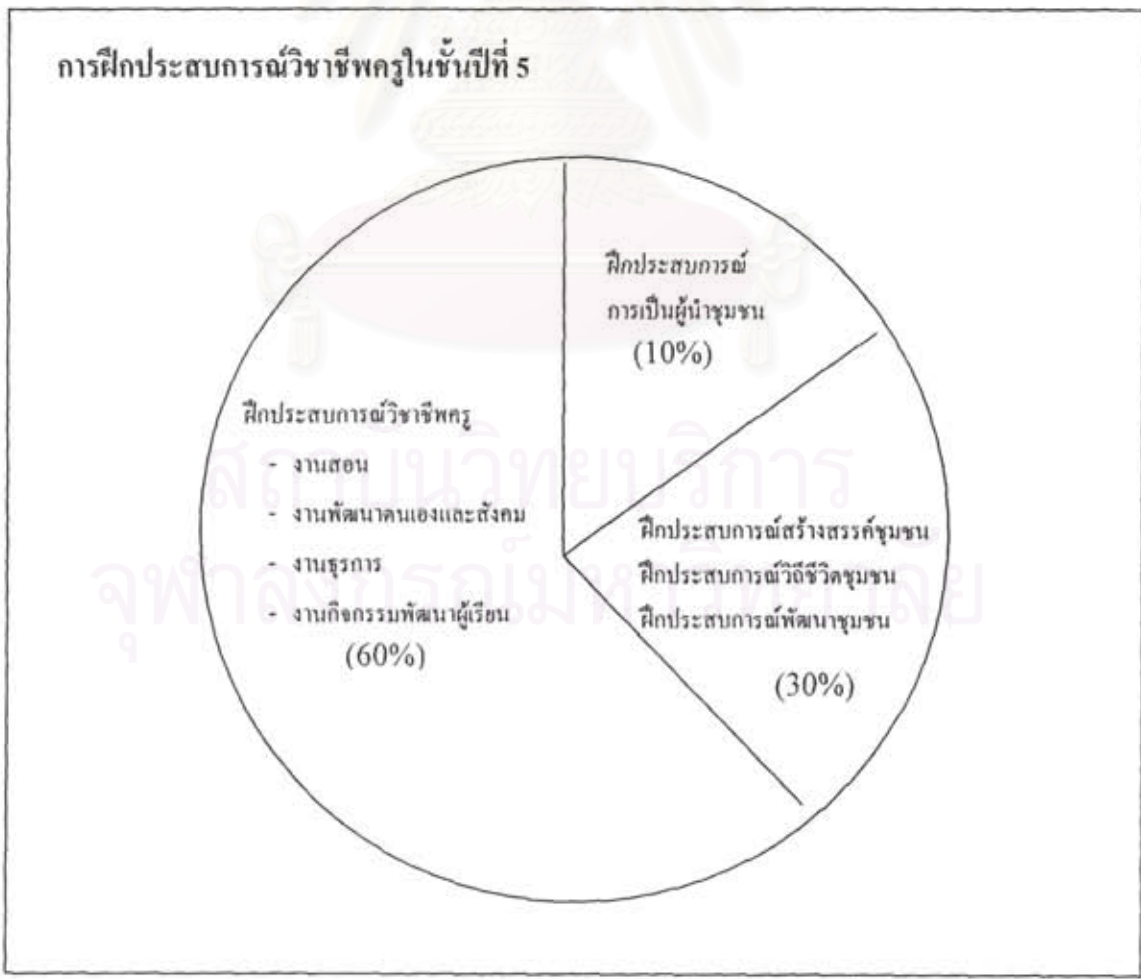
1.2 กลุ่มพุทธศาสนา ได้แก่ รายวิชา วิถีพุทธแนวคิดตะวันออก คิดอย่างไทย พุทธศาสนากับคุณภาพชีวิต

2. หมวดวิชาเลือกเสรี

2.1 กลุ่มเกษตรกรรม ได้แก่ รายวิชา ลุ่มแม่น้ำ วนเกษตร อนุรักษ์ ชุมชน วิถีชีวิตไทย

2.2 กลุ่มพุทธศาสนา ได้แก่ รายวิชา พุทธธรรม ธรรมกับชีวิต วิถีพุทธวิถีไทย

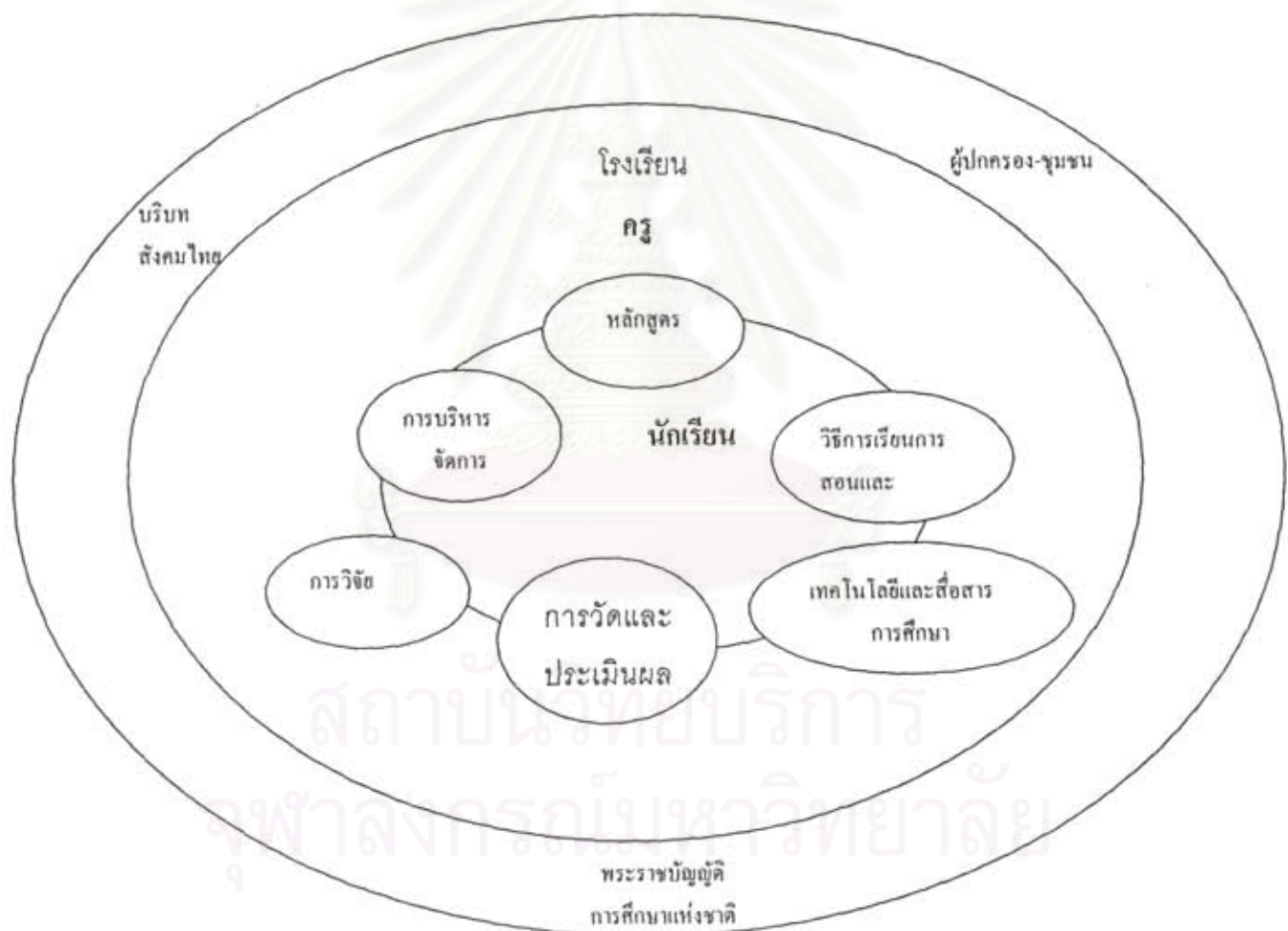
2.3 กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ รายวิชา ชีวิตพอเพียง สหกรณ์ชุมชน วิสาหกิจชุมชน

แผนภูมิที่ 7 แสดงถึงสัดส่วนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในชั้นปีที่ 5 ของนักศึกษาครู

ในการแบ่งสัดส่วนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในชั้นปีที่ 5 ของนักศึกษาครู ได้กำหนดสัดส่วนการฝึกประสบการณ์ ดังนี้

1. ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ร้อยละ 60 ได้แก่ การฝึกงานสอน งานพัฒนาตนและสังคมงานธุรการ และงานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
2. ฝึกประสบการณ์การเป็นผู้นำชุมชนร้อยละ 10
3. ฝึกประสบการณ์พัฒนาชุมชน ฝึกประสบการณ์สร้างสรรค์ชุมชน ฝึกประสบการณ์วิถีชีวิตชุมชน ร้อยละ 30

แผนภูมิที่ 8 แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของครูในโรงเรียน เพื่อพัฒนาศักยภาพของนักเรียน

จากแผนภูมิ ครู มีหน้าที่ในการวิเคราะห์และพัฒนาหลักสูตรการศึกษา มีหน้าที่ในการหาวิธีจัดกระบวนการ เรียนรู้ แสวงหาและใช้เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา มีหน้าที่ในการวัดและการประเมินผลผู้เรียน ในขณะที่เดียวกันครู ต้องมีหน้าที่ในการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้และการวิจัยใน

ชั้นเรียน เพื่อพัฒนาแก้ปัญหาผู้เรียน และครูมีหน้าที่ในการบริหารจัดการในห้องเรียน โรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดถึงบทบาทหน้าที่ครูในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สอดคล้องกับบริบท สังคมไทย และความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน

สรุปผลการประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ

คณะผู้วิจัย ได้จัดการประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นคณะที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของ คณะศึกษาศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ทุกมหาวิทยาลัย ในวันพฤหัสบดีที่ 15 กันยายน 2548 ณ ห้องประชุมนานาชาติ 2 อาคาร 3 คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการดำเนินงานครั้งนี้ ผู้วิจัยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาเอกสารประกอบการประชุมที่แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การสรุปความเป็นมาและการวิเคราะห์ข้อมูลของโครงการวิจัย และส่วนที่ 2 การนำเสนอรูปแบบการผลิตและอบรมครู ที่พัฒนาจากข้อมูลในส่วนที่ 1 โดยขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะรูปแบบการผลิตและการอบรมครูที่เสนอไว้ในส่วนที่ 2 ซึ่งสาระจากการประชุมนำมาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่า บนพื้นฐานแนวคิด ไทยในมิติที่ 1 ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ควรที่จะปรับเป็นมิติของศาสนา เพื่อไม่ได้เกิดความขัดแย้งต่อศาสนาอื่น ส่วนวิถีพุทธ ให้ใช้คำกลาง ๆ คือ วิถีไทย และในหมวดวิชาเฉพาะ วิชาการสอนตามแนวพุทธ ปรับเป็นการสอนตามแนวศาสนา ที่แต่ละคนนับถือ และวิชาค่ายพุทธธรรม ควรจัดเป็นวิชาเลือกเสรี รวมทั้งส่งเสริมการเกษตรพอเพียง หรือวิถีชีวิตแบบพอเพียง อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงถึงความจำเป็นที่ต้องเน้นไปที่พุทธศาสนา เนื่องจากขอบเขตการวิจัยครั้งนี้ ระบุถึงพื้นฐานทางปัญญาบนพุทธศาสนา ซึ่งข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว สามารถนำไปกล่าวไว้ในการประยุกต์รูปแบบนี้ไปใช้ในสถานการณ์จริงในแต่ละบริบท

2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

การจัดกระบวนการเรียนรู้ ครูต้องเป็นตัวแบบหรือแบบอย่างที่ดีให้กับลูกศิษย์ ทั้งในวิถีการดำเนินชีวิต วิถีความคิด วิถีการใฝ่รู้ ซึ่งก่อนที่จะสร้างหลักสูตรครูขึ้นมา ควรที่จะชี้ให้ชัดเจนว่าคุณลักษณะของครูตามวิถีไทยควรจะเป็นอย่างไร นอกจากความรู้ในศาสตร์ที่สอนแล้ว จะบูรณาการ

(integrate) อย่างในหลักสูตร เพื่อให้ครูที่ผ่านหลักสูตรนี้ ออกไปสู่สังคมที่มีวิถีความเป็นอยู่สะท้อนความเป็นไทย ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิยังให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า เป้าหมายที่ชัดเจนในการผลิตครูตามที่ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ กำหนดไว้มีอยู่ 4 ประการคือ 1) ครูต้องมีความรู้ (knowledge) ที่ดี 2) ต้องฝึกประสบการณ์วิชาชีพให้เข้มข้นกว่าเดิม 3) ต้องมีความสามารถในการวัดประเมินผลและการจัดทำหลักสูตรผลและ 4) ต้องมีความสามารถประยุกต์ใช้ (application) ภายใต้วินิปัญญาไทย (Thai wisdom) ซึ่งกระบวนการที่จะพัฒนาปัญญาของรูปแบบการผลิตครูนั้น ต้องครอบคลุมใน 4 มิติ คือ มิติที่ 1 มิติทางด้านพุทธศาสนา มิติที่ 2 มิติทางด้านสังคมเกษตรกรรม มิติที่ 3 มิติทางวิถีชีวิต และมิติที่ 4 มิติทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเน้นที่กระบวนการในการเรียนรู้ในรายวิชานั้น ๆ ด้วย นั่นคือ ในรูปแบบควรระบุกระบวนการในการพัฒนาปัญญาจากภายนอก ภายใน ไปสู่วิถีการปฏิบัติที่ชัดเจน ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของรูปแบบนี้

อีกประเด็นหนึ่งที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้หยิบยกขึ้นมาคือ จากผลการวิจัยของสภาการศึกษา ที่ได้แบ่งสังคมออกเป็น 4 ชุาน ได้แก่ สังคมฐานอนุภาค สังคมความพอเพียง สังคมรายได้ดีโอกาส และสังคมแห่งการแข่งขัน แต่จากกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปิดเสรี แข่งขัน และเทคโนโลยี จึงทำให้สังคมรับรู้ร่วมกันถึงมิติของสังคม ใน 3 มิติคือ สังคมสมานฉันท์ สังคมแห่งการเรียนรู้ และสังคมพอเพียง ซึ่งรูปแบบที่สร้างขึ้นครั้งนี้ ควรให้ครอบคลุมมิติด้านต่าง ๆ ดังกล่าวด้วยเช่นกัน โดยมีฐานของการพัฒนาปัญญาใน 3 ระดับ คือ การเรียนรู้จากภายนอก การเรียนรู้จากภายในตนเอง และการปฏิบัติจริง จนเกิดปัญญา ตามที่ผู้วิจัยนำเสนอ นอกจากนี้ ควรที่จะคำนึงถึงการสร้างปัญญาที่แท้จริง ไม่ใช่เพียงแค่การบอกเล่าข้อความรู้จากครูสู่เด็กเท่านั้น และควรระบุกระบวนการในการพัฒนาให้ชัดเจน

3. รูปแบบการพัฒนาครูเพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะว่า รูปแบบที่พัฒนาควรคำนึงถึงวิถีหรือกระแสของสังคมโลกด้วย โดยนำสาระของวิถีไทยมาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรผลิตครูในอนาคต แต่ไม่ใช่เป็นค้ำตั้งทั้งหมดและควรเน้นทั้งในส่วนของเนื้อหาที่เป็นวิถีไทยและกระบวนการสร้างครูให้สอดคล้องกับวิถีไทยภายใต้หลักธรรมทางศาสนา คือ สมานธิ ปัญญา

นอกจากนี้ ที่ประชุมยังเสนอให้พัฒนารูปแบบในลักษณะของ โมดูล (Module) ที่มีจุดมุ่งหมายชัดเจน โดยยึดตามกรอบของกระบวนการพัฒนาปัญญาใน 3 ระดับที่งานวิจัยนี้กำหนดขึ้น และระบุถึงคุณลักษณะของครูที่ต้องการพัฒนา เนื้อหาสาระและกระบวนการ

ส่วนรายละเอียดของโมดูลนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ควรที่จะกำหนดให้ชัดเจนว่า ในกระบวนการผลิตครุ นั้น จำเป็นต้องใช้กี่โมดูล จึงจะครอบคลุมในทุกมิติ รวมทั้งต้องคำนึงถึงโครงสร้างของหลักสูตรการผลิตครุที่มีอยู่เดิมด้วย โดยอาจจะระบุเป็นสัดส่วน เช่น โมดูลที่สัมพันธ์กับกลุ่มวิชาศึกษาทั่วไป อาจจะมี 3 โมดูล ประมาณ 3 หน่วยกิต นั่นคือ 1 โมดูล เท่ากับ 1 หน่วยกิต และบรรจุมสาระที่เกี่ยวกับวิถีไทย อุดมคติไทย ความเป็นมนุษย์ที่ดีของสังคมไทย ความเป็นไทย ส่วนวิชาชีพ ประมาณ 5 โมดูล มีสาระเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามแบบของไทย หลักการศึกษา หลักการอบรมคนในสังคมไทย กระบวนการถ่ายทอด และประสบการณ์การเป็นผู้นำ

ในส่วนของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ควรจะมีเรื่องของการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ และการเรียนรู้วิถีไทย โดยที่สิ่งแวดล้อม (Environment) ถือเป็นสภาพที่อยู่รอบโมดูลนี้ และในการนำหลักสูตร/โมดูลนี้ไปใช้ คงต้องระบุถึงวิธีการใช้รูปแบบให้ชัดเจน ทั้งนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน

ส่วนที่ 4 การเสนอแนวทางการจัดการตามรูปแบบการผลิตและพัฒนาครู

ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอการจัดชุดการสอนตามจุดมุ่งหมาย และโครงสร้างของหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากรูปแบบที่พัฒนา ชุดการสอนมีทั้งหมด 5 ชุด และมีรายวิชารวมทั้งหมด 47 รายวิชา จำนวนหน่วยกิต 128 หน่วยกิต ในโครงสร้างของหลักสูตรที่เป็นวิชาการศึกษาทั่วไปและวิชาชีพ ที่สถาบันผลิตครูจะต้องจัดสอนให้กับนิสิตนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ถึงชั้นปีที่ 4 และจัดประสบการณ์วิชาชีพในชั้นปีที่ 5 ในส่วนของการพัฒนาครูประจำการนั้นสถาบันผลิตครูสามารถเลือกชุดการสอนจัดอบรมให้แก่ครูประจำการได้ตามความเหมาะสมของเวลาและสถานการณ์ความพร้อมของแต่ละสถาบันและตามความต้องการของครูประจำการในแต่ละพื้นที่การศึกษา รายละเอียดชุดวิชาและรายวิชาได้เสนอไว้ในบทที่ 5

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

การปฏิรูปการศึกษา โดยเฉพาะในวงการผลิตครูจะมีลักษณะเพียงการปฏิรูปในระบบ และโครงสร้าง คือ ปฏิรูปในเชิงของระบบราชการ ระบบบริหารจัดการ เช่น การเปลี่ยนชื่อบางหน่วยงาน หรือเรียกตำแหน่งใหม่ แต่ยังไม่มีการปฏิรูปโดยการพิจารณาปรัชญา จิตวิญญาณ และทิศทางที่จะพลิกผันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญในวิถีชีวิตของสังคมไทยมาเป็นเวลานาน ดังนั้น คณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์จะต้องเน้นบริบทของความเป็นไทยและสังคมไทยเพื่อการผลิตครูและพัฒนาครูวิชาชีพในการสร้างจิตวิญญาณ และทิศทางที่ควรเป็นมากกว่าที่จะนำแนวคิดของชาติตะวันตกมาเป็นหลักตามที่ผ่านมา งานวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการสร้างและพัฒนาครูเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย จึงเป็นแนวทางเพื่อนำผลการวิจัยมาสู่การปฏิบัติเพื่อเป็นทางเลือกของทิศทางในการผลิตครูและให้บริการในการพัฒนาครูวิชาชีพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาและวิเคราะห์หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย
2. พัฒนารูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย
3. เสนอแนะแนวทางในการดำเนินการตามรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

รูปแบบการสร้างและพัฒนาครูในงานวิจัยนี้ ครอบคลุมเฉพาะการผลิตครูในระดับปริญญาตรี โดยสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่ง ส่วนการพัฒนาครู หมายถึง การฝึกอบรมครูที่สอนในระดับการศึกษาพื้นฐาน โดยพิจารณาการผลิตครูตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ 5 ปี

ทั้งนี้ในการวิจัยได้กำหนดความหมายของ กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอนหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญา กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดไทย ครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

- 1) ตัวอย่างที่ดีจากญาติผู้ใหญ่ ในครอบครัว จากครู จากผู้ที่ได้รับการยอมรับในสังคม หรือชุมชนนั้น

- 2) ลองผิดลองถูกจากการปฏิบัติจริง
- 3) แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วนำไปใช้ และเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้ดีขึ้น
- 4) ระหว่างการทำกิจกรรมทั้ง 3 ข้อ มีการปลูกฝังความเชื่อ ความดี ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม ไปพร้อมกับการปฏิบัติ
- 5) เชื่อมโยงในชุมชน เกิดความร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันและมีข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน

ในงานวิจัยนี้ได้กำหนดความหมายของ พื้นฐานแนวคิดไทย หมายถึง กรอบวิธีคิดในการดำรงชีวิตของคนไทยที่อยู่บนฐาน 3 ประการ ในสภาพสังคมไทย คือ

- 1) พระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เน้นกระบวนการพัฒนาปัญญาภายในบุคคล
- 2) สังคมเกษตรกรรม
- 3) เศรษฐกิจพอเพียง โดยการยึดหลักการพึ่งพาตนเอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเป็นแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ มีรายละเอียดวิธีดำเนินการต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ เอกสารทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิดในการสร้างและพัฒนากรอบพื้นฐานแนวคิดไทย และผลงานวิจัยเรื่องการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ของ จุมพล พูนภัทรชีวิน และ สุรภี ฐโงปกร (2546) ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การเลือกเอกสาร ทั้งเอกสารภายในประเทศและต่างประเทศ โดยใช้การพิจารณาคัดเลือกเอกสารที่เป็นเอกสารปฐมภูมิและมาจากแหล่งที่เชื่อถือได้

ประชากรกลุ่มที่สองคือ ประชากรผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์หลากหลาย จากหน่วยงานและองค์กรที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

กลุ่มตัวอย่างสำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ

- 1) กลุ่มตัวอย่างสำหรับการสัมภาษณ์และการบรรยายเสนอแนวคิด ประกอบด้วย ประธานสถาบันพัฒนาองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชนแห่งชาติ (พอสช.) ประธานมูลนิธิหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และ ครูผู้สอน รวม 5 ท่าน ทั้งนี้ เพื่อให้ได้แนวคิดของการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ในบางประเด็นที่เพิ่มเติมจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยจากการวิเคราะห์ใน

เบื้องต้น และนำมากำหนดเป็นกรอบของรูปแบบการพัฒนาครูเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

2) กลุ่มตัวอย่างสำหรับการพิจารณา การสำรวจความเป็นไปได้ และการให้ข้อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาครูเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ประกอบด้วย คณบดีคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ของทุกสถาบัน ผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมครูประจำการพร้อมของหน่วยงาน และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้ด้านกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย จำนวน 10 ท่าน ทั้งนี้ เพื่อให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ และ ยืนยันความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ในสถานการณ์จริง

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย การศึกษาในส่วนนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์และกลั่นกรองข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ในประเด็นของการจัดกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานแนวคิดไทย หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งสองส่วน มากำหนดเป็นกรอบแนวคิด และรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการเพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์และสังเคราะห์การสัมภาษณ์และการบรรยายของผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 3 พัฒนารูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการ เพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย การศึกษาในส่วนนี้ คณะผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 และ 2 มาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการผลิตและพัฒนาครู โดยเสนอเป็นแผนภูมิของรูปแบบในแต่ละส่วนที่เกี่ยวข้องประกอบคำบรรยาย แล้วจึงสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อปรับแก้ไขและยืนยันรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 4 เสนอแนวทางการจัดการตามรูปแบบการผลิตครูและพัฒนาครูประจำการ เพื่อรองรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย โดยเสนอไว้ในบทที่ 5 ถึงชุดการสอนและรายวิชาต่างๆของแต่ละชุดการสอนเพื่อเป็นแนวทางในการจัด

การศึกษาในระยะนี้ เพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ของแนวทางการดำเนินการตามที่ระบุไว้ในรูปแบบ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี

1) แบบสำรวจเอกสาร เป็นรายการระบุชื่อเอกสาร และรายละเอียดของเอกสารแต่ละชุดที่เกี่ยวข้อง ตามกรอบของการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

2) แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นแบบเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ ประธานสถาบันพัฒนาองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชนแห่งชาติ (พอสช.) ประธานมูลนิธิหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และ ครูผู้สอน โดยกำหนดประเด็นและแนวคำถามไว้ 3 ประเด็นหลักคือ 1) แนวคิดเกี่ยวกับปัญญา 2) การพัฒนาปัญญา และ 3) กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญา

3) แบบสัมภาษณ์ความเป็นไปได้ของรูปแบบ เป็นแบบเก็บรวบรวมข้อมูลจากการแสดงความคิดเห็นของ คณบดีคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมครูประจำการ และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้ด้านกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย จำนวน 10 ท่าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการแจกแจงสาระสำคัญ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยการเปรียบเทียบสาระที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์ นำมาเรียบเรียง และวิเคราะห์ตามประเด็นในกรอบความคิดของการวิจัย และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (analytic inductive) นำเสนอในรูปความเรียง

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์ แนวคิดจาก เอกสาร นักปราชญ์ นักวิชาการ ตลอดจนการประชุมระดมพลังความคิด ในการพิจารณาร่างรูปแบบการผลิตและพัฒนาครู เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย คณะผู้วิจัย จึงได้สังเคราะห์และสร้างกรอบแนวคิดของรูปแบบการผลิตและพัฒนาครู โดยกำหนดแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาไว้กว้างๆ เพื่อให้แต่ละสถาบันที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการผลิตหรือพัฒนาครู นำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบท วิถีชีวิต และวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น

สรุปผลการวิจัย

การนำเสนอรูปแบบการผลิตและพัฒนาครูบนพื้นฐานแนวคิดไทย มีรายละเอียดดังนี้

1. ที่มาและความสำคัญของรูปแบบการผลิตและพัฒนาครูบนพื้นฐานแนวคิดไทย

สถาบันครุศึกษา เป็นสถาบันทางวิชาการ ที่มุ่งเน้นการสร้างครูที่มีคุณภาพเข้าสู่อาชีพ และส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาอาชีพครู ให้มีความเป็นเลิศ ทั้งในด้านสาระทางวิชาการ ทักษะวิชาชีพ และการมีคุณธรรมจริยธรรม ทั้งนี้เพื่อให้การครุศึกษาเข้มแข็ง และมีบทบาทพร้อมที่จะเป็นผู้นำสังคมไทยโดยรวม อย่างไรก็ตาม สาระและแนวทางในการจัดการครุศึกษาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงยุคปฏิรูปการศึกษาไทยในปัจจุบัน ยังคงยึดติดอยู่กับรูปแบบของแนวทางการจัดการศึกษาแบบตะวันตก

มาอย่างต่อเนื่องโดยละเอียดพื้นฐานและความเชื่อของไทยไปอย่างมาก การเรียนรู้สังคมและค่านิยมไทยค่อยๆ จางหายไป ก่อให้เกิดวัฒนธรรมของการเลียนแบบชาติตะวันตกกันมาอย่างกว้างขวางในสังคมไทย และกลายเป็นการผูกขาดทางความคิดมากกว่าทางเลือกที่หลากหลาย สถาบันการศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับบทบาทให้เป็นผู้นำทางการศึกษาในการสร้างคนรุ่นใหม่ให้พร้อมที่จะก้าวไปสู่สังคมที่มีความหลากหลาย โดยไม่ตกเป็นเหยื่อของกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกที่ไร้พรมแดน จนมองข้ามมรดกทางความคิดแบบไทยๆ

นอกเหนือจากสภาพการณ์ดังกล่าวแล้ว กระแสโลกาภิวัตน์ ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากและรวดเร็วในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะปัญหาอันเกี่ยวโยงถึงวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งในเรื่องความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม การเอาัดเอาเปรียบของผู้ที่มีโอกาสมากกว่าในสังคม และการด้อยคุณภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจของคนกลุ่มใหญ่ในสังคม เหตุนี้เอง การจัดการอุดมศึกษา โดยเฉพาะในการผลิตครู จึงควรที่จะได้รับการปรับเปลี่ยน โดยผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มุ่งสร้างเสริมให้เกิดจิตสำนึก เห็นคุณค่า ความจำกัดของทรัพยากรที่มีอยู่ และดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้บัณฑิตครูสามารถเชื่อมโยงแนวคิดไทยสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจน พัฒนาคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตไทยมากขึ้น

รูปแบบการผลิตและพัฒนาครู เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย เป็นรูปแบบที่ได้ผ่านการรวมพลังความคิดจากนักการศึกษาหลายๆ สถาบันทางการศึกษา ทั้งนี้ มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาวิชาชีพครูให้มีคุณภาพเหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยบูรณาการกระแสใหม่ของโลก ให้สอดคล้องกับพื้นฐานและแนวคิดของไทย รวมทั้งเน้นกระบวนการทางปัญญา ที่มีความสมดุลด้านคุณธรรมจริยธรรมกับความรู้ทางวิชาการ บนฐานการคิดและปฏิบัติแบบไทย

2. วัตถุประสงค์ของรูปแบบการผลิตและพัฒนาครูบนพื้นฐานแนวคิดไทย

รูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้ มุ่งให้ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณสมบัติดังนี้ คือ

- 1) มีความรู้ทางวิชาการ ทักษะวิชาชีพครู และมีค่านิยมที่พึงประสงค์ตามวิถีแนวคิดแบบไทยอย่างสมดุลย์
- 2) มีจิตสำนึกในความเป็นไทย และมุ่งมั่นพัฒนาสังคมไทยให้รู้คหน้าไปอย่างยั่งยืน
- 3) มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะและวิจารณญาณในการแก้ปัญหาอย่างชาญฉลาด โดยใช้ความคิดขั้นสูง

4) ตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญา เอกลักษณ์ วัฒนธรรมท้องถิ่น และความเป็นไทย โดยมุ่งสร้างให้เกิดความเข้มแข็งควบคู่กับทักษะเชิงนานาชาติ

3. แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบการผลิตและพัฒนาครูบนพื้นฐานแนวคิดไทย

การผลิตและพัฒนาครูบนพื้นฐานของแนวคิดไทย มุ่งเน้นการสร้างครูในมิติแนวปัญญา ที่มีการบูรณาการแนวคิดไทย 4 มิติ ได้แก่

- **มิติที่ 1 พุทธศาสนา สร้างปัญญา และการครองตน** เป็นกรอบสาระความรู้ที่เน้นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาและภูมิปัญญาไทยมาเป็นหลักในการคิด การกระทำ และพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้อย่างสมดุล

- **มิติที่ 2 สังคมเกษตรกรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมไทย** เป็นสาระที่เน้นกรอบวิธีคิดในการดำรงชีวิตของคนไทยที่อยู่บนฐานสังคมเกษตรกรรม โดยมุ่งให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรรมที่ยั่งยืน การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์

- **มิติที่ 3 บริบทของชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง เลี้ยงตนเอง สร้างรายได้** เป็นการนำกรอบความคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน โดยให้มีความรอบรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง ตั้งแต่ระดับชุมชน จนถึง ระดับมหภาค

- **มิติที่ 4 การสื่อสาร เทคโนโลยีสารสนเทศ ก้าวทันโลก** เป็นการกำหนดกรอบสาระความรู้ที่เน้นความสมดุลในการใช้เทคโนโลยี ภูมิปัญญาไทย ให้เชื่อมโยงกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ในระดับสากล รวมทั้ง การบูรณาการสู่การเรียนการสอน

การกำหนดยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนการสอน ของรูปแบบการผลิตและพัฒนาครู เพื่อการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ได้กำหนดให้ครอบคลุมถึงการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาปัญญาทั้งจากภายนอก ภายใน และการปฏิบัติ โดยเรียกว่า “ยุทธศาสตร์ปัญญาพิลลา” (Five Pillars – Based Strategy) ที่เน้นการสร้างเสริมให้ครูเกิดพลังความรู้ ความคิด ความสามารถที่สอดคล้องกับแนวคิดไทย ซึ่งประกอบด้วย

- 1) **ศรัทธา (faith)** เป็นการสร้างความเชื่อมั่น และความมั่นใจอย่างมีเหตุผลถึงสิ่งที่ศึกษาไปว่ามีคุณค่า สามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง ก่อให้เกิดการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ฝึกรอบรตนเองทั้ง กาย วาจา และ ใจ

2) **กัลยาณมิตร / กัลยาณมิตรตา** (good friendship) เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้ศิษย์

3) **ปฏิบัติ / ปฏิปทา** (practice) เป็นการออกแบบการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีโอกาสนำสาระความรู้ไปลงมือปฏิบัติให้รู้แจ้งกระจ่างด้วยตนเอง

4) **การหยั่งรู้ / ญาณ** (enlightenment) เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดปริชาหยั่งรู้ หรือ ปริชากำหนดรู้ และ เข้าใจสภาวะการรู้คิด รู้เลือกคิด และวินิจฉัย รวมทั้ง รู้การกระทำและผลของการกระทำ และเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เป็นความเสื่อมหรือเจริญ

5) **ปัญญา / วิชา** (wisdom) เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์ขึ้นในตัวผู้เรียนในลักษณะของการรู้แจ้งเห็นจริง รู้ตามความเป็นจริง จนสามารถขจัดปัญหาที่เกิดขึ้น ได้ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา

4. การจัดชุดการสอน ในรูปแบบการผลิตและพัฒนาครู เน้นพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย

รูปแบบการผลิตและพัฒนาครู เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย มีหลักการสำคัญ โดยการสร้างรายวิชาที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กัน มาจัดเป็นชุดการสอน (Modules) หรือ หน่วยการเรียนรู้ (Units) ในลักษณะของการผสมผสานเนื้อหาวิชาที่ครอบคลุมสาระตามแนวคิดใน 4 มิติ คือ มิติที่ 1 พุทธศาสนา สร้างปัญญา และการครองตน มิติที่ 2 สังคมเกษตรกรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมไทย มิติที่ 3 บริบทของชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง เลี้ยงตนเอง สร้างรายได้ และ มิติที่ 4 การสื่อสาร เทคโนโลยีสารสนเทศ ก้าวทันโลก ซึ่งการประเมินสัมฤทธิผลของรูปแบบ จะเน้นที่ “ผลลัพธ์การเรียนรู้” ของผู้เรียนตามเกณฑ์การวัดผลของแต่ละรายวิชา และเกณฑ์การสำเร็จการศึกษา ตามรูปแบบดังกล่าวนี้ โดยให้สอดคล้องสัมพันธ์กับปรัชญาของสถาบันอุดมศึกษา มาตรฐานวิชาการ และวิชาชีพของสาขาวิชานั้นๆ รวมทั้งเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2548 ส่วนแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นเพียงข้อเสนอแนะในภาพรวมเท่านั้น สถาบันการศึกษาแต่ละแห่ง สามารถปรับกิจกรรมที่แตกต่างจากที่เสนอแนะไว้ได้ตามความเหมาะสม

รูปแบบการผลิตและพัฒนาครู เพื่อพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย กำหนดรายวิชาให้เรียนเป็นชุดการสอน จำนวน 5 ชุดการสอน 42 รายวิชา รวมทั้งสิ้น 128 หน่วยกิต โดยสร้างรายวิชาที่มีเนื้อหาวิชาสัมพันธ์กันมารวมเป็นชุดการสอน ดังนี้

1) **ชุดการสอนที่ 1 คุณธรรมนำชีวิต (Moral-based Module)** ได้พิจารณารายวิชาที่ช่วยสร้างเสริมความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาจิตใจ การอนุรักษ์วิถี

ชีวิต ภูมิปัญญาแบบไทย การรู้จักประยุกต์ใช้คุณธรรมในการพัฒนาตนเอง สังคม และการแก้ปัญหา ด้วยสันติวิธี

2) ชุดการสอนที่ 2 เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economic-based Module) ให้ ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจตามวิถีแห่งความพอเพียง ตั้งแต่ระดับชุมชน จนถึงระดับมหภาค พื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน การจัดการเศรษฐกิจ โดยเน้นระบบการเกษตรที่ยั่งยืน การจัดการทรัพยากรและ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

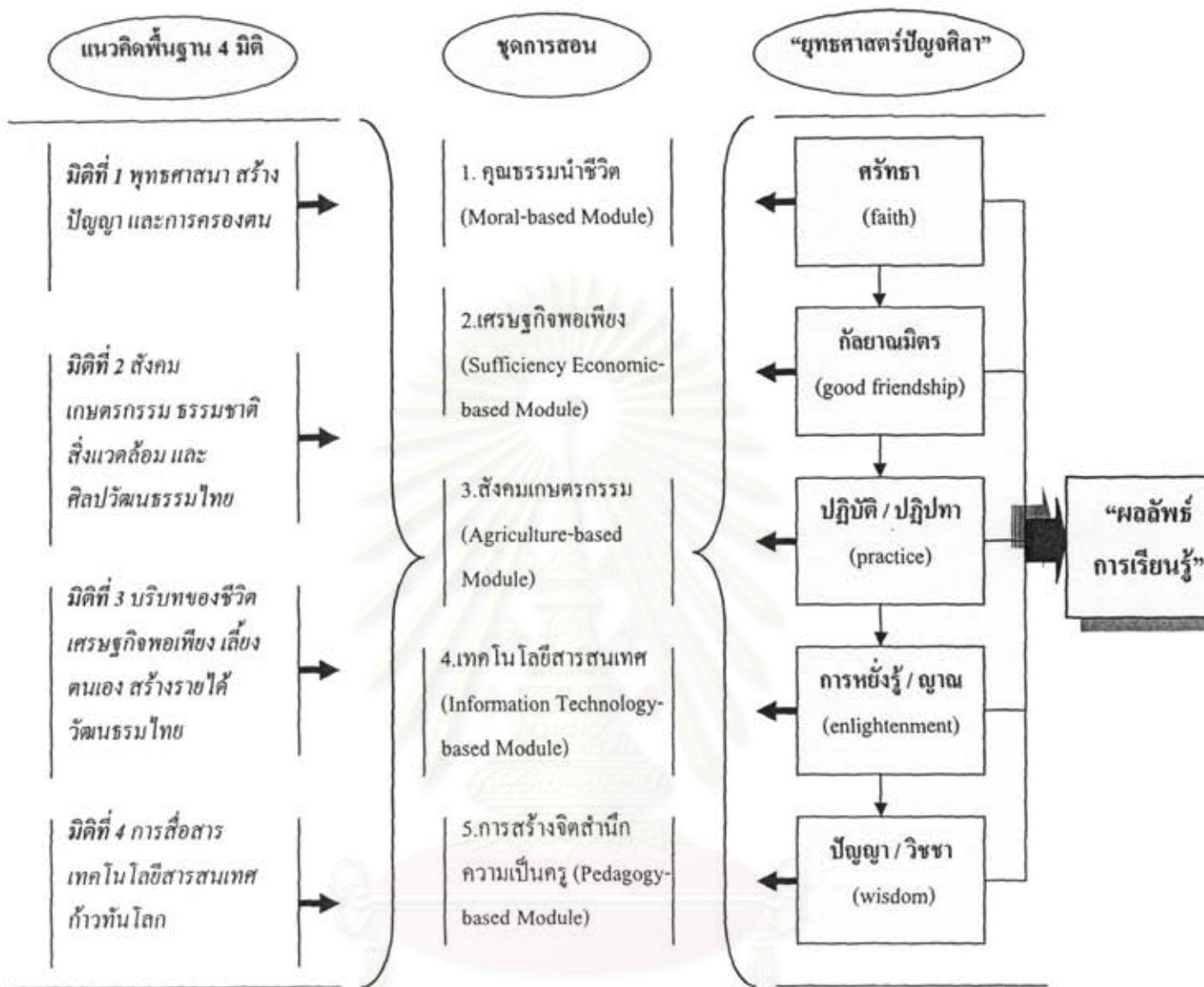
3) ชุดการสอนที่ 3 สังคมเกษตรกรรม (Agriculture-based Module) ให้ความรู้ความ เข้าใจถึงพื้นฐานด้านการเกษตรทฤษฎีใหม่ การเกษตรกรรมที่ยั่งยืน การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของ เกษตรกรไทย การวิจัยเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต และ การจัดสรรทรัพยากรเกษตร

4) ชุดการสอนที่ 4 เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology-based Module) เป็นการให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเทคโนโลยี ตั้งแต่เทคโนโลยีชาวบ้าน (Local Technology) มรดก ไทย การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเรียนการสอนในบริบทสังคมไทย และการพัฒนา ออกแบบบทเรียนโดยใช้เทคโนโลยี

5) ชุดการสอนที่ 5 การสร้างจิตสำนึกความเป็นครู (Pedagogy-based Module) ราววิชา จะเน้นถึงการสร้างความเข้าใจ เห็นความสำคัญในการเป็นครูตามวิถีไทย การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เป็นฐานพัฒนาองค์ความรู้ การสร้างกลยุธามิตรทางการสอน และการฝึกปฏิบัติเรียนรู้วิชาชีพครูใน สภาพจริง

จากแนวคิดที่ใช้เป็นฐานในการสร้างรูปแบบการผลิตและพัฒนาครูเพื่อพัฒนาปัญญาบน พื้นฐานแนวคิดไทย การกำหนดยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนการสอนที่ครอบคลุมถึงการจั ดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญา ทั้งจากภายนอก ภายใน และการปฏิบัติ ที่เรียกว่า “ยุทธศาสตร์ ปัญจศิลา” (Five Pillars – Based Strategy) นำมาจัดเป็นชุดการสอน และการประเมินสัมฤทธิผลจะ เน้นที่ “ผลลัพธ์การเรียนรู้” ของผู้เรียนเป็นหลัก ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นชัดเจนดังแผนภาพที่ 5.1

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 9 ยุทธศาสตร์ปัญญาศึลา” (Five Pillars – Based Strategy) เพื่อการผลิตและพัฒนาครู

5. รายละเอียดของวิชาในชุดการสอน

การจัดรายวิชา ในแต่ละชุดการสอน มีรายละเอียด ดังนี้

1) ชุดการสอนที่ 1 คุณธรรมนำชีวิต (Moral-based Module) จำนวน 30 หน่วยกิต ประกอบด้วย 10 รายวิชาคือ

รายวิชาที่ 1.1 การพัฒนาจิต (Mental Development) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาความรู้พื้นฐาน และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจ คุณค่าของการพัฒนาจิต ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของบุคคล การรับรู้และการควบคุมอารมณ์ของตนเอง แนวทาง

การปฏิบัติตนในการพัฒนาจิตเบื้องต้น การนำหลักธรรมทางศาสนามาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง .

รายวิชาที่ 1.2 วิถีชีวิตแบบไทย (Thai Life Style) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด และความสำคัญของการดำเนินวิถีชีวิตแบบไทย พื้นฐานทางวัฒนธรรมไทยที่มีผลต่อวิถีชีวิตไทย เอกลักษณะและประเพณีไทย การศึกษาเปรียบเทียบวิถีชีวิตแบบไทยกับวิถีชีวิตของต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมในท้องถิ่น รวมทั้ง การปรับตนตามวิถีชีวิตไทยให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน

รายวิชาที่ 1.3 รัศมีภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom Conservation) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของภูมิปัญญาไทยในมิติต่างๆ วิเคราะห์คุณค่าของภูมิปัญญาไทย ศึกษาวิธีการ / แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยในบริบทของแต่ละท้องถิ่น และวิเคราะห์บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และจัดระบบการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย

รายวิชาที่ 1.4 ชีวิตที่सानติ (Peaceful Life) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม องค์กรประกอบ/ปัจจัยที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต แนวทางการมีชีวิตที่सानติ คุณธรรมที่ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต และวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน และศึกษาแนวทางแก้ปัญหาอย่างसानติ ที่ช่วยลดแรงเสียดทานในสังคม

รายวิชาที่ 1.5 จริยธรรมสากล (Global Ethics) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชา ดังนี้

ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์ วิเคราะห์ธรรมชาติและการประพฤติปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมในระดับสากลของแต่ละภูมิภาค หลักการพื้นฐานของจริยธรรมและจริยธรรมสากล ศาสนปรัชญาที่สัมพันธ์กับหลักจริยธรรมสากล วิเคราะห์องค์ประกอบของจริยธรรมสากล ตลอดจน ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามหลักจริยธรรมสากล และวิธีการปลูกฝัง ส่งเสริมจริยธรรมในระดับต่างๆ

รายวิชาที่ 1.6 ความเป็นพลเมืองดี (Good Citizenship) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาแนวคิดและคำจำกัดความของความเป็นพลเมืองดี หลักการดำรงชีวิตที่สร้างพลเมืองดีในสังคมปัจจุบัน แนวทางการบริหารตนให้ถึงพร้อมด้วยความดีงามและความรับผิดชอบต่อ

สังคมอย่างปัญญาชน และวิเคราะห์ความสำคัญ บทบาทของการศึกษาที่จะช่วยสร้างจิตสำนึก/สร้างทางเลือกในการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม

รายวิชาที่ 1.7 การเผชิญปัญหาด้วยปัญญา จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้
ศึกษาหลักการและวิธีการในการวิเคราะห์สถานการณ์ อภิปรายถึงเหตุการณ์/สถานการณ์ปัญหาของสังคมปัจจุบัน โดยเน้นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อประชาคมโลก จนถึงชุมชนในระดับรากหญ้า และวิเคราะห์แนวทางแก้ไขวิกฤตความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างสันติ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ

รายวิชาที่ 1.8 ธรรมวิทยา จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้
ศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา พุทธประวัติเชิงวิเคราะห์ ความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก พระพุทธศาสนาในสังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบัน หลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา และการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ

รายวิชาที่ 1.9 ธรรมบัญญัติ จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้
ศึกษา วิเคราะห์ หลักธรรม บทบัญญัติทางศาสนา และตัวแปร ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตน การปลูกฝังมโนธรรมที่ถูกดอง การแก้ปัญหาทางจริยธรรม / พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนด้วยศรัทธาและปัญญา โดยเน้นทั้งปรัยัติ (ภาคทฤษฎี) และปฏิบัติ

รายวิชาที่ 1.10 สุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้
ศึกษาความหมาย ความสำคัญและขอบเขตของสุนทรียศาสตร์ ทฤษฎี/ปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์ วิเคราะห์ประเด็นของความดี ความงามและการมีคุณค่า ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

2) ชุดการสอนที่ 2 เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economic-based Module) จำนวน 30 หน่วยกิต ประกอบด้วย 10 รายวิชาคือ

รายวิชาที่ 2.1 วิธีแห่งความพอเพียง จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้
ศึกษาความเป็นมาและหลักคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบสังคมและเศรษฐกิจ นโยบาย / การดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง ตลอดจน ศึกษากรณีตัวอย่างในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงสู่ภาคปฏิบัติ และวิเคราะห์การเชื่อมโยงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้เป็นทางเลือกในการดำเนินชีวิตเพื่ออยู่อย่างพอเพียงในทุกมิติ

รายวิชาที่ 2.2 สังคมกับเศรษฐกิจ จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้
ศึกษาความหมาย ขอบเขต และวิธีวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและเศรษฐกิจ วิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจและความรู้พื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์ การกำหนด

ราคา ระบบการผลิต ตลาด ทรัพยากรมนุษย์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจน สถานการณ์เศรษฐกิจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน

รายวิชาที่ 2.3 ธุรกิจโรงเรียน จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาการจัดการธุรกิจ โรงเรียน การแบ่งสายงานของ โรงเรียน การกำหนดบทบาทหน้าที่ การงานและความรับผิดชอบในแต่ละสายงาน การดำเนินงานการจัดซื้อ การทำบัญชีวัสดุ การเงิน การจัดหาและซ่อมแซมอุปกรณ์ อาคารสถานที่ของ โรงเรียนให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยใช้การได้ การติดต่อกับหน่วยราชการอื่นๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

รายวิชาที่ 2.4 เศรษฐกิจชุมชนกับการศึกษา จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาวิเคราะห์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม กับการวางแผนการศึกษา การลงทุนทางการศึกษา งบประมาณและผลตอบแทนแก่การศึกษา องค์ประกอบของเศรษฐกิจชุมชน ในมิติของการจัดการเศรษฐกิจชุมชน ทูทางสังคม วัฒนธรรม ทุนเงินตราทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและการศึกษา การลงทุนทางการศึกษาของรัฐ การเมือง การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและการศึกษาในชุมชน

รายวิชาที่ 2.5 การเรียนรู้การพึ่งตนเอง จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาแนวคิด การสร้างกระบวนการคิดและการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองของชุมชน วิธีการแก้ปัญหาคาความยากจนของชุมชนอย่างยั่งยืน วิเคราะห์วิธีการให้ความรู้แก่ชุมชน และแนวทางการจัดการตนเองของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยใช้กระบวนการทางการศึกษา

รายวิชาที่ 2.6 การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบ/บทเรียนจากวิกฤติที่เกิดขึ้นในมิติต่างๆ แนวทางการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น การยกระดับองค์ความรู้ชุมชน การจัดระบบสวัสดิการชุมชน การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน แผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเอง กลยุทธ์ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และการปรับโครงสร้างชุมชน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและองค์กรชุมชน และ การใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างยั่งยืน

รายวิชาที่ 2.7 การจัดการทรัพยากร (Resource Management) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ โดยให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม และทุนทางสังคม การจัดการทรัพยากรที่สอดคล้องแบบองค์รวม และเหมาะสมต่อศักยภาพของ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ทั้งในมิติของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการทรัพยากร มนุษย์ และ การจัดการทรัพยากรสารสนเทศ ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการบูรณาการความรู้ในเชิง

สหวิทยาการ เพื่อการจัดการทรัพยากรให้ประสบความสำเร็จ ตลอดจน แนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายทรัพยากร หน่วยงานภาครัฐ วิชาการ และภาคีพัฒนาในท้องถิ่น รวมทั้ง กลไกขับเคลื่อนงานในพื้นที่ปฏิบัติการ และการลดความขัดแย้งในการจัด /การใช้ทรัพยากรให้เกิด ความเป็นธรรมและทัดเทียมกันในสังคม

รายวิชาที่ 2.8 รัศมีสิ่งแวดล้อม จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาความหมาย และความสำคัญของสิ่งแวดล้อม แนวทางการอนุรักษ์ พัฒนา พื้นที่ สิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคม วิเคราะห์ปัญหา/ การดำเนินโครงการ / กิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ วิธีการป้องกันการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติในเชิงทำลาย ความสูญเปล่าอันอาจเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน แนวทาง การจัดการศึกษาเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์/คิดค้นแนวทางในการปลูกฝังเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

รายวิชาที่ 2.9 มนุษย์กับสังคม (Man and Society) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะ รายวิชา ดังนี้

ศึกษาความหมาย ขอบเขตและความสำคัญของสังคมศาสตร์ ความหมาย องค์ประกอบ ของสังคมและวัฒนธรรม บทบาทและหน้าที่ของสังคมและวัฒนธรรม ศึกษาความหมายและลักษณะ ของพฤติกรรมมนุษย์ การจัดระบบทางสังคม การขัดเกลาทางสังคม สถาบันสังคม การจำแนกความ แตกต่างทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม วิเคราะห์ปัญหาทางสังคมในมิติต่างๆ และแนวทางการแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืน โดยใช้กระบวนการทางการศึกษา

รายวิชาที่ 2.10 ความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา สถานประกอบการ และชุมชน จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชา ดังนี้

ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษา สถานประกอบการและชุมชน ความ เปลี่ยนแปลงและความแตกต่างของสถานประกอบการ วิธีแสวงหาความร่วมมือ กลวิธีในการสร้าง เสริม การรักษาสัมพันธภาพระหว่างสถานศึกษา สถานประกอบการและชุมชน

3) ชุดการสอนที่ 3 สังคมเกษตรกรรม (Agriculture-based Module) จำนวน 27 หน่วย กิต ประกอบด้วย 9 รายวิชาคือ

รายวิชาที่ 3.1 เกษตรทฤษฎีใหม่ จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาหลักการสำคัญของเกษตรทฤษฎีใหม่ หรือการเกษตรแบบผสมผสาน วิธีการปรับ เปลี่ยนแนวคิดและรูปแบบการทำเกษตรสู่แนวทฤษฎีใหม่ ศึกษาขั้นตอน/ แนวทางการพัฒนาชีวิต และอาชีพตามแนวทฤษฎีนี้ การวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่สมบูรณ์ตามแนวทางเกษตร ผสมผสาน การพัฒนาความเข้มแข็งให้กับชุมชนตามปรัชญาทฤษฎีใหม่ แนวทางการผสมผสาน

หลักการทางวิชาการสมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ตลอดจน วิเคราะห์ถึงผลสำเร็จ และผลกระทบ ทั้งทางบวก ทางลบ ที่มีต่อการดำเนินกิจกรรมตามแนวทฤษฎีนี้ในหลายพื้นที่

รายวิชาที่ 3.2 การผลิตพืช (Crop Production) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชา ดังนี้

ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญและการพัฒนาการเกษตร สรีรวิทยาการผลิตพืชพันธุ์และการปรับปรุงพันธุ์ ภูมิอากาศกับพืช ดินและปุ๋ย ระบบการปลูกพืช ศัตรูพืชและการป้องกันกำจัด การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังเก็บเกี่ยว การแปรรูปและผลิตภัณฑ์ การผลิตเมล็ดพันธุ์ กฎเกณฑ์ควบคุมต่างๆ ที่จำเป็นต่อการผลิตพืช

รายวิชาที่ 3.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเกษตรกรรมที่ยั่งยืน จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการจัดการความรู้ของชุมชน เครือข่ายต่างๆ ของปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศน์พื้นบ้าน การรักษาสายพันธุ์พืชพื้นบ้าน พืชสมุนไพรกับการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน ความเชื่อและพิธีกรรม วิถีคิดและบทเรียนจากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาต่างประเทศ

รายวิชาที่ 3.4 การศึกษาสำหรับเกษตรกร จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญและนโยบายด้านการพัฒนาความรู้ในการประกอบอาชีพของเกษตรกร กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จิตวิทยาการให้การศึกษแก่ผู้ใหญ่ รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการบริการความรู้แก่เกษตรกร ปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไข

รายวิชาที่ 3.5 การเสริมสร้างคุณภาพชีวิต จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ปรัชญาทางศาสนาและการพัฒนาคุณภาพชีวิต แนวทางการพัฒนาอาชีพทางเลือก การสร้างขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพอเพียง การสร้างความเข้มแข็งในการพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยในระหว่างท้องถิ่น/ชุมชน การจัดการที่อยู่อาศัย การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อคุณภาพชีวิต ระบบการเมืองการปกครองที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้ง อุดมโนทัศน์ เกี่ยวกับการพัฒนากาย พัฒนาจิต และการปรับพฤติกรรมตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

รายวิชาที่ 3.6 การส่งเสริมและการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาแนวคิด ความหมาย ปรัชญา และหลักการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร หลักการ เรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ หลักการติดต่อสื่อสารและกระบวนการใช้สื่อเพื่อการถ่ายทอด เทคโนโลยี การวิเคราะห์ปัญหาการเกษตรเพื่อการวางแผนส่งเสริมแบบยั่งยืน กระบวนการยอมรับ นวัตกรรมของเกษตรกร หลักการและวิธีการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรสู่บุคคลเป้าหมาย แหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศทางการเกษตร

รายวิชาที่ 3.7 การวิจัยเกษตร จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาขอบเขต แนวทางการวิจัยเกษตร ทั้งแบบสาขาวิชาเดียว หรือสหสาขาวิชาการ กระบวนการวิจัย วิธีการวิจัย สถิติที่เกี่ยวข้อง และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่เกี่ยวข้อง การสืบค้นและ การเลือกใช้สารสนเทศเพื่อการวิจัย ตลอดจน การพัฒนาระบบฐานข้อมูล ระบบติดตามและ ประเมินผลด้านการวิจัย

รายวิชาที่ 3.8 การจัดการธุรกิจเกษตร จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาความหมาย ความสำคัญ และแนวคิดการจัดการธุรกิจการเกษตร โครงสร้างของ ระบบธุรกิจการเกษตร ห่วงโซ่แห่งคุณค่าในธุรกิจการเกษตร ปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ความรู้ทั่วไปด้าน การบริหารจัดการ การบริหารการเกษตร การเงินและการตลาด การจัดทำแผนการลงทุนทางธุรกิจ เกษตร นโยบายธุรกิจและจรรยาบรรณของนักธุรกิจ โดยคำนึงถึงการบูรณาการทางธุรกิจ คุณธรรม จริยธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม และการจัดการทรัพยากรเกษตรอย่างยั่งยืน

รายวิชาที่ 3.9 การจัดการทรัพยากรเกษตร จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาความหมาย แนวคิด และหลักการด้านการจัดการทรัพยากรเกษตร กระบวนการ จัดการ การวางแผน การจัดองค์การ การปฏิบัติการ และการควบคุม สารสนเทศเพื่อการจัดการ ทรัพยากร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ทรัพยากรมนุษย์ เงินทุน ทูทางสังคม ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ การวิเคราะห์ ประเมิน และความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดกับ สิ่งแวดล้อมและสังคม

4) ชุดการสอนที่ 4 เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology-based Module)

จำนวน 27 หน่วยกิต ประกอบด้วย 9 รายวิชาคือ

รายวิชาที่ 4.1 เทคโนโลยีชาวบ้าน (Local Technology) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะ รายวิชาดังนี้

ศึกษาองค์ความรู้และลักษณะของเทคโนโลยีชาวบ้าน การจัดแบ่งประเภทเทคโนโลยี ชาวบ้าน การจัดการความรู้/นวัตกรรมที่มีอยู่ในภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน วิเคราะห์ ความสัมพันธ์ การผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีชาวบ้านและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีสมัยใหม่

รวมทั้ง การประยุกต์เทคโนโลยีชาวบ้าน การนำเทคนิคและนวัตกรรมเทคโนโลยีชาวบ้านมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ

รายวิชาที่ 4.2 คอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษา (Computer for Education) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ การทำงานของคอมพิวเตอร์ แนวทางการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการเรียนการสอน โปรแกรมสำเร็จรูปที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษา รูปแบบของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน และกระบวนการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนด้วยโปรแกรมประยุกต์

รายวิชาที่ 4.3 เทคโนโลยีการสอน (Instructional Technology) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาความหมายและพัฒนาการของ เทคโนโลยี ลักษณะของเทคโนโลยี ทั้งในลักษณะของกระบวนการ ผลผลิต และลักษณะผสมของกระบวนการและผลผลิต ความหมายของ เทคโนโลยีการศึกษา (Educational Technology) ลักษณะของเทคโนโลยีการสอน (Instructional Technology) พัฒนาการของเทคโนโลยีการสอน การวางแผนการผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน หลักและทฤษฎีทางนวัตกรรม เทคโนโลยีการสอนในอนาคต ตลอดจน การวิเคราะห์เปรียบเทียบขอบเขตของเทคโนโลยีการศึกษา กับ เทคโนโลยีการสอน และการเชื่อมโยงเทคโนโลยีในสาขาต่างๆ

รายวิชาที่ 4.4 สื่อสารมวลชนกับการศึกษา (Mass Communications and Education) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาศักยภาพและประสิทธิภาพของการสื่อสารมวลชนที่มีต่อการศึกษา ระบบการสื่อสารของสื่อมวลชน การใช้สื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ แนวโน้มของการสื่อสารมวลชนที่มีต่อการศึกษาในอนาคต

รายวิชาที่ 4.5 การพัฒนาเว็บช่วยสอน (Development of Web-Based Instruction) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาความหมายและลักษณะของอินเทอร์เน็ตเพื่อการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี รูปแบบของเว็บช่วยสอน กระบวนการพัฒนาเว็บช่วยสอน และการพัฒนาเว็บช่วยสอนด้วยภาษา หรือ โปรแกรมประยุกต์

รายวิชาที่ 4.6 การออกแบบเทคโนโลยีสื่อการสอน จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชา ดังนี้

ศึกษาหลักการ และทฤษฎีการออกแบบสื่อการสอน กระบวนการหรือขั้นตอนการออกแบบและพัฒนาสื่อการสอนอย่างเป็นระบบ การวางแผน เลือก และใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และเหมาะสมกับงานการออกแบบสื่อการสอน วิธีการใช้เทคโนโลยีในการทำงาน การผลิต การออกแบบสื่อการสอน วิเคราะห์หลักการและวิธีการแก้ปัญหาด้วยกระบวนการทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ตลอดจน การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการนำเสนองานการเรียนการสอนในรูปแบบที่เหมาะสม ตรงตามวัตถุประสงค์ของการสอนและคุ้มค่า

รายวิชาที่ 4.7 ระบบการศึกษาทางไกล (Distance Educational System) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาบทบาทและพัฒนาการของการศึกษาทางไกล ระบบโทรคมนาคมสำหรับการศึกษาทางไกล หลักและกระบวนการในการจัดการศึกษาทางไกล กระบวนการพัฒนาและการใช้สื่อการสอนในการจัดการศึกษาทางไกล

รายวิชาที่ 4.8 ระบบสารสนเทศกับการจัดการศึกษา (Information System and Education) จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศ ลักษณะของข้อมูลและสารสนเทศ ความหมายและความสำคัญของระบบสารสนเทศกับการจัดการศึกษา องค์ประกอบของสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระบบสารสนเทศ การจัดการระบบฐานข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา และ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

รายวิชาที่ 4.9 การบริหารจัดการเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา จำนวน 3 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาทฤษฎีการบริหารจัดการ การพัฒนาองค์กรด้านเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐ ในการจัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบ ศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ รวมทั้ง การจัดทำโครงการหรืองานที่ได้รับมอบหมาย ด้านการบริหารจัดการเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา

5) ชุดการสอนที่ 5 การสร้างจิตสำนึกความเป็นครู (Pedagogy-based Module) จำนวน 14 หน่วยกิต ประกอบด้วย 5 รายวิชาคือ

รายวิชาที่ 5.1 ความเป็นครูไทย (Self Actualization for Thai Teachers) จำนวน 2 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาความมุ่งหมายและความสำคัญของการศึกษา แผนการศึกษาและ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ การจัดและการบริหารการศึกษาไทย ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาครูและวิชาชีพครู ความเป็นครูและการพัฒนาบุคลิกภาพ คุณธรรมของครู คุณลักษณะของครูไทยที่พึงประสงค์ บทบาทและ

หน้าที่ความรับผิดชอบของครู ความรัก ความศรัทธา การพัฒนาค่านิยมในอาชีพ สถาบันและสมาคม
อาชีพ จรรยาบรรณและคุณธรรมในการประกอบอาชีพ การส่งเสริมและยกระดับวิชาชีพ

รายวิชาที่ 5.2 แหล่งเรียนรู้ชุมชน (Community Learning Resource) จำนวน 2
หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาความหมายและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ชุมชน หลักการและแนวทางการ
จัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนให้เป็นระบบ บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา และแนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยประยุกต์ใช้แหล่ง
เรียนรู้ชุมชน วิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ให้เป็นทางเลือกในการจัดการเรียนรู้
ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ตลอดจน วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ชุมชน

รายวิชาที่ 5.3 กัลยาณมิตรทางการสอน จำนวน 2 หน่วยกิต มีลักษณะรายวิชาดังนี้

ศึกษาความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับความหมายของหลักสูตรและการสอน แนวคิด ทฤษฎีที่
เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ องค์ประกอบที่จะทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ความเป็นครู
ที่ดี หลักการสอนที่จำเป็นสำหรับครู วิธีสอนแบบต่างๆ โดยเฉพาะการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
ตลอดจน วิธีการเตรียมการสอน การจัดทำแผนการเรียนรู้ และการฝึกทักษะการสอน

รายวิชาที่ 5.4 การเรียนรู้วิชาชีพครู (Pedagogy Learning) จำนวน 8 หน่วยกิต มีลักษณะ
รายวิชาดังนี้

ศึกษาภาระงานที่จำเป็นสำหรับอาชีพครูในสถานศึกษาที่ออกทดลองฝึกปฏิบัติการ
วิชาชีพครู เช่น งานการสอน งานสารบรรณในชั้นเรียน งานการจัด โครงการและกิจกรรมเสริม
หลักสูตร และ บทบาทหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย ฝึกปฏิบัติงานทดลองสอนในสถานศึกษาจริง มี
การเตรียมการสอน การเตรียมสื่อการสอน การวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
รวมทั้ง มีความรับผิดชอบในการสอน และปฏิบัติงานอื่นในสถานศึกษา โดยอยู่ภายใต้การควบคุม
ของอาจารย์นิเทศก์

6. แผนการจัดการศึกษา

การศึกษาชุดการสอน ในรูปแบบการผลิตและพัฒนาครู เพื่อการพัฒนาปัญญาบน
พื้นฐานแนวคิดไทย จำนวนทั้งหมด 5 ชุดการสอน ใช้เวลาศึกษา 4 ปี หรือ 8 ภาคเรียน และปีที่ 5
สำหรับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ โดยจัดแผนการศึกษาชุดการสอนในแต่ละภาคเรียน ดังนี้

ปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ศึกษาชุดการสอนที่ 1 (1/1) จำนวน 5 รายวิชา 15 หน่วยกิต คือ

- 1) การพัฒนาจิต (Mental Development) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 2) วิถีชีวิตแบบไทย (Thai Life Style) จำนวน 3 หน่วยกิต

- 3) รักรักษ์ภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom Conservation) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 4) ชีวิตที่สันติ (Peaceful Life) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 5) จริยธรรมสากล (Global Ethics) จำนวน 3 หน่วยกิต

ภาคเรียนที่ 2 ศึกษาชุดการสอนที่ 2 (2/1) จำนวน 5 รายวิชา 15 หน่วยกิต คือ

- 1) วิถีแห่งความพอเพียง จำนวน 3 หน่วยกิต
- 2) สังคมกับเศรษฐกิจ จำนวน 3 หน่วยกิต
- 3) ธุรกิจโรงเรียน จำนวน 3 หน่วยกิต
- 4) เศรษฐกิจชุมชนกับการศึกษา จำนวน 3 หน่วยกิต
- 5) การเรียนรู้การพึ่งตนเอง จำนวน 3 หน่วยกิต

ปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ศึกษาชุดการสอนที่ 1 (1/2) จำนวน 5 รายวิชา 15 หน่วยกิต คือ

- 1) ความเป็นพลเมืองดี (Good Citizenship) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 2) การเผชิญปัญหาด้วยปัญญา จำนวน 3 หน่วยกิต
- 3) ธรรมวิทยา จำนวน 3 หน่วยกิต
- 4) ธรรมบัญญัติ จำนวน 3 หน่วยกิต
- 5) สุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) จำนวน 3 หน่วยกิต

ภาคเรียนที่ 2 ศึกษาชุดการสอนที่ 2 (2/2) จำนวน 5 รายวิชา 15 หน่วยกิต คือ

- 1) การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน จำนวน 3 หน่วยกิต
- 2) การจัดการทรัพยากร (Resource Management) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 3) รักรักษ์สิ่งแวดล้อม จำนวน 3 หน่วยกิต
- 4) มนุษย์กับสังคม จำนวน 3 หน่วยกิต
- 5) ความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา สถานประกอบการ และชุมชน จำนวน 3 หน่วยกิต

ปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 1 ศึกษาชุดการสอนที่ 3 (3/1) จำนวน 5 รายวิชา 15 หน่วยกิต คือ

- 1) เกษตรทฤษฎีใหม่ จำนวน 3 หน่วยกิต
- 2) การผลิตพืช จำนวน 3 หน่วยกิต
- 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเกษตรกรรมที่ยั่งยืน จำนวน 3 หน่วยกิต
- 4) การศึกษาสำหรับเกษตรกร จำนวน 3 หน่วยกิต
- 5) การเสริมสร้างคุณภาพชีวิต จำนวน 3 หน่วยกิต

ภาคเรียนที่ 2 ศึกษาชุดการสอนที่ 4 (4/1) จำนวน 5 รายวิชา 15 หน่วยกิต คือ

- 1) เทคโนโลยีชาวบ้าน (Local Technology) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 2) คอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษา (Computer for Education) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 3) เทคโนโลยีการสอน (Instructional Technology) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 4) สื่อสารมวลชนกับการศึกษา (Mass Communications and Education) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 5) การพัฒนาเว็บช่วยสอน (Development of Web-Based Instruction) จำนวน 3 หน่วยกิต

ปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 ศึกษาชุดการสอนที่ 3 (3/2) จำนวน 4 รายวิชา 12 หน่วยกิต และ ชุดการสอนที่ 5 (5/1) จำนวน 2 รายวิชา 4 หน่วยกิต คือ

- 1) การส่งเสริมและการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร จำนวน 3 หน่วยกิต
- 2) การวิจัยเกษตร จำนวน 3 หน่วยกิต
- 3) การจัดการธุรกิจเกษตร จำนวน 3 หน่วยกิต
- 4) การจัดสรรทรัพยากรเกษตร จำนวน 3 หน่วยกิต
- 5) ความเป็นครูไทย จำนวน 2 หน่วยกิต
- 6) แหล่งเรียนรู้ชุมชน จำนวน 2 หน่วยกิต

ภาคเรียนที่ 2 ศึกษาชุดการสอนที่ 4 (4/2) จำนวน 4 รายวิชา 12 หน่วยกิต และ ชุดการสอนที่ 5 (5/2) จำนวน 2 รายวิชา 10 หน่วยกิต คือ

- 1) การออกแบบเทคโนโลยีสื่อการสอน (Technology Design) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 2) ระบบการศึกษาทางไกล (Distance Educational System) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 3) ระบบสารสนเทศกับการจัดการศึกษา (Information System and Education) จำนวน 3 หน่วยกิต
- 4) การบริหารจัดการเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา จำนวน 3 หน่วยกิต
- 5) กัลยาณมิตรทางการสอน จำนวน 2 หน่วยกิต
- 6) การเรียนรู้วิชาชีพครู (Pedagogy Learning) จำนวน 8 หน่วยกิต

7. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กำหนดกิจกรรมให้สอดคล้องกับบทสรุปของการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทย ใน 3 ระดับ ตามแหล่งกำเนิดคือ 1) ปัญญาที่เกิดจากการรับ

ข้อมูลจากแหล่งความรู้ภายนอกตัวเรา 2) ปัญหาที่เกิดจากการคิด ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานของจิตภายในตัวเรา และ 3) ปัญหาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ ซึ่งกิจกรรมตามที่ระบุนี้ เป็นเพียงข้อเสนอแนะสำหรับผู้สอน ที่สามารถเลือกใช้และปรับให้เหมาะกับจุดประสงค์และสาระในแต่ละชุดการสอน/รายวิชา

- 1) การเรียนรู้จากตัวแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom model-based Learning)
- 2) การเรียนรู้แก้ปัญหา (Problem-solving Learning)
- 3) การเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ (Experience-based Learning)
- 4) การสืบสอบความรู้ (Inquiry-based Learning)
- 5) กิจกรรมการเรียนรู้เป็นกลุ่ม (Group Learning Activities)
- 6) การเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ (Analytical Approach)

8. การประเมินผลการศึกษาชุดการสอน

แนวทางในการประเมินผล ชีคหลักการประเมินผลเพื่อการปรับปรุงพัฒนา และเน้นผล การพัฒนาผู้เรียนในมิติต่างๆ ที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดของรูปแบบ โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำรูปแบบไปใช้นั้นคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์สามารถปรับเปลี่ยนรายวิชาใน โมดูลที่นำเสนอไว้ตามความเหมาะสมของเป้าหมายการผลิตครูหรืออบรมครูที่สถาบันนั้น ๆ รับผิดชอบในแต่ละท้องถิ่น ในด้านการอบรมครูนั้นไม่จำเป็นที่สถาบันจะต้องใช้โมดูลทั้งหมด แต่สามารถเลือกจัดการอบรมแต่ละ โมดูลให้กับครูในช่วงเวลาปิดภาคเรียนฤดูร้อนซึ่งมี ระยะเวลาานาน โดยสถาบันที่ผลิตครูดำเนินการเป็น โครงการพัฒนาครูประจำการระยะยาว ทั้งนี้ เพื่อให้ครูที่เข้ารับการอบรมสามารถสะสมหน่วยกิตจาก โมดูลและรายวิชาที่เข้ารับการอบรมนำมาเป็น หน่วยกิตของการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือระดับบัณฑิตศึกษา ได้โดยขึ้นอยู่กับนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาครูประจำการของแต่ละสถาบัน

ในส่วนข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยต่อไปนั้น ได้แก่ การนำรูปแบบที่ได้มาทดลองใช้จริง น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาของประเทศ ในปัจจุบันคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ จะมีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรในลักษณะของการปรับเล็กน้อย เช่น การปรับรายวิชา การเพิ่มรายวิชา ซึ่งไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าหลักการและเหตุผลหรือความสำคัญของการพัฒนาปัญญาบนพื้นฐานแนวคิดไทยนั้นสามารถปรับเปลี่ยนครูให้มีคุณภาพตามวิถีไทยได้จริง ดังนั้นถ้ามีสถาบันใดที่ต้องการ พิสูจน์แนวคิดนี้น่าจะเป็นความก้าวหน้าทางด้านการสร้างองค์ความรู้ทางครุศึกษาของประเทศไทย

บรรณานุกรม

กัลยานี ปฏิมาพรเทพ. 2542. **ครูชบ ยอดแก้ว ครูปัญญาชน นักเศรษฐศาสตร์ชุมชน.**

เอกสารอัดสำเนา.

จุมพล พูลภัทรชีวิน และ สุรภี รุโงปการ (2546) **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาชนพื้นฐาน
แนวคิดไทย** รายงานวิจัยทุนงบประมาณแผ่นดิน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริชา วัชรภักย์. 2549. **บริบทของสังคมและเศรษฐกิจพอเพียงระหว่างไทยกับเกาหลีใต้**

มติชนสุดสัปดาห์. ปีที่ 27 ฉบับที่ 1371 ประจำวันที่ 24-30 พฤศจิกายน 2549 หน้า 37.

พระราชวรณีย์ (ประยูร ธรรมจิตโต) 2545 **กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร**

: โรงพิมพ์คุรุสภา

ศูนย์การเรียนรู้และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริภาคใต้. 2549. **ปรัชญาของ**

เศรษฐกิจพอเพียง. Available from : <http://www.moe.go.th/southernstudy/tp.php>.

[November 17, 2006]

สรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม. 2546. **การพัฒนาประเทศ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545. **ครุต้นแบบ 2544.** กรุงเทพมหานคร : ห้าง

หุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545. **ครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 1 (ภาคกลางและภาค**

ตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ ภาคเหนือ) กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. 2548. **มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

คุรุสภา

เสรี พงศ์พิศ วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านงค์ แรกพินิจ 2544 **วิสาหกิจชุมชน** กรุงเทพมหานคร:

เจริญวิทย์การพิมพ์

สุนน อมรวิวัฒน์. 2533. **สมบัติพิเศษของการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปริชา วัชรภักย์. 2549. **บริบทของสังคมและเศรษฐกิจพอเพียงระหว่างไทยกับเกาหลีใต้** ใน

มติชนสุดสัปดาห์. ปีที่ 27 ฉบับที่ 1371 ประจำวันที่ 24-30 พฤศจิกายน 2549 หน้า 37.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต). 2548. **หัวใจนักบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งค์.

พระเทพโสภณ (ประยูร มีฤกษ์). 2547. **พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน.**

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิบูลย์ เข็มเฉลิม. 2542. **การประยุกต์หลัก "ทฤษฎีใหม่" มาใช้กับการเกษตร ใน ทฤษฎีใหม่**

ในหลวง ชีวิตพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน.